

सार्वजनिक उपक्रम समिती
(२०१०-२०११)
(बारावी महाराष्ट्र विधानसभा)

"महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००७-२००८ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण दोन मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१०, २.१.११, २.१.१२, २.१.१५, २.१.१६, २.१.१८ व २.१.२१ व "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००७-२००८ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१०, ३.११, ३.१२, ३.१३, ३.१४ व ३.१५ तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधातील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ व सन २००८-२००९ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.७, ४.८ व सन २००८-२००९ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१० यावरील समितीचा

आठवा अहवाल

(दिनांक २२ डिसेंबर, २०११ रोजी विधानसभेस / विधानपरिषदेस सादर केला)

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
विधान भवन, मुंबई/नागपूर.

सार्वजनिक उपक्रम समिती

(२०१०-२०११)

(बारावी महाराष्ट्र विधानसभा)

"महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००७-२००८ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण दोन मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१०, २.१.११, २.१.१२, २.१.१५, २.१.१६, २.१.१८ व २.१.२१ व "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००७-२००८ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१०, ३.११, ३.१२, ३.१३, ३.१४ व ३.१५ तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधातील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ व सन २००८-२००९ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.७, ४.८ व सन २००८-२००९ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१० यावरील समितीचा

आढवा अहवाल

(तीन)

सार्वजनिक उपक्रम समिती
(२०१०-२०११)

	<u>समिती प्रमुख</u>
१)	श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स.
	<u>सदस्य</u>
२)	श्री.मधुकर ऊर्फ अण्णा चव्हाण, वि.स.स.
३)	कु.प्रणिती शिंदे, वि.स.स.
४)	श्री. रमेश आनंदराव बागवे, वि.स.स.
५)	डॉ. कल्याण काळे, वि.स.स.
६)	श्री. सुभाष धोटे, वि.स.स.
७)	श्री. विवेकानंद पाटील, वि.स.स.
८)	श्री. विक्रमसिंह पाटणकर, वि.स.स.
९)	श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
१०)	श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
११)	श्री. बदामराव पंडित, वि.स.स.
१२)	श्री. सुरेश देशमुख, वि.स.स.
१३)	श्री. जयकुमारभाऊ रावल, वि.स.स.
१४)	श्री. अतुल देशकर, वि.स.स.
१५)	श्री. विजयकुमार देशमुख, वि.स.स.
१६)	श्री. प्रमोद जठार, वि.स.स.
१७)	श्री. राजन विचारे, वि.स.स.
१८)	श्री. प्रताप सरनाईक, वि.स.स.
१९)	श्री. महादेव बाबर, वि.स.स.
२०)	श्री. प्रविण दरेकर, वि.स.स.
२१)	श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
२२)	श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
२३)	श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.
२४)	श्री. संजय केळकर, वि.प.स.
२५)	श्रीमती शोभाताई फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

डॉ. अ. ना. कळसे, प्रधान सचिव,
श्री. सुभाषचंद्र शा. मयेकर, उप सचिव,
श्री. ऋतुराज ज. कुडतरकर, अवर सचिव,
श्री. अमरनाथ ल. जोशी, कक्ष अधिकारी

(पाच)

अनुक्रमणिका

अनुक्रमांक (१)	तपशील (२)	पृष्ठ क्रमांक (३)
प्रस्तावना		
एक	<p>"महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" (ले.प.अ.२००७ -२००८)</p> <p>१) पोलीस गृहनिर्माणाची आवश्यकता (परिच्छेद क्रमांक २.१.१०)</p> <p>२) कामाच्या अंमलबजावणीचे सदोष नियोजन (परिच्छेद क्रमांक २.१.११)</p> <p>३) वास्तविक संपादनूक (परिच्छेद क्रमांक २.१.१२)</p> <p>४) कंत्राटदाराशी वाटाघाटी न केल्यामुळे अतिरिक्त खर्च (परिच्छेद क्रमांक २.१.१५)</p> <p>५) जोखीम व मुल्याबद्दलचे कंत्राटात नमुद केलेले कलम वापरण्यात अपयश (परिच्छेद क्रमांक २.१.१६)</p> <p>६) दंडाची वसूली न करणे (परिच्छेद क्रमांक २.१.१८)</p> <p>७) वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागरांच्या नियुक्तीतील अनियमितता (परिच्छेद क्रमांक २.१.२१)</p>	
दोन	<p>"महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" (ले.प.अ.२००७ -२००८)</p> <p>(८) एकदम देय पथकर किंमत चुकीने काढल्यामुळे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.१०)</p> <p>(९) सदोष कंत्राट कलमामुळे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.११)</p> <p>(१०) बांधकामाच्या ठिकाणी कार्यालय बांधणीचा वायफळ खर्च (परिच्छेद क्रमांक ३.१२)</p> <p>(११) बोलींना अंतिमरूप देण्यामधील व करार अंमलबजावणीतील विलंबामुळे महसुलाचे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.१३)</p> <p>(१२) टोल वसुलीचा चुकीचा अंदाज व टोल वसुली कंत्राटाला अंतिमरूप देण्यामधील विलंबामुळे झालेले नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.१४)</p> <p>(१३) अवर्धनक्षम प्रकल्पांवरील विफल खर्च (परिच्छेद क्रमांक ३.१५)</p>	

तीन	<p>"महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" (ले.प.अ. २००५ -२००६ व २००८-२००९)</p> <p>(१४) विलंबामुळे महसुलाचे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ४.७)</p> <p>(१५) सदोष करारामुळे झालेले नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ४.८)</p> <p>(१६) महसुलाची हानी (परिच्छेद क्रमांक ४.१०)</p>	
चार	बैठकीचे परिशिष्टे	

प्रस्तावना

मी, सार्वजनिक उपक्रम समितीचा समिती प्रमुख, समितीने अधिकार दिल्यावरून "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००७-२००८ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण दोन मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१०, २.१.११, २.१.१२, २.१.१५, २.१.१६, २.१.१८ व २.१.२१ व "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००७-२००८ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१०, ३.११, ३.१२, ३.१३, ३.१४ व ३.१५ तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या कामकाजासंबंधातील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ व सन २००८-२००९ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.७, ४.८ व सन २००८-२००९ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१० यावरील समितीचा आठवा अहवाल (बारावी महाराष्ट्र विधानसभा) सादर करीत आहे.

"महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर गृह विभागाचे प्रधान सचिव, श्री. प्रविण दिक्षित व तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. संजीव दयाळ तसेच श्री. टी.सी. भाल, महाव्यवस्थापक, पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मुंबई यांची समितीने दिनांक २८ सप्टेंबर, २०११ रोजी साक्ष नोंदवून घेण्यात आली.

"महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे प्रधान सचिव, श्री. धनंजय धवड, श्री. प्रकाश ममदापुरे, मुख्य अभियंता तथा सह सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. बिपीन श्रीमाळी यांची समितीने दिनांक २१ सप्टेंबर, २०११ व दिनांक १२ ऑक्टोबर, २०११ रोजी साक्ष नोंदवून घेण्यात आली.

"महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर सांस्कृतिक कार्य विभागाचे प्रधान सचिव, श्री. आनंद कुलकर्णी व उप सचिव, श्रीमती स्वाती म्हसे-पाटील तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांचे व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. शाम तागडे व सह व्यवस्थापकीय संचालक श्रीमती सुप्रभात अग्रवाल यांची समितीने दिनांक ५ ऑगस्ट, २०१० व दिनांक ९ नोव्हेंबर, २०११ रोजी साक्ष नोंदवून घेण्यात आली.

श्री. पी.एन. शेषाद्री, महालेखाकार, श्री. एस.व्ही. खेडकर, वरिष्ठ लेखा अधिकारी (वाणिज्यिक लेखा परिक्षक) यांनी निमंत्रणानुसार समितीच्या बैठकींना उपस्थित राहून समितीला केलेल्या मार्गदर्शनाबद्दल समिती त्यांचे आभार मानते. तसेच गृह विभागाचे प्रधान सचिव, श्री. प्रविण दिक्षित, महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक श्री. संजीव दयाळ व श्री. टी.सी. भाल, महाव्यवस्थापक, पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मुंबई व सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे प्रधान सचिव, श्री. धनंजय धवड, श्री. प्रकाश ममदापुरे, मुख्य अभियंता तथा सह सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. बिपीन श्रीमाळी तसेच सांस्कृतिक कार्य विभागाचे प्रधान सचिव, श्री. आनंद कुलकर्णी व उप सचिव, श्रीमती स्वाती म्हसे-पाटील तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांचे व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. शाम तागडे व सह व्यवस्थापकीय संचालक श्रीमती सुप्रभात अग्रवाल यांनी समितीला दिलेल्या संपूर्ण सहकार्याबद्दल समिती त्यांचे आभार मानते.

समितीने शनिवार, दिनांक १७ डिसेंबर, २०११ रोजी झालेल्या बैठकीत या अहवालावर विचार करून तो काही सुधारणांसह संमत केला.

विधान भवन,
नागपूर,

सदाशिवराव पाटील,
समिती प्रमुख,
सार्वजनिक उपक्रम समिती.

"महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्या. मुंबई"

एक : पोलीस गृहनिर्माणाची आवश्यकता

१.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१० मध्ये "पोलीस गृहनिर्माणाची आवश्यकता" या संबंदात महालेखाकारांनी महानिरीक्षकांच्या कार्यालयाने पोलीस कर्मचारी वृंदाच्या निवासस्थानांच्या उपलब्धते विषयी ७० टक्के समाधान स्तराचे लक्ष्य ठेवल्याचे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत. पोलीस खात्याचे महानिरीक्षकांच्या कार्यालयातील नोंदीवरून सन २००४-०५ ते मे २००८ दरम्यान पोलीस दलाची मंजूर मनुष्यबळ, निवासस्थानांची उपलब्धता आणि निवासस्थानांची कमतरता खालील प्रमाणे होती :-

तपशील	२००४-०५	२००६-०७	२००७-०८ (मे २००८ पर्यंत)
एकूण मंजूर मनुष्य बळ	१,४८,७३१	१,५९,२२५	१,७७,१७६
७० टक्के समाधान स्तर गाठण्यासाठी	१,०४,११२	१,११,४५८	१,२४,०२३
उपलब्ध निवासस्थाने	८४,४०१	८४,००९	८३,३५१
निवासस्थानांची कमतरता	१९,७११	२७,४४९	३९,११३
उपलब्धतेची टक्केवारी (समाधान स्तर)	५७	५३	४७

१८ घटकांचा २९ मे, २००८ अखेरच्या कालावधीसाठी करण्यात आलेल्या समाधान स्तराच्या विश्लेषणात खालील बाबी उघड झाल्या :

समाधान स्तराची टक्केवारी	१० पेक्षा कमी	११ ते २५	२६ ते ५०	५१ ते ७०	७१ ते १००	१०० च्या वर
घटकांची संख्या (एकूण १८ घटक)	२४	७	२८	२२	१४	३

वरील विश्लेषणावरून दिसून येईल की २४ घटकांमध्ये समाधानाचा स्तर १० टक्क्यांपेक्षा कमी होता ज्यापैकी २१ घटकांमध्ये तो "शून्य" होता.

१.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, पोलीस गृहनिर्माण व कल्याण महामंडळाची १९७४

साली स्थापना झाल्यानंतर आतापर्यंत महामंडळाने स्वतः वेगवेगळ्या ठिकाणच्या गृहनिर्माण प्रकल्पाद्वारे २७,२४१ निवासस्थाने बांधलेली आहेत.

सध्या पोलीस दलामध्ये १७,८९३ अधिकारी व १७६९३८ कर्मचारी असे एकूण १९४८३१ मनुष्यबळ आहे. शासनाच्या सेवाशर्तीनुसार सर्व पोलीस अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना पोलीस मुख्यालयाजवळ निवासस्थान दिले पाहिजे असे शासनाचे धोरण आहे. शासननिर्णय दिनांक १७/९/२००९ अन्वये ८०% पोलीस अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना घरे पुरविली जावीत असे शासनाचे मुळ उद्दीष्ट असून सदर धोरणांतर्गत ३१ टक्के पोलीस अधिकारी व ४५.८३ टक्के कर्मचाऱ्यांना घरे देण्यात आलेली असून संपूर्ण राज्यात साधारणपणे ४४.४६ टक्के पोलीस अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना विभागामार्फत निवासस्थाने उपलब्ध होऊ शकली आहेत.

पोलीस दलाकडे उपलब्ध असलेल्या एकूण निवासस्थानाव्यतिरीक्त २०,०५४ इतकी निवासस्थाने जूनी असल्यामुळे त्यांची दुरुस्ती/डागडुजी करणे अत्यंत आवश्यक आहे. यामध्ये १४७० अधिकारी निवासस्थाने व १८५८४ कर्मचाऱ्यांची निवासस्थाने यांचा समावेश आहे.

पोलीस गृहनिर्माण व कल्याण महामंडळामार्फत पोलीस विभागाकरीता निवासस्थाने बांधली जातात त्यासाठी वेळोवेळी आढावा घेऊन शासनाकडे निधीची मागणी केली जाते.

महामंडळामार्फत पोलीस यंत्रणेसाठी चांगल्या दर्जाची निवासस्थाने बांधणे हे महामंडळाचे प्रमुख उद्दीष्ट असून महामंडळाला कर्ज रुपाने व बॉन्डच्या माध्यमातून निधी उपलब्ध होत होता व पोलीस दल आधुनिकीकरण ही योजना सुरु झाल्यानंतर केंद्र शासनाकडून व राज्य शासनाकडून सदर योजनेअंतर्गत निधी उपलब्ध झाल्यावर या निधीमधून बांधकामे हाती घेण्यात आलेली आहेत.

उपभोक्ता विभागाकडून प्रस्ताव व निधी प्राप्त झाल्यानंतर प्रशासकीय मान्यता घेण्यात येत असते व शासनाकडून प्रकल्पासाठी निधी उपलब्ध झाल्यानंतर उपलब्ध निधीच्या आधारे प्रकल्पाचे बांधकाम हाती घेण्यात येत असते.

१.३ : महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीवरती शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

१.४ : "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांनी व गृह विभाग, महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार,

दिनांक २८ सप्टेंबर २०११ रोजी साक्ष घेतली. त्यावेळी गृह विभागाचे प्रधान सचिव यांनी महामंडळाची स्थिती विषद करताना सांगितले की, सद्या पोलीसदलामध्ये १७,८९३ अधिकारी आहेत आणि १,७६,९३८ कर्मचारी आहेत. एकूण १,९४,८३१ एवढे मनुष्यबळ पोलीसदलामध्ये आहे. सन २००९ मध्ये निवासस्थानाविषयी सर्वकष धोरण स्वीकारताना असे आढळून आले की, उपलब्ध असलेली निवासस्थाने पाहता त्याचे प्रमाण ४५.६ % एवढे आहे. हे प्रमाण ८०% पर्यंत वाढविण्यासाठी महामंडळ प्रयत्नशिल आहे. राज्यातील कायदा व सुव्यवस्थेचा अंदाज घेऊन अतिरिक्त ५५% पोलीस कर्मचाऱ्यांची भरती करण्याचा निर्णय घेतला व सदर प्रक्रिया पाच वर्षांमध्ये राबविण्यात आली. आता शेवटच्या टप्प्यातील भरती प्रक्रिया पूर्ण होईल. अतिरिक्त पदाच्या निर्मितीमुळे पोलीस निवासस्थानासंबंधी देखिल टक्केवारीमध्ये घट झालेली आहे. ज्या पोलीस अधिकारी आणि कर्मचारी यांना निवासस्थाने उपलब्ध करून दिलेली नाहीत त्यांना घर भाड्याचा दर ३०% टक्यापर्यंत मंजूर केलेला आहे. शहरी भागामध्ये पोलीस अधिकारी व कर्मचारी बाहेरील वित्तीय संस्थाकडून कर्ज घेवून स्वतःचे घर विकत घेऊन राहणे पसंद करतात. शासकीय निवासस्थान घेतल्यामुळे घर भाडे कमी झाल्यामुळे वित्तीय उपलब्धीमध्ये घट होत असल्याने, यासाठी किती कर्मचारी पोलीस निवासस्थानात राहू इच्छितात व किती जणांना निवासस्थाने नको आहेत याबाबत माहिती उपलब्ध करण्याचे काम सुरु असून, तदनंतर किती निवासस्थाने बांधावी लागतील याचा अंदाज घेता येईल.

यासंदर्भातील मुंबई, नवी मुंबई व ठाणे या मोठ्या शहरांकडून माहिती प्राप्त झाली असून, छोटी शहरे व ग्रामीण भागाकडून माहिती अद्यापही अप्राप्त आहे. ही माहिती सत्वर सादर करण्याबाबत स्मरणपत्रे दिली आहे. गेल्यावर्षीच्या तुलनेत यावर्षी मोठी वित्तलढी प्राप्त झाली असून, सदरहू प्राप्त झालेल्या ३०० कोटी रुपयांपैकी १३० कोटी रुपये नवीन पोलीस निवासस्थाने बांधकामासाठी उपलब्ध झालेली आहेत. सदरहू बांधकामे महामंडळाच्या अंतर्गत बांधकाम सुरु करण्यात आलेली आहेत. गेल्या पाच वर्षांमध्ये ३५६५ निवासस्थाने बांधून झालेली आहेत व नवीन १३६० बांधकामे प्रगतीपथावर आहेत व १३०० बॅरेक्सची बांधकामे चालू आहेत. एकूण पोलीस निवासस्थान बांधकामाचा अंदाज घेतला असता ७०,००० निवासस्थानांची आवश्यकता असून, एका निवासस्थानासाठी १० लाख रुपये खर्च गृहित धरला असता साधारणता ६०,००० कोटी रुपयांची आवश्यकता आहे असे विभागीय सचिवांनी स्पष्ट केले. गेल्यावर्षी १७०० कोटी मागणी केली असता ३०० कोटी रुपयांचा निधी प्राप्त झाला होता.

मागणी व उपलब्ध होणारा निधी यामध्ये बरीच तफावत आहे. म्हणून विभागीय सचिवांनी समितीला मोठयाप्रमाणात पोलीस निवासस्थाने बांधकामासाठी निधी उपलब्ध करून देण्याची शिफारस करावी अशी विनंती केली. साधारणतः पाच ते सहा हजार कोटी निधी उपलब्ध झाल्यास ८०% निवासस्थान बांधकामाचे समाधान स्थराचे लक्ष पूर्ण होण्यास मदत होईल.

पोलीस निवासस्थानांची जास्त मागणी राज्यातील कोणत्या विभागात आहे व ज्यांना पोलीस निवासस्थाने नको आहेत त्यांचे साधारणतः प्रमाण किती आहे. या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, मुंबई, नवी मुंबई मध्ये निवासस्थानांची मागणी मोठी आहे व पोलीस निवासस्थान नको असलेल्या कर्मचाऱ्यांचे नवी मुंबईतील प्रमाण साधारतः ५०% पर्यंत आहे. महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण व कल्याण महामंडळाच्या स्थापनेपासून म्हणजे सन १९७४ पासून २७,२४१ निवासस्थाने बांधलेली आहेत. त्या ईमारती आता अतिशय जिर्ण झालेल्या आहेत. त्या वसाहतींची दुरुस्ती प्राधान्याने करावी लागत आहे. त्यावर समितीने यासाठी पुनर्रचना करण्यासंदर्भात काही योजना आखण्यात आली आहे काय व सदर वसाहती बांधा, वापरा व हस्तांतरीत करा (BOT) तत्वावर विकसीत करण्यासाठी योजना करण्यात आली आहे काय? की जेणेकरून शासनाचा वित्तलब्धी खर्च न होता वसाहतींचा विकास होऊ शकतो याबाबत तसेच बदलीने नियुक्त झालेल्या अधिकारी व कर्मचारी यांना त्वरीत निवासस्थान मिळण्यासाठी लक्ष घालण्यात येते काय तसेच भविष्यातील वाढ होणाऱ्या कर्मचारी वृंदासाठी धोरणात्मक निर्णय घेताना त्याबाबत विचार करण्यात आला आहे काय असे विचारले असता विभागीय सचिवांनी सांगितले की, पोलीस आयुक्तालयातील अधिकारी व कर्मचारी हे आयुक्तालयाच्या प्रांगणामध्ये राहतात त्यामुळे बदलीनंतर नवीन निवासस्थान मिळाल्याशिवाय प्रथम निवासस्थान ते सोडत नाहीत.

ग्रामीण भागातील निवासस्थानाबाबत समितीला विवेचन करतांना विभागीय प्रतिनिधीने सांगितले की, निवासस्थानाच्या संदर्भात शहरी भागासाठी व ग्रामीण भागासाठी वेगळे धोरण ठरवून त्याप्रमाणे त्यावर मार्ग काढावा लागेल. शहरी भागामध्ये घरभाडे जास्त असल्यामुळे कर्मचाऱ्यांचा स्वतःच्या मालकीचे घर घेण्याकडे जास्त कल असतो. राज्यातील काही भागातील विशेषतः नांदेड भागातील आदिवासी भागामध्ये तसेच चंद्रपूर जिल्हयातील नक्षलग्रस्त भागासाठी वेगळे धोरण ठरवावे लागेल. पोलीस निवासस्थान उपलब्ध असलेल्या जुन्या इमारतींची देखभाल देखिल व्यवस्थित होत नाही यासंदर्भात देखिल धोरणात्मक निर्णय घेणे

आवश्यक राहिल. तसेच नवीन घरे बांधताना व्यवहारीक दृष्ट्या नित्य भासणाऱ्या अडचणी यांचा देखिल विचार करावा लागणार आहे. यासाठी नवीन निवासस्थाने बांधताना एक योजना प्रस्तावित केलेली आहे. तसेच स्वस्त दरामध्ये गृह कर्ज उभारून त्यांचा लाभ दिल्यास तसेच शासनाच्या अंगीकृत संस्थेकडून बांधण्यात येणाऱ्या इमारतीमधून काही घरे उपलब्ध झाल्यास पोलीसांच्या घराचा प्रश्न सुटण्यास अधिक मदत होईल. घरांची मागणी व पुरवठा यातील तफावत कशी कमी करावयाची यादृष्टिने शासन स्तरावर सादर करण्यात आलेल्या प्रस्तावात देखिल विचार करण्यात आलेला आहे. महामंडळाच्या निर्मितीनंतर महामंडळाने स्वतः निधी उभारण्याच्या दृष्टिने काही विचार केला आहे काय अशी समितीने विचारणा केली असता महासंचालक यांनी सांगितले की, महामंडळाकडे उपलब्ध असलेल्या काही जागा व्यवसायाच्या दृष्टिने उपलब्ध करून देता येतील किंवा कसे यासंदर्भात शासनाने सन २००९ मध्ये काढलेल्या शासन निर्णयाला चालना दिली व त्याप्रमाणे कार्यवाही झाली तर महामंडळाला स्वतःचा निधी उपलब्ध करता येईल.

१.५ : अभिप्राय व शिफारशी :

समितीने पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित यांच्या कामकाजाविषयी साक्ष नोंदविताना महामंडळाच्या कार्याचे प्रथम मुल्यमापन केले त्यावेळी असे निदर्शनास आले की, राज्यामध्ये पोलीस दलामध्ये कार्यरत असलेल्या कर्मचाऱ्यांना कार्यक्षमतेमध्ये अधिक वाढ होण्याच्या दृष्टिने शासकीय निवासस्थान उपलब्ध करून देण्यामध्ये महामंडळाकडून घेण्यात आलेला आढावा पाहता शहरी व ग्रामिण भागामध्ये किती निवासस्थानांची गरज आहे. याची माहिती क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध करून घेऊन त्यानुसार अंदाज प्रथम घेणे आवश्यक आहे. मुंबई, नवी मुंबई, ठाणे या भागातील कर्मचाऱ्यांकडून निवासस्थानासाठी जास्त मागणी केली जाते. महामंडळाकडून वार्षिक नियोजनातून घरबांधणीसाठी मागणी करण्यात आलेल्या निधीपैकी अत्यंत अत्यल्प निधी शासनाकडून प्राप्त होत असल्याने निवासस्थान उपलब्ध करून देण्यासाठी महामंडळाने इच्छित केलेली टक्केवारी विहित कालावधीत साध्य होण्यास विलंब लागेल हे साक्षीमधून समितीला दिसून आले. वार्षिक नियोजनातून देण्यात येणाऱ्या निधीमधून पोलीस निवासस्थानाचा प्रश्न सुटण्याची शक्यता फारच कमी असल्याने शासनाने महामंडळ स्तरावरून सादर केलेल्या प्रस्तावाबाबत विचार करून महासंचालक यांनी विषद केल्याप्रमाणे ग्रामिण व शहरी भाग व निवासस्थानाचा प्राथमक्रम ठरवून एक सर्वकष धोरण त्वरेने ठरविण्यात यावे.

विशेषतः आदिवासी, नक्षलग्रस्त भाग येथील निवासस्थानाबाबत आवश्यक वाटल्यास नियम शिथिल करून वसाहतीची निर्मिती करण्यात यावी.

समितीच्या असेही निदर्शनास आले की, यापूर्वी पोलिसांकरिता बांधलेल्या निवासस्थानांच्या जुन्या इमारतींची देखभाल/दुरुस्ती देखिल निधी अभावी व्यवस्थित होत नाही. या इमारती देखिल अत्यंत जिर्णअवस्थेत असून, तेथे रहाने देखिल धोकादायक झालेले आहे. या इमारतींची योग्यरित्या देखभाल होण्याच्या दृष्टीने धोरणात्मक निर्णय घेण्यात यावा. तसेच नवीन घरे बांधताना व्यवहारिकदृष्ट्या नित्य भासणाऱ्या अडचणी विचारात घेवून नवीन निवासस्थाने बांधण्यासंदर्भात शासनास सादर करण्यात आलेल्या योजनेमध्ये स्वस्त दरामध्ये गृहकर्ज उभारणे, शासनाच्या अंगीकृत संस्थेकडून बांधण्यात येणाऱ्या इमारतीमध्ये घरे उपलब्ध करून देणे जेणेकरून घरांची मागणी व पुरवठा यातील तफावत दूर करण्याचा विचार करण्यात आलेला आहे. या प्रस्तावास शासनाने सकारात्मक विचार करून लवकरात लवकर निर्णय घ्यावा अशी समितीची शिफारस आहे. पुनर्वसनासाठी निधींची कमतरता भासत असल्यामुळे जुन्या इमारतींचा विकास करताना त्याचा खाजगी विकासकामार्फत विकास केल्यास शासनाला आर्थिक बोजा देखिल पडणार नाही व निवासस्थाने देखिल जास्त प्रमाणात व कमी कालावधीत उपलब्ध होतील. यासाठी शासनाने यावर देखिल साकल्याने विचार करावा व निर्णय घ्यावा. तसेच महामंडळाकडे उपलब्ध असलेली अतिरिक्त जमिन व्यवसायिकदृष्ट्या दृष्ट्या विकसित करून त्यातून निधी महामंडळास प्राप्त होवू शकेल काय, यासाठी शासन निर्णयांतर्गत देखिल विचार करण्यात यावा, अशी समितीची शिफारस आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

दोन : कामाच्या अंमलबजावणीचे सदोष नियोजन

२.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.११ मध्ये "कामाच्या अंमलबजावणीचे सदोष नियोजन" या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, उपयोगकर्त्या खात्याकडून आवश्यकतेबद्दल सूचना मिळाल्यानंतर कंपनीचे संचालक मंडळ पोलीस दलाच्या आधुनिकीकरण योजने अंतर्गत हाती घेण्यात येणाऱ्या कामांना प्रशासकीय मंजूरी देऊन ती भारत सरकारची मंजूरी घेण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाकडे पाठविते. असे आढळून आले की पोलीस दलाच्या आधुनिकीकरण योजनेच्या कामांना मंजूरी मिळण्यात

एक ते दोन वर्षांचा विलंब होत असल्यामुळे अंदाजपत्रित मुल्यात वाढ झाली होती. मुल्यात वाढ झाल्यामुळे प्रशासकीय मंजूरीत वेळोवेळी सुधारणा करण्यात आली होती.

२००३-०८ दरम्यान पारित करण्यात आलेल्या प्रशासकीय मंजूऱ्या

- * २००३-०८ दरम्यान पारित करण्यात आलेल्या ६३ प्रशासकीय मंजूऱ्यांपैकी फक्त दोन कामे पूर्ण झाली, २७ कामे प्रगतिपथावर होती आणि शिल्लक ३४ कामांचे आदेश प्रदान करण्यात आले नव्हते (मार्च २००८)
- * ३४ प्रकरणांपैकी २१ प्रकरणांत (रुपये ४३०.४५ कोटीची प्रशासकीय मंजूरी) निधी प्राप्त झाला नव्हता आणि शिल्लक १३ प्रकरणात (रुपये १९१.६१ कोटीची प्रशासकीय मंजूरी) जरी रुपये ४७.७६ कोटी निधी २००२-०८ दरम्यान प्राप्त झाला असला तरी ती प्रकरणे नियोजन अथवा निविदा अवस्थेत होती.

२००३-०४ पूर्वी पारित करण्यात आलेल्या प्रशासकीय मंजूऱ्या

- * २००३-०४ (१९९९-२००० ते २००२-०३), पूर्वी पारित करण्यात आलेल्या ४८ प्रशासकीय मंजूऱ्यांपैकी १२ प्रकरणात कामे हाती घेण्यात आली नव्हती (मार्च २००८)
- * वरील १२ प्रकरणांपैकी आठ प्रकरणात निधी प्राप्त झाला नव्हता आणि बाकीच्या चार प्रकरणात रुपये २०.६७ कोटी निधी २००२-०८ दरम्यान प्राप्त झाला होता ती प्रकरणे नियोजन/निविदा अवस्थेत होती.

अशाप्रकारे, बऱ्याच प्रकरणांत प्रशासकीय मंजूरी मिळून निधी प्राप्त झाला असला तरी कामाच्या अंमलबजावणीत विलंब झाला होता.

२.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, उपभोक्ता विभागाकडून प्रस्ताव प्राप्त झाल्यावर किंवा/व काही वेळेस नाममात्र निधी प्राप्त झाल्यावर महामंडळाच्या संचालक मंडळाकडून कामाची व्याप्ती कायम ठेवून ढोबळ अंदाजपत्रकाचे (ब्लॉक एस्टीमेटस्) आधारे प्रशासकीय मान्यता घेण्यात येत असते.

शासनाकडून प्रकल्पाचा पूर्ण निधी एकाच वेळी उपलब्ध होत नसतो तसेच किती कालावधीत निधी उपलब्ध होईल याची देखिल शाश्वती नसते अशा परिस्थितीत पर्याप्त निधीअभावी प्रकल्पाचे बांधकाम सुरु करणे संयुक्तीक होणार नाही.

सदर परिच्छेदाचे स्पष्टीकरणात्मक ज्ञापन सादर करताना सविनय नमूद करण्यात येते की, सन २००३ ते २००८ च्या दरम्यान पारीत करण्यात आलेल्या ६३ नव्हे ६२ प्रशासकीय मंजूऱ्यांपैकी निरिक्षणापर्यंत २ नव्हे ३ कामे पूर्ण झाली होती हे म्हणणे खरे आहे.

तसेच २७ नव्हे २५ कामे पुरेसा निधी प्राप्त झाल्यावर सुरुवात केल्यामुळे लेखा परिक्षणाच्या वेळेस ती कामे प्रगतीपथावर दिसतात हे ही खरे आहे. (प्रपत्र 'अ' अ.क्र. २, ४, ५, ६, ८, ९, १०, ११, १५, १६, २०, २१, २२, २३, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३५, ३६, ३९, ६२) परंतु आता ती सर्व कामे पुर्ण होऊन उपभोक्ता विभागास हस्तांतरीत करण्यात आली आहेत.

आज अखेर उपरोक्त ६२ प्रकल्पांची सद्यस्थिती खालीलप्रमाणे आहे-

- ३७ - कामे पूर्ण झालेली असून उपभोक्ता घटकांकडे हस्तांतरीत करण्यात आलेली आहेत. (प्रपत्र 'अ' अ.क्र. १, २, ४, ५, ६, ८, ९, १०, ११, १४, १५, १६, २०, २१, २२, २३, २४, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३९, ४७, ४९, ५०, ५१, ५८, ५९, ६२)
- ७ - कामे प्रगतीपथावर आहेत. (प्रपत्र 'अ' :- अनु. क्र. ३, ७, ४८, ५३, ५४, ५६, ५७.)
- २ - कामे सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे वर्ग करण्यात आलेले आहे. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. १२ व १३)
- २ - कामे अद्याप त्यासमोर नमुद केलेल्या विविध कारणास्तव सुरु करावयाची आहेत. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. ४०, ६०)
- ६ - काम जमीन उपलब्ध न झाल्याने अद्याप हाती घेण्यात आलेले नाही. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. १७, १८, ३८, ४१, ४५, ५२)
- १ - काम अनुदानाअभावी अद्याप सुरु करण्यात आलेले नाही. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. ५५)
- ५ - कामे अनुदानाअभावी रद्द करण्यात आलेली आहेत. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. १९, ४३, ४४, ४६, ६१)
- १ - काम पीपीपी प्रकल्पामध्ये असल्यामुळे हाती घेण्यात आले नव्हते. सदर कामासाठी सहमती पत्र दि. २४/६/२०१० रोजी निर्गमित करण्यात आले आहे. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. २५)
- १ - काम अभोगक्ता विभागाने कामाची व्याप्ती निश्चित न केल्यामुळे अद्याप सुरु करण्यात आलेली नाही. (प्रपत्र 'अ' :- अनु.क्र. ४२)

सन २००३-०४ (१९९९-२००० ते २००२-०३) पुर्वी ४८ प्रशासकीय मंजूच्या पारीत करण्यात आल्या असे नमुद करण्यात आले असले तरी नम्रपणे निदर्शनास आणून देण्यात येते की, सदर कालावधीत ४८ नव्हे तर ४७ प्रशासकीय मंजूच्या पारित करण्यात आल्या होत्या.

सन १९९९ ते २००३ च्या दरम्यान पारीत करण्यात आलेल्या ४७ प्रशासकीय मंजूच्यापैकी ३६ नव्हे ३५ कामे हाती घेण्यात आलेली होती तर १२ प्रकरणात कामे हाती घेण्यात आली नव्हती हे म्हणणे खरे आहे.

सदर १२ प्रकरणांपैकी ८ प्रकरणात निधी प्राप्त झाला नव्हता आणि उर्वरित ४ प्रकरणात २००२ ते २००८ दरम्यान रु. २०.६७ कोटी निधी लेखा परिक्षणाच्या वेळेपर्यंत प्राप्त झाला होता असा उल्लेख केला आहे प्रत्यक्षात १२ पैकी १ काम (प्रपत्र 'ब', अ.क्र.६) सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे वर्ग करण्यात आले होते. ३ कामांसाठी निधी (प्रतत्र 'ब', अ.क्र. १४, २२, ४३) प्राप्त झाला नव्हता. तर उर्वरित ८ कामांसाठी (प्रपत्र 'ब', अ.क्र.१,३,१०,१३,१५,१६,३९,४६) निधी प्राप्त झाला होता.

आजमितीस ४७ प्रशासकीय मंजूच्यापैकी प्रकल्पांची सद्यस्थिती खालीलप्रमाणे आहे-

३५- कामे पूर्ण करण्यात आलेली असून उपभोक्ता घटकांकडे हस्तांतरीत करण्यात आलेली आहेत. (प्रपत्र 'ब'- अ.क्र. २, ४, ५, ७, ८, ९, १२, १५, १७, १८, १९, २०, २१, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ४०, ४१, ४२, ४४, ४५, ४७)

४- कामे प्रगतीपथावर आहेत. (प्रपत्र 'ब' :- अ.क्र. ३, १०, ११, ३९)

१- काम सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे वर्ग करण्यात आलेले आहे. (प्रपत्र 'ब' :- अ.क्र. ६)

२- कामांसाठी निधी उपलब्ध असला तरी विविध कारणास्तव सदर कामे अद्याप सुरु करावयाची आहेत. (प्रपत्र 'ब' :- अ. क्र. १६, २२)

३- कामे निधी व जमिन उपलब्ध न झाल्याने रद्द करण्यात आली आहेत. (प्रपत्र 'ब' :- अ.क्र. १, १४ व ४३)

२- कामे पीपीपी प्रकल्पामध्ये असल्यामुळे हाती घेण्यात आली नव्हती. अ.क्र. १३ या कामासाठी सहमती पत्र दि. २४/६/२०१० रोजी निर्गमित करण्यात आले आहे. तसेच अ.क्र. ४६ या कामासाठी निविदा प्रक्रिया सुरु आहे. (प्रपत्र 'ब' :- अनु. क्र. १३, ४६)

(गोषवारा सोबत जोडला आहे - प्रपत्र 'ब')

उपरोल्लेखित सर्व प्रशासकीय मंजूच्या प्राप्त झालेले प्रकल्प महामंडळास शासनाकडून जस जसा परेसा निधी उपलब्ध होईल तस तसे हाती घेण्यात आलेले आहेत. उपभोगकर्त्या घटकांच्या गरजां आणि प्राथमिकता, त्यांची निकड लक्षात घेऊन महामंडळाकडील यंत्रणा व

उपलब्ध मनुष्यबळाचा पुरेपूर वापर करुन निधीच्या उपलब्धतेनुसार बांधकामाचे प्रकल्प सुरु करुन ते लवकरात लवकर पुर्ण करण्याचा महामंडळाने कसोशिने प्रयत्न केलेला आहे. प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीमध्ये वाजविपेक्षा जास्त विलंब होणार नाही याचीही दक्षता घेण्याचा महामंडळाने पूर्णतः प्रयत्न केलेला आहे.

यापुढे पर्याप्त निधी प्राप्त झाल्यावरच प्रशासकीय मान्यता घेऊन कामे हाती घेण्याची खबरदारी घेण्यात येत आहे.

२.३ : वास्तविक संपादनूक

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१२ मध्ये "वास्तविक संपादनूक" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, २०००-०१ मध्ये पोलीस दलाच्या आधुनिकीकरणाची योजना भारत सरकारने प्रस्तुत केल्यानंतर कंपनीने मुख्यतः त्या योजनेअंतर्गत मंजूर झालेल्या कामांची अंमलबजावणी केली होती. २००१-०८ दरम्यान कंपनीला रुपये ५४०.७३ कोटी निधी पोलीस दल आधुनिकीकरण/राज्य योजना व इतर योजनांतर्गत प्राप्त झाला. त्यापैकी कंपनीने रुपये ४०८.९८ कोटी खर्च केले (मार्च २००८) होते.

२००१-०८ दरम्यान ज्या प्रकल्पासाठी निधी उपलब्ध झाला, प्रकल्प हाती घेण्यात आले आणि पूर्ण केले, तसेच जे प्रकल्प प्रगती पथावर आहेत त्याबद्दलचा तपशील खालील तक्त्यात दिलेला आहे.

कामाचा प्रकार	प्राप्त निधी		पूर्ण झालेली		प्रगतीपथावरील कामे			निविदा/नियोजन अवस्थेत असलेली		खर्च झालेली एकूण रक्कम (रुपये)		
	कामाची संख्या	रक्कम (रुपये)	संख्या	रक्कम (रुपये)		संख्या	रक्कम (रुपये)		संख्या		रक्कम (रुपये)	
				प्राप्त	खर्च		प्राप्त	खर्च			प्राप्त	खर्च
पोलीस दल आधुनिकीकरण योजना												
गृहनिर्माण	३१	२३८.८७	१०	८२.९४	९०.४३	१५	१४४.१०	१०९.१९	६	११.८३	०.३३	१९९.९५
इमारती	४२	११७.५१	१३	२४.७६	२९.६८	१७	७५.९७	८७.३४	१२	१६.७८	०.२४	१९९.९५
मेगा शहर	५	१०.००	२	५.००	५.००	--	--	--	३	५.००	--	५.००
एफएसएल व ट्रेनिंग	१	१.००	१	१.००	१.००	--	--	--	--	--	--	--

तटरक्षण	१	४.६१	--	--	--	१	४.६१	३.१९	--	--	--	---
राज्य योजना	२१	७६.६६	--	--	--	९	१०.००	१०.५७	१२	६६.६६	०.२७	१०.८४
सार्वजनिक बांधकाम विभाग	३१	५८.५७	१४	२२.८१	२२.८१	११	३५.७६	२१.९१	९	--	१.६७	४६.३९
होमगार्ड	१	१०.३७	१	१०.३७	१०.७	--	--	--	--	--	--	--
एकूण	१३६	५१७.५९	४१	१४६.८८	१५९.२९	५३	२७०.४४	२३२.२०	४२	१००.२७	२.५१	३९४.००

पोलिस दल आधुनिकीकरण व्यतिरिक्त योजना

भारत राखीव दल	१	२.८०	--	--	--	१	२.८०	०.१६	--	--	--	०.१६
११ वा वित्त आयोग	१३०	७.५०	१३०	७.५०	७.५०	--	--	--	--	--	--	७.५०
	४	१.४०	--	--	--	२	०.५०	०.१२	२	०.९०	--	०.१२
नक्षल प्रतिबंधक	१	११.४४	--	--	--	१	११.४४	३.६०	--	--	--	३.६०
इतर योजना	२०	---	--	--	--	--	--	--	२०	--	३.६०	३.६०
एकूण	१५६	२३.१४	१३०	७.५०	७.५०	४	१४.७४	३.८८	२२	०.९०	३.६०	१४.९८
एकूण	२९२	५४०.७३	१७१	१५४.३८	१६६.७९	५७	२८५.१८	२३६.०८	६४	१०१.१७	६.११	४०८.९८

(स्रोत: कंपनीने दिलेल्या माहितीवरून)

या बाबतीत खालील बाबी आढळून आल्या:

पूर्ण झालेल्या १६ कामांवर कंपनीने रुपये ६६.६३ कोटी मंजूर निधीपेक्षा रुपये २२.१३ कोटी जास्त खर्च केला होता.

- गृहनिर्माण व इमारती बांधकामाच्या २३ पूर्ण झालेल्या कामांपैकी १६ कामांवर कंपनीने रुपये ६६.६३ कोटी प्राप्त निधीऐवजी रुपये ८८.७६ कोटी खर्च केला होता. हा खर्च इतर कामांसाठी आलेला रुपये २२.१३ कोटी निधी वळवून करण्यात आला होता. या १६ कामांसाठी पूरक निधी रुपये २२.१३ कोटी अजूनपर्यंत भरून काढण्यात आला नव्हता.

३३ कामांसाठी प्राप्त झालेला रुपये १००.२७ कोटीचा निधी अद्याप वापरलेला नव्हता.

- २००१-०६ दरम्यान गृहनिर्माण, इमारती बांधकाम, मेगा शहर आणि राज्य योजनेअंतर्गत ३३ कामांसाठी रुपये १००.२७ कोटी प्राप्त होऊनही ह्या कामांची अद्यापि अंमलबजावणी झाली नसून (जून २००८) ती नियोजन/निविदा अवस्थेतच होती.
- सार्वजनिक बांधकाम विभागामार्फत कार्यान्वित होणाऱ्या उपकामांसाठी प्राप्त झालेल्या रुपये ५८.५७ कोटीच्या कामांसाठी कंपनीने सार्वजनिक बांधकाम विभागास रुपये ४६.३९ कोटी मार्च २००८ पर्यंत अदा केले होते ज्यामध्ये रुपये १.६७ कोटीच्या नऊ कामांचा अंतर्भाव असून पोलीस दल आधुनिकीकरण योजने अंतर्गत त्यासाठी मंजूरी अथवा निधी प्राप्त झाला नव्हता. अशा प्रकारे वर उल्लेख केल्याप्रमाणे अनियमित निधी वळवून ज्या प्रकल्पांसाठी निधी मिळालेला आहे त्या प्रकल्पांवर परिणाम होऊन ते प्रकल्प हाती न घेतल्याने त्यांचे मूल्य वाढू शकते. व्यवस्थापनाने कळविले (ऑगस्ट २००८) की, नियोजन/निविदा अवस्थेत असलेल्या प्रकल्पांसाठी उपलब्ध असलेला निधी, हाती घेतलेली कामे निधी अभावी थांबू नये या हेतून वळविला आणि कंपनीने नंतर अशा कामांसाठी निधी उपलब्ध करून देण्याची विनंती केली होती आणि निधी प्राप्त झाला होता. त्यांनी नमूद केले निधी वळविल्यामुळे कोणत्याही प्रकल्पावर परिणाम झाला नाही. परंतु, प्रकल्प विलंबाने हाती घेतल्याचा परिणाम वेळ आणि मुल्य वाढण्यात होईल. तसेच इतर प्रकल्पांसाठी वळविण्यात आलेला निधी अजून भरून काढण्यात आलेला नाही.

२.४ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, सदर परिच्छेदामध्ये पुर्ण झालेल्या १६ कामांवर कंपनीने ६६.६३ कोटी उपलब्ध निधीपेक्षा २२.१३ कोटी जास्त खर्च केलेला आहे, हा खर्च इतर कामांसाठी आलेल्या रु. २२.१३ कोटी निधी वळवून करण्यात आलेला होता आणि अजूनपर्यंत भरून काढण्यात आलेला नव्हता. त्याचप्रमाणे ३३ कामांसाठी प्राप्त झालेला रु. १००.२७ कोटी निधी अद्याप वापरलेला नव्हता (जून २००८ पर्यंत) प्रकल्प विलंबाने हाती घेतल्याचा परिणाम वेळ आणि मुल्य वाढण्यात होईल असे निष्कर्ष नोंदविण्यात आलेले आहेत. त्यास अनुलक्षून खालीलप्रमाणे वस्तुस्थिती नमूद करण्यात येत आहे. पुर्ण झालेल्या १६ कामांवर उपलब्ध निधी रु. ६६.६३ कोटीपेक्षा कंपनीस इतर कामासाठी प्राप्त झालेला रु. २२.१३ कोटी निधी खर्च करावा लागला. या १६ प्रकल्पांचे काम सुरु केल्यानंतर ते पुर्ण करण्यासाठी शासनाकडून वेळोवेळी पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्यात आला नव्हता. त्यामुळे केवळ निधी अभावी सदर

१६ कामे अर्धवट स्थितीत स्थगित करणे सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने अयोग्य असल्यामुळे जी कामे पुरेशा निधी अभावी व इतर कारणांमुळे सुरु करण्यात आली नव्हती वा नियोजन अवस्थेत होती आणि त्या कामासाठीचा निधी विना वापर पडून होता त्या निधीपैकी महामंडळाने रु. २२.१३ कोटी निधीचा वापर करून १६ कामे पूर्ण करण्यास प्राधान्य दिले.

तसेच या १६ कामांसाठी जसा जसा शासनाकडून निधी उपलब्ध होत गेला तसा तसा तो जेथून पुरक निधी घेतला होता त्या त्या प्रकल्पांसाठी भरून काढण्यात आला.

आजमितीस रु. २२.१३ कोटी या वळविण्यात आलेल्या रक्कमेपैकी रु. २.५३ कोटी भरून काढण्यात आलेले आहेत आणि उर्वरित रु. १९.६० कोटी निधीची मागणी शासनस्तरावर करण्यात आलेली आहे.

शासनाकडून सदर रक्कम उपलब्ध करवून घेऊन वळविण्यात आलेला निधी भरून काढण्याचे प्रयत्न महामंडळाकडून सातत्याने सुरु आहेत. त्याचप्रमाणे ३३ कामांसाठी प्राप्त झालेल्या रु. १००.२७ कोटी निधी (जून २००८) वापरलेला नव्हता असे जरी नमुद केलेले असले तरी प्रत्यक्षात ३३ नव्हे तर ३६ कामासाठी रु. १००.२७ कोटी निधी प्राप्त झाला होता आणि त्यापैकी रु. ८३.३५ लाख निधी खर्च करण्यात आला. या अनुषंगाने नम्रपणे सादर करण्यात येते की नवीन प्रकल्प हाती घेण्यासाठी शासनाकडून पुरेशा निधी उपलब्ध झाल्याशिवाय तसेच चिन्हांकित झाल्याशिवाय महामंडळास नवीन प्रकल्पांची कामे हाती घेता येत नाहीत.

पुरेशा निधी उपलब्ध न होताच जर नवीन प्रकल्प हाती घेतले असेत तर अगोदरच प्रगतीपथावर असलेले प्रकल्प आणि नव्याने हाती घेतलेले प्रकल्प अशा दोन्ही प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीवर पुरेशा निधीच्या उपलब्धतेच्या अभावी विपरीत परिणाम झाला असता व दोन्ही प्रकारचे प्रकल्प रखडले असते व वेळेवर पूर्ण झाले नसते आणि उपभोगकर्त्या घटकांना ते वापरण्यासाठी उपलब्ध करून देता आले नसते.

या पार्श्वभूमीवर जरी ३६ प्रकल्पांसाठीचा निधी जून २००८ पर्यंत न वापरल्याचे दिसत असले तरी आजअखेर उपरोक्त ३६ प्रकल्पांची सद्यस्थिती खालीलप्रमाणे आहे-

११ - कामे पूर्ण झालेली असून उपभोक्ता घटकांकडे हस्तांतरित करण्यात आलेली आहेत.

(प्रतत्र 'ड' :-अ.क्र. ३, ६, ९, १५, १६, १७, २४, २५, २६, २७, २८)

७ - कामे प्रगतीपथावर आहेत. (प्रपत्र 'ड' :-अ.क्र. २, ४, १०, १३, १४, ३०, ३१)

३ - कामें अद्याप त्यासमोर नमुद केलेल्या विविध कारणास्तव सुरु करावयाची आहेत. (प्रपत्र 'ड' :-अ.क्र. ७, ८, २०)

४ - काम जमीन उपलब्ध न झाल्याने अद्याप हाती घेण्यात आलेले नाही. (प्रपत्र 'ड' :-अ.क्र. २१, २३, ३२, ३६)

४ - कामे अनुदानाअभावी रद्द करण्यात आलेली आहेत. (प्रपत्र 'ड' :-अ.क्र. १, ११, ३४, ३५)

३ - कामे पीपीपी प्रकल्पामध्ये असल्यामुळे हाती घेण्यात आली नव्हती. अ.क्र. ५ व १८ या कामांसाठी सहमती पत्र दि. २४/६/२०१० रोजी निर्गमित करण्यात आली आहेत. तसेच अ.क्र. १२ या कामासाठी निविदा प्रक्रिया सुरु आहे. (प्रपत्र 'ड' :-अ.क्र. ५, १२, १८)

४ - कामे अभोगक्ता विभागांनी कामाची व्याप्ती निश्चित न केल्यामुळे अद्याप सुरु करण्यात आलेली नाही. (प्रपत्र 'ड' :-अ.क्र. ५, २२, २९, ३३)

२.५ : शासनाने उपरोक्त महालेखाकारांच्या आक्षेपावर महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीवरती सहमती दर्शविली आहे.

२.६ : "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांनी व गृह विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दिनांक २८ सप्टेंबर २०११ रोजी साक्ष घेतली. महालेखाकारांनी वाणिज्यिक अहवालात नमुद केलेल्या "कामाच्या अंमलबजावणीचे सदोष नियोजन व वास्तविक संपादनूक" या दोन्ही परिच्छेदांसंदर्भात एकत्रीतरित्या समितीला माहिती देताना "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी समितीला सांगितले की, कोणताही प्रकल्प हाती घेताना त्यासाठी जेवढा निधी आवश्यक असतो तेवढा निधी प्राप्त होत नाही. अशावेळी सदर काम पूर्ण करावे की, प्रलंबित ठेवावे ही बाब महामंडळासमोर उभी राहते. प्रथम हाती घेतलेले प्रकल्प पूर्ण केले पाहिजेत या महालेखाकारांच्या आक्षेपाशी महामंडळ सहमत आहे. परंतु काही प्रकल्प चालू असलेले अर्धवट स्थितीत प्रलंबित ठेवणे शक्य नसते. अशावेळी निधी संपल्यावर प्रकल्प पुर्ण करता येणार नाहीत. यासाठी असा निर्णय घेतला आहे की, एकंदरीत प्राप्त असलेल्या निधीमधून त्यासाठी वापर करावा व काही प्रकल्प पुर्ण करावेत. महामंडळाने देखिल कोणती कामे हाती घ्यायची

याबाबत काही निकष ठरविलेले आहेत. परंतु राज्यामध्ये कधीतरी कायदा, सुव्यवस्था व सुरक्षा यासाठी महत्वपूर्ण निर्णय घेवून त्वरेने प्रकल्पाच्या कामांना सुरवात केली जाते. अशा कामांना प्राथम्यक्रम दिलेला असतो. परंतु त्या कामासाठी निधी मात्र लगेच प्राप्त होत नाही अशा वेळी प्राथम्यक्रम बदलल्याने तातडीने निर्णय घ्यावे लागतात त्यामुळे कामे पुर्ण करण्यास देखिल कामामध्ये बदल करावा लागतो. महामंडळ स्तरावरून करण्यात येणाऱ्या कामाची गुणवत्ता तपासण्यात येते काय या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना महासंचालक यांनी सांगितले की, महामंडळांनी केलेल्या कामांचा दर्जा अतिशय चांगला असून, पुणे, सांगली व रत्नागिरी याठिकाणी बांधण्यात आलेल्या काही प्रकल्पांना केंद्र सरकारने "विश्वकर्मा पुरस्कार" देवून सन्मानित केल्याचे समितीला सांगितले.

२.७ : अभिप्राय व शिफारशी

समितीच्या साक्षीवरून मिळालेल्या माहितीवरून असे दिसून आले की, महामंडळाने हाती घेतलेल्या प्रकल्पाकरिता शासनाकडून पुरेसा निधी उपलब्ध होत नसल्याने केवळ निधी अभावी काही कामे अर्धवट अवस्थेत स्थगित करणे सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने योग्य नसल्याने जी कामे पुरेशा निधी अभावी व इतर कारणामुळे सुरु करण्यात आली नव्हती व नियोजन आवश्यक होती त्या निधीचा वापर करून काही कामे पूर्ण करून घेण्यात आली आहेत. तसेच काही वेळा राज्यात कायदा, सुव्यवस्था व सुरक्षा यासाठी महत्वपूर्ण निर्णय घेवून त्वरेने प्रकल्पाच्या कामांना सुरवात करावी लागते. यासाठी निधी त्वरीत उपलब्ध होत नसल्याने प्राथम्यक्रम बदलल्याने तातडीने निर्णय घ्यावे लागले. अशावेळी एकत्रित निधीमधून प्रकल्पाची कामे पुर्ण करण्याचा निर्णय महामंडळ स्तरावर घेण्यात आलेला आहे. हे जरी खरे असले तरी एखादया विशिष्ट बाबी करिता मंजूर करून घेतलेला निधी दुसऱ्या बाबीकडे वापरणे/वळविणे कोचित योग्य नाही. याकरिता विविध प्रकल्पांचे नियोजन करताना त्याकरिता आवश्यक तो निधी शासनाकडून निश्चित कालावधीत प्राप्त होईल यासाठी महामंडळाने शासनाकडे वेळोवेळी पाठपुरावा करावा. तसेच शासनाने देखिल महामंडळास पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्याची दक्षता घ्यावी, अशी समिती शिफारस करीत आहे.

महामंडळ स्तरावरून केलेल्या इमारतींच्या कामांना केंद्र सरकार कडून सन्मान पुरस्कार देऊन गौरवण्यात आल्याचे देखिल समितीला दिसून आले. एकंदरीत महामंडळ

स्तरावरुन गुणात्मक कार्य दिसून येते. महामंडळाचे प्रकल्प शासन निधी अभावी रखडणार नाहीत याची दक्षता शासनाने घ्यावी अशी समिती शिफारस करित आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत द्यावी अशी समिती शिफारस करत आहे.

तीन : कंत्राटदारांशी वाटाघाटी न केल्यामुळे अतिरिक्त खर्च

कंत्राटदारांशी वाटाघाटी न केल्यामुळे टाळता येण्याजोगा रुपये ७९.५४ लाखाचा अतिरिक्त खर्च झाला होता.

३.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१५ मध्ये "कंत्राटदारांशी वाटाघाटी न केल्यामुळे अतिरिक्त खर्च" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, वाशीम येथे १७२ निवासस्थाने (एकुण बांधीव क्षेत्र ८,४४१.६०२ चौरस मीटर) बांधण्याचे रुपये ६.०८ कोटीचे (अंदाजित दर रुपये ८,२२२ चौरस मीटर) बांधण्याचा (रुपये ७,२१० प्रति चौरस मीटर काम रावासा कन्स्ट्रक्शन मुंबई यांना अंदाजित किंमतीच्या १८.२७ टक्के कमीदराने देण्यात आले ऑगस्ट २००४. कंत्राटदाराने त्याची ५० टक्क्याहुन जास्त यंत्रसामुग्री, तांत्रिक/अतांत्रिक कर्मचारी, अकुशल कामगार इत्यादी मोकळे असून त्यांना प्रकल्पावर गुंतविल्यामुळे फायदेशीर असल्याने त्याच्या न्युनतम दरांचे समर्थन केले (मे २००४) होते.

लेखापरीक्षणात आढळून आले की, हे काम देण्याच्या अगोदरच कंपनी टाईप-I निवासस्थाने न बांधण्याच्या निर्णयाप्रत येत होती व तसा निर्णय संचालक मंडळाने जून २००४ मध्ये घेतला होता. हा निर्णय झालेला असून सुध्दा कंपनीने टाईप-I ची १२० निवासस्थाने बांधण्याचे काम (५,४०९.५०४ चौरस मीटर) कंत्राटदारास प्रदान केले. काम सुरु झाल्यानंतर तीन महिन्यांनी कंपनीने कंत्राटदारास १२० निवास स्थानामध्ये टाईप-I/ऐवजी टाईप-II (५,९९७.४३ चौरस मीटर) असा बदल करण्याचे कळविले (डिसेंबर २००४) कंपनीच्या सल्ल्यानुसार कंपनीच्या वास्तुविशारदाने चालु जिल्हा दर अनुसुचिनुसार अतिरिक्त आर्थिक भार सादर केला. त्याने दोन प्रस्ताव-ए (रुपये १.३५ कोटी) अंदाजपत्रक १८.२७ टक्क्यांनी कमी न करता (पहिला देकार) आणि दुसरा (रुपये ५५.६२ लाख) घट विचारात घेऊन. करारनाम्याच्या कलम ६ नुसार अतिरिक्त/ बदलेल्या कामाच्या दराबाबत परस्पर वाटाघाटींची तरतूद बैठक घेण्याची होती.

त्याप्रमाणे कंत्राटदाराने फेब्रुवारीच्या पहिल्या आठवड्यात विनंती केली (१७ जानेवारी, २००५) जी कंपनीने त्याच तारखेस कालापवयाचे कारण देऊन नाकारली होती. कंपनीने फेरफार केलेल्या टाईप-II च्या कामाचे आदेश वाटाघाटी न करता रुपये १.३५ कोटीच्या अतिरिक्त आर्थिक भारासह दिले (मार्च २००५).

अशाप्रकारे, कंपनीने टाईप-I ची निवासस्थाने न बांधण्याचा निर्णय झालेला असताना चुकीच्या पध्दतीने कामाचे आदेश दिले. तसेच करारनाम्यात कंत्राटदाराशी वाटाघाटी करण्याची तरतूद असताना कंपनीने रुपये ७९.५४ लाख अतिरिक्त भार ओढवून घेतला होता (रुपये १३५.१६ लाख - रुपये ५५.६२ लाख).

व्यवस्थापनाने कळविले (ऑगस्ट २००८) की निविदेमध्ये टाईप-II च्या अतिरिक्त कामाचे दर दिलेले नव्हते म्हणून कंत्राटदारास चालू जिल्हा दरसूचीनुसार रक्कम अदा करण्यात आली. परंतु वस्तुस्थिती अशी आहे की कंत्राटदाराने एकत्र बैठकीची विनंती करुनही कंपनीने कंत्राटदाराशी वाटाघाटी केल्या नाहीत.

३.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, सदर परिच्छेदामध्ये कंत्राटदाराशी वाटाघाटी न केल्यामुळे टाळता येण्याजोगा रु. ७९.५४ लाखाचा अतिरिक्त खर्च झालेला होता असे निरीक्षण नोंदविण्यात आलेले आहे.

त्यास अनुलक्षून स्पष्टीकरण सादर करतांना नम्रपणे नमूद करण्यात येते की, सुरुवातीस वाशिम येथे एकूण १७२ निवासस्थाने टाईप-I (१२० निवासस्थाने), टाईप-II (३६ निवासस्थाने), टाईप- III (१२ निवासस्थाने) व टाईप- IV (४ निवासस्थाने) असे बांधकाम करावयाचे होते व हया पुर्ण प्रकल्पाचे एकूण क्षेत्रफळ ८४४१.६०२ चौ.मी. होते. महामंडळाच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांच्या प्रकल्पस्थळी दि. २९.११.२००४ रोजीच्या भेटी दरम्यान पोलीस विभागाच्या निर्णयानुसार टाईप I निवासस्थानांचे रुपांतर टाईप II निवासस्थानांमध्ये करावयाचे असल्याने पुढील आदेश येईपर्यंत काम स्थगित ठेवावे अशा सुचना कंत्राटदारास देण्यात आल्या होत्या.

प्रकल्पातील १७२ निवासस्थानांपैकी टाईप - I च्या १२० निवासस्थांचे क्षेत्रफळ ५४०९.५०४ चौ. मी. होते. उपभोगक्ता विभागाच्या विनंती नुसार सदरची १२० निवासस्थाने टाईप - II म्हणून बांधण्याचा निर्णय झाल्याने सदर बांधकाम व त्याचे सुधारीत क्षेत्रफळ

५९९७.४३ चौ.मी. म्हणजेच ५८७.८९ चौ.मी. ची वाढ झाली. सुरवातीस टाईप - ॥ च्या १२ इमारती (तळ मजला + एक मजला) बांधावयाच्या होत्या. सुधारीत टाईप ॥ च्या इमारतींसाठी तळमजला + २ मजल्याच्या १० इमारती नव्याने बांधाव्या लागल्याने इमारतींची बांधकामाची संरचना (स्ट्रक्चर-फर्टींग, कॉलम, बीम्स इत्यादी) बदलली, ९ मीटर रुंदीच्या मार्गाची लांबी ९० मीटरने वाढली, रस्त्यालगतच्या गटाराची लांबी २०० मीटरने वाढली, तसेच क्रॉस ड्रेनेज काम अतिरीक्त ६ ठिकाणी करण्यात आले. या वाढीव क्षेत्रफळाचे बांधकामाचे देयक हे जिल्हा दरसूची बदलल्यामुळे अस्तित्वात असलेल्या २००४-०५ च्या प्रचलित दरसूचीप्रमाणे अदा करणे नियमानुसार क्रमप्राप्त ठरते.

सदर वाढीव बांधकामामुळे देयकाचा तपशिल खालीलप्रमाणे आहे.

रु. ४,२९,४६,८००/-	- १२० टाईप ॥ निवासस्थानांचे सन २००४-०५ च्या जिल्हा दर सुचीप्रमाणे अंदाजपत्रकीय मुल्य.
रु. २,९४,३०,९०४/-	- १२० टाईप । निवासस्थानांचे सन २००३-०४ च्या जिल्हा दर सुची आधारीत अंदाजपत्रकीय मुल्य रु. ३,२८,४२,१८८/- च्या १८.२७ टक्के कमी दराने मुल्य
रु. १,३५,१५,८३५/-	- बांधकामाची व्याप्ती व जिल्हा दर सुची बदलल्याने कंत्राटदारास दयावयाची व प्रदान केलेली रक्कम.

कंत्राटदाराच्या दिनांक १७ जानेवारी, २००५ च्या पत्राच्या अनुषंगाने वेळोवेळी दोन्ही बाजूने पत्रव्यवहार झालेला आहे व त्यांनी सादर केलेल्या दरांची कारणमीमांसा करूनच सदरची रक्कम अदा करण्यात आलेली आहे. (झालेल्या पत्राचा क्रमवार गोषवारा सोबत जोडलेला आहे. प्रपत्र 'ई')

या ठिकाणी असेही सादर करण्यात येते की, कंत्राटदारास करण्यात आलेले एकुण प्रदान हे संपुर्ण प्रकल्पाच्या सुधारीत अंदाजपत्रकीय मुल्याच्या १५ % कमी दराने करण्यात आलेले आहे त्याबाबतचा तपशिल खाली नमुद केल्याप्रमाणे आहे.

१) रु. ७,४४,७०,७९९/-	पुर्ण प्रकल्पाचे सन २००३-०४ च्या जिल्हा दरसूची वर आधारीत अंदाजपत्रकीय मुल्य
२) रु. ६,०८,६४,९८४/-	- उपरोक्त अ.क्र. १ मध्ये नमुद मुल्याच्या १८.२७ % कमी दराने दिलेले देकाराचे मुल्य

- ३) रु. ८,७९,८६,६५२/- - कामाची व्याप्ती बदलल्या व वाढल्यामुळे सुधारीत अंदाजपत्रकीय किंमत (रु.७,४४,७०,७९९/- + वाढीव कामाचे अतिरिक्त मुल्य रु.१,३५,१५,८५३/-)
- ४) रु. ७,४३,८०८३७/- - कंत्राटदारास प्रदान करण्यात आलेली रक्कम टिप - सदर प्रदान अ.क्र. ३ च्या १५ % दराने कमी आहे.

उपरोक्त तक्त्याचा अन्वयार्थ मुळ देकाराच्या वेळी १८.२७ % ने कमी असलेले दर हे बांधकामाच्या पुर्णत्वाच्या वेळी १५ % कमी वर आले.

या प्रकरणी जर कंत्राटदाराने वाढीव काम मूळ दराने करण्यास नकार दिला असता तर नव्याने निविदा प्रक्रीया पार पाडावी लागली असती आणि नवीन निविदेत देकार मूळ किंमतीपेक्षा कमी येईल याची कुठलीही शाश्वती नव्हती. त्यामुळे वाढीव कामाच्या बाबी या करारनाम्यातील कलम क्र. ६ मधील तरतुदीनुसार जिल्हा दर अनुसुचीमध्ये अंतर्भूत असल्यामुळे प्रचलित जिल्हा दर सुची (सन २००४-०५) प्रमाणे महामंडळाने निश्चित केलेले दर हे वाटाघाटीतून फलद्रूप झाल्याने व संभाव्य दरांपेक्षा निश्चितच कमी असल्याची खात्री झाल्यामुळे आणि कंत्राटदाराशी वेळोवेळी झालेल्या पत्रव्यवहाराच्या अनुषंगाने तसे कंत्राटदारास कळवून महामंडळाने काम पूर्ण करवून घेतले आहे.

दि. १७ जानेवारी, २००५ च्या कंत्राटदाराच्या पत्राचे अनुषंगाने पत्रव्यवहार झाला आहे व या पार्श्वभूमीवर सदर परिच्छेदामध्ये 'कंत्राटदाराशी वाटाघाटी न केलेमुळे टाळता येण्याजोगा रु.७९.५४ लाखाचा अतिरिक्त खर्च झालेला होता' असे जरी नमुद केलेले असले तरी प्रत्यक्षात वस्तुस्थिती तशी नाही.

३.३ : महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीवरती शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

३.४ : "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांनी व गृह विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दिनांक २८ सप्टेंबर २०११ रोजी साक्ष घेतली. महालेखाकारांनी घेतलेल्या आक्षेपासंदर्भात वस्तुस्थिती विषद करण्यासाठी समिती प्रमुखांनी सांगितले असता "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा

व्यवस्थापकीय संचालक यांनी समितीला सांगिले की, वाशिम या ठिकाणी एकूण १७२ निवासस्थाने बांधावयाची होती. यामध्ये टाईप- I ची १२० निवासस्थाने, टाईप-II ची ३६ निवासस्थाने, टाईप-III ची १२ निवासस्थाने व टाईप IV चे ४ निवासस्थानांचे बांधकाम करावयाचे होते. यासाठी या प्रकल्पाचे क्षेत्रफळ ८४४१ चौ. मी. इतके होते. टाईप- I च्या निवासस्थानाचे क्षेत्र कमी असल्यामुळे त्याऐवजी टाईप- II मध्ये सदर बांधकाम रुपांतरीत करण्याचा निर्णय घेतला व त्यानुसार ठेकेदाराला तसे निदर्शनास आणले गेले. त्यानुषंगाने ठेकेदाराशी पत्रव्यवहार केला दुरध्वनीवरून चर्चा केली सविस्तर चर्चा करण्यासाठी कार्यालयात येण्याची सुचना केली. परंतु ते चर्चेसाठी न येता नवीन डिसीआर प्रमाणे काम देण्याबाबत मागणी केली. परंतु तसे करता येणार नाही. असे त्यांना महामंडळाकडून सांगण्यात आले. महामंडळाने गृहित धरलेल्या रक्कमेपेक्षा कमी दराने ठेकेदाराला ठेका देण्यात आला होता व महामंडळाचा जो पूर्वीचा जो आंदाज होता त्यापेक्षा १८% कमी दराने ठेकेदारांना निविदा सादर केली होती. म्हणून त्यांना काम प्रदान करण्याचा निर्णय घेण्यात आला असे त्यांनी समितीला सांगितले. जून, २००४ मध्ये निविदा मागविण्यात आल्यानंतर ऑगस्ट मध्ये त्यासंबंधीचे कार्यादेश काढण्यात आले. तदनुंतर ठेकेदाराशी वाटाघाटी करून ४ ते ५ महिन्यांच्या कालावधीत टाईप- I बांधकाम रद्द करून टाईप- II चे बांधकाम करण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला. परंतु त्याबाबत फेरनिविदा का काढल्या नाहीत व अंदाजीत रक्कमेबाबत शहानिशा का करण्यात आली नाही. या समितीप्रमुखांनी विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना महासंचालक यांनी सांगितले की, सदरहु निविदा ही जुन्या दरानेच देण्यात आली होती. नविन निविदा काढावयाचा निर्णय घेतला असता तर अंदाजीत किंमत वाढली असती १८% कमी दराने निविदा होती. म्हणून फेरनिविदा काढण्यात आल्या नाहीत असे सांगितले. परंतु त्यामध्ये जर १०% नी भर पडली असती तर आपणास वाटाघाटी कराव्यालागल्या नसत्या का या समितीप्रमुखांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना महासंचालक यांनी सांगितले की, निश्चितच वाटाघाटी कराव्या लागल्या असत्या या प्रकल्पाच्या कामातुन मंडळाचे आर्थिक बचत झाली आहे. असे आपणास म्हणावयाचे आहे काय या समितीप्रमुखांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना महासंचालक यांनी सांगितले की, यामध्ये निश्चितच आर्थिक बचत झालेली आहे. मंडळाने ठेकेदारास कोणतीही किंमत सांगितली नव्हती परंतु ठेकेदारांनी सांगितलेली किंमत ही महामंडळाने गृहित धरलेल्या किंमतीपेक्षा कमी होती. त्यामुळे टाईप- I च्या निवासस्थानाएवजी टाईप- II चे

निवासस्थान बांधण्यात आले. व त्यासाठी काही प्रमाणात त्यानंतर किंमत वाढवून दिली गेली. यासाठी फेरनिविदा काढल्या नव्हत्या असे विभागीय सचिवांनी शेवटी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल सांगितले.

३.५ : अभिप्राय व शिफारशी

वाशिम याठिकाणी बांधावयाच्या वेगवेगळ्या वर्गवारीमधील निवासस्थाने बांधताना महामंडळाने प्रथम ठरविण्यात आलेल्या वर्गवारीतील क्रमांक एक मध्ये बदल करून १२० निवासस्थानांचे वर्गीकरण टाईप- II मध्ये करण्याचे ठरविले. यासाठी जादा क्षेत्रफळाच्या सदनीका बांधून मिळणार होत्या. यामध्ये महामंडळामार्फत वस्तुस्थिती विषद करताना महासंचालक यांनी सांगितल्यानुसार महामंडळाने गृहित धरलेल्या रक्कमेपेक्षा कमी दराने ठेकेदाराला ठेका देण्यात आला होता व महामंडळाचा पुर्वीचा अंदाज होता त्यापेक्षा १८% कमी दराने ठेकेदाराने निविदा सादर केलेली होती. निविदा जुन्या दराचीच सादर असल्याने नवीन निविदा काढण्याचा निर्णय घेतला असता तर अंदाजित किंमतीत वाढ झाली असती. यासाठी फेर निविदा काढण्यात आलेली नाही. ही सांगितलेली वस्तुस्थिती लक्षात घेता अंदाजित रक्कमेबाबत महामंडळाने गृहित धरलेली रक्कम ही काल्पनिक असल्याचेच समितीला जाणवले. याबाबत साक्षीमध्ये किती रक्कम गृहित धरली होती हे नमुद केलेले नाही. टाईप- I च्या निवासस्थानाचे टाईप- II मध्ये रुपांतर करण्याचा निर्णय घेतला, असता त्यानंतर काही प्रमाणात किंमत वाढून दिली गेली असल्याचे विभागीय सचिवांनी साक्षीच्या शेवटी विषद केले आहे. यावरून टाईप- I मधील १२० निवासस्थानांचे टाईप- II मध्ये रुपांतर करतांना देण्यात आलेली वाढीव किंमत ही महालेखाकारांनी घेतलेल्या आक्षेपानुसार अधिकचिच होती असे समितीचे स्पष्ट मत आहे. त्यामुळे भविष्यात असा निर्णय घेताना महामंडळाला आर्थिक संकटापासून दूर राहता येईल असा निर्णय घेणे अधिक उचित झाले असते अशी समितीची शिफारस आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

चार : जोखीम व मुल्याबद्दलचे कंत्राटात नमुद केलेले कलम वापरण्यात अपयश जोखीम व मुल्याबद्दलचे कलम न वापरल्यामुळे कंपनीवर रुपये २३.२४ कोटीचा आर्थिक भार

४.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१६ मध्ये "जोखीम व

मुल्याबद्दलचे कंत्राटात नमुद केलेले कलम वापरण्यात अपयश " या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंत्राटातील अटी व शर्तीच्या उपखंड १५ नुसार कंत्राटदारांकडून कामास विलंब झाल्यास कंपनी काम ताब्यात घेऊन पहिल्या कंत्राटदारांच्या जोखीम व मुल्यावर दुसऱ्या कंत्राटदारांकडून काम पूर्ण करून घेऊ शकते. खाली नमुद केलेल्या तीन प्रकरणात कंपनीने कामाच्या मंद प्रगतिमुळे काम रद्द करून ते दुसऱ्या कंत्राटदारास उच्च दराने प्रदान केले. परंतु या कामावर होणाऱ्या अतिरिक्त मुल्यासाठी कंपनीने कोणताही दावा केला नाही (ऑगस्ट २००८).

(रुपये लाखात)

कामाचे नांव	कंत्राटदाराचे नांव (कामाच्या आदेशाची तारीख, काम पूर्ण होण्याची संभाव्य तारीख)	कंत्राटाचे मुल्य आणि पूर्ण झालेल्या कामाचा आकार, रद्द झाल्याची तारीख	शिल्लक कामाचे मुल्य	नवीन कंत्राटदाराचे नाव (कामाच्या आदेशाची तारीख)	शिल्लक कामाचे कंत्राट मुल्य	फरक
१	२	३	४	५	६	७ (६-४)
नागपूर येथे ५५० पोलीस निवासस्थाने	नॅशनल (इंडिया) कॉन्ट्रक्टर्स अँड इंजिनियर्स (२८ मार्च, २००३, २७ सप्टेंबर, २००४)	१,७४३.४८ १,०९२.४८ (२३ नोव्हेंबर २००५)	६५१.००	कोटी कॉन्ट्रक्टर (इंडिया) लिमिटेड (६ फेब्रुवारी, २००७)	१,५२९.९०	८७८.९०
वानवडी (पुणे) येथे ४४२ पोलीस निवासस्थाने	इसीपी हौसिंग (इं) प्रायव्हेट लिमिटेड (१९ जुलै, २००४, १८ जुलै, २००६)	१,७७८.१८ ५६७.१० (१४ सप्टेंबर, २००६)	१,२११.०८	शलाका इंजिनियर्स (५ डिसेंबर, २००७)	२,२७५.००	१,०६३.९२
रत्नागिरी येथे १८६ पोलीस निवासस्थाने	साईनाथ एंटरप्रायजेस (१३ एप्रिल, २००५, १२ ऑक्टोबर, २००६)	८३०.३० २६५.७० (१५ फेब्रुवारी, २००७)	५६४.६०	ईगल कंन्स्ट्रक्शन कंपनी (२४ डिसेंबर, २००७)	९४५.५८	३८०.९८
एकूण						२,३२३.८०

(स्रोत: कंपनीने पुरविलेल्या माहितीवरून)

अशाप्रकारे, कंत्राटदाच्या शर्तीनुसार दावा न केल्यामुळे कंपनीने रुपये २३.२४ कोटी अतिरिक्त खर्च केला. राज्य सार्वजनिक उपक्रम लेखापरिक्षण आढावा समितीच्या बैठकीत व्यवस्थापनाने कळविले (जुलै २००८) की कंपनीचा असा समज होता की काम पूर्ण झाल्यानंतरच दावा करण्यात येऊ शकतो. ही कामे ठीक रकमेची असल्यामुळे संभाव्य अतिरिक्त खर्चाचा आढावा घेऊन दावा मुदतीबाहेर जाणे टाळता झाले असते.

व्यवस्थापनाने त्यांच्या उत्तरात कळविले (ऑगस्ट २००८) की वसुली करण्यासाठी कंत्राटदाराला पत्रे पाठविण्यात येत आहेत. याबाबत पुढील कार्यवाही प्रतीक्षित होती (डिसेंबर २००८).

४.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, आक्षेप - सदर परिच्छेदामध्ये 'नागपूर येथे ५५० निवासस्थाने, वानवडी पुणे निवासस्थाने ४४२ व रत्नागिरी येथे १८६ निवासस्थाने हे कंत्राटदाराच्या मंद प्रगतीमुळे रद्द करण्यात आले व दुसऱ्या कंत्राटदाराला उच्च दराने प्रदान केले. परंतु त्यामुळे अतिरिक्त मुल्य अदा साठी कंपनीने कोणताही दावा दाखल केला नाही'. असे निरीक्षण नमूद करण्यात आलेले आहे.

त्यास अनुलक्षून सविनय सादर करण्यात येते की, जोखीम व मुल्याबद्दल टर्मिनेट केलेल्या कंत्राटदाराच्या वसुली करावयाची रक्कम नवीन कंत्राटदाराला कंत्राट दिल्यावरच निश्चित करता येते. जुन्या कंत्राटदाराकडून वसुल करता येण्यासारख्या रक्कम वसुल करून उर्वरित रकमेसंबंधी दावा दाखल करण्याअगोदर त्यास नोटीस देणे गरजेचे ठरते व अशा दिलेल्या नोटीसीद्वारे त्यास पुरेसा कालावधी व संधी दयावी लागते आणि तदनंतरच न्यायालयात प्रकरण दाखल करता येते. या तीनही प्रकरणामध्ये संबंधीत कंत्राटदारा विरुद्ध कायदेशीर कार्यवाही सुरु करण्यात आली असून न्यायालयात दावे दाखल करण्यात आलेले आहेत. त्याचा तपशिल खालील प्रमाणे आहे.

अ. क्र.	प्रकल्पाचे व कंत्राटदाराचे नाव	वसुल करावयाची एकुण रक्कम (व्याज वगळून) (रुपये)	त्यांना देय असलेल्या रकमेतुन वसुल करण्यात आलेली रक्कम (रुपये)	न्यायालयात दाखल केलेल्या दाव्याची रक्कम (रुपये)	नवीन कंत्राटदारास कार्यादेश दिल्याची तारीख	न्यायालयाचे नाव व प्रकरण क्रमांक
					जुन्या कंत्राटदारास वसुली संदर्भात दिलेल्या पत्राची तारीख	
					दावा दाखल केल्याची तारीख	
१	२	३	४	५	६	७
१	५५० नागपूर	१०,०९,८१,२५८/-	९५,८९,७३५/-	९,१३,९१,५२३/-	०६.०२.२००८	मुंबई उच्च न्यायालय,

	मे. नॅशनल (इं) कॉन्ट्रॅक्ट र्स मुंबई				१७.१०.२००८ १७/१२/२००८	२००८ चे ३२४९
२	४४२ निवास स्थाने, पुणे मे. इसीपी हाऊसिंग (इं) प्रा. ली. जलगांव	१३,४५,३२,१५७/-	१,०८,५६,३०२/-	१२,३६,७५,८५५/-	०५.१२.२००७ ०७.१०.२००८ ०७.०६.२०१०	जिल्हा सत्र न्यायालय पुणे, २०१० चे १६१८
३	१८६ रत्नागिरी मे. साईनाथ इंटरप्रायजेस नाशिक	४,४५,३९,१६९/-	४८,९१,५६३/-	३,९६,४७,६०६/-	०७.१२.२००७ ११.०२.२००८ २९.०३.२०११	जिल्हा सत्र न्यायालय रत्नागिरी, २०११ चे ६९०

४.३ : महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीवरती शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

४.४ : "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांनी व गृह विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दिनांक २८ सप्टेंबर २०११ रोजी साक्ष घेतली. जोखिम व मुल्ल्याबद्दलचे कंत्राटात नमुद असलेले कलम वापरण्यात अपयश आल्यामुळे कंपनीवर आर्थिक भार पडला याबाबतची वस्तुस्थिती विषद करण्यासाठी सांगितले असता, "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी समितीला सांगिले की, नागपूर येथील ५५० निवासस्थाने, वानवडी, पुणे येथील १८६ निवासस्थाने आणि रत्नागिरी येथील निवासस्थाने बांधण्याचा निर्णय झाला होता. रत्नागिरी येथील प्रकल्पाचे काम ठेकेदाराकडून रखडल्यामुळे दुसऱ्या ठेकेदाराला काम द्यावे लागले. नविन ठेकेदाराला अतिरिक्त रक्कम प्रदान करावी लागली, ती रक्कम भरून काढण्यासाठी जुन्या ठेकेदाराचा करार रद्द केला आहे. जेवढी रक्कम वसूल करता आली तेवढी त्यांच्या अनामत रक्कमेमधून वसूल केली जाईल व उर्वरित रक्कमेसाठी न्यायालयात प्रकरण दाखल केले आहे. असे त्यांनी समितीला विषद केले.

यावर मा.समितीप्रमुखांनी विचारले की, जुलै, २००८ मध्ये कंपनीचा असा समज होता की, काम पूर्ण झाल्यानंतरच दावा करता येऊ शकतो हे खरे आहे काय ? यावर महासंचालक यांनी सांगितले की, एखाद्या ठेकेदाराचा ठेका रद्द केल्यानंतर त्याच्याकडून वसुल करावयाची रक्कम जोपर्यंत मिळत नाही तोपर्यंत नवीन ठेकेदाराला काम देता येत नाही. नवीन काम देत असतांना वास्तुविशारद तसेच प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार याचा खर्च वाढत जातो. नवीन ठेकेदाराला किंमत वाढवून द्यावे लागेल. जेव्हा ठेकेदाराचा करार संपेल तेव्हा एकंदरीत किती रक्कम त्यांना द्यावी लागेल हे कळेल असे सांगितले. एखादया ठेकेदाराला कंत्राट दिल्यानंतर त्याने ठराविक मर्यादेपर्यंत काम केले व करारातील नमुद केलेल्या सेवा शर्तीप्रमाणे काम होत नाही असे निदर्शनास आले तर आपण त्यांना नोटीस काढतो. सदर नोटीसीचे पालन केले नाही तर काम थांबविण्याची त्यांना सुचना देत असतो व काम थांबवल्यानंतर वास्तुविशारदाकडून किती काम झाले हे तपासून तदनंतर दुसऱ्या कंत्राटदाराला काम सुरु करण्यासाठी कार्यादेश देतो. काम पूर्ण झाल्याशिवाय म्हणजे दुसऱ्या कंत्राटदाराने ते पूर्ण केल्याशिवाय झालेल्या नुकसानीच्या संदर्भात दावा दाखल करता येत नाही. याबाबत आपले म्हणणे काय आहे असे समितीप्रमुखांनी विचारले असता महासंचालक यांनी सांगितले की, नवीन कंत्राटदार जेव्हा काम पूर्ण करतो तेव्हा त्याला जी किंमत वाढवून द्यावे लागते ते देखिल जुन्या कंत्राटदाराकडून वसुल करावयाचे असते. यासाठी काम पूर्ण होईपर्यंत त्याचा अंदाज करता येत नाही. रत्नागिरी येथील प्रकल्पासंदर्भात नवीन कंत्राटदाराला दिनांक ७ डिसेंबर, २००७ रोजीची तारीख दिली. जुन्या कंत्राटदाराला दिनांक ११ फेब्रुवारी, २००८ रोजीची तारीख दिली आणि रत्नागिरी येथील न्यायालयात दिनांक २९ फेब्रुवारी, २०११ रोजी दावा दाखल केला. या विलंबामुळे आपण दाखल केलेला दावा मुदतीबाहेर जात नाही काय असे मा.समितीप्रमुखांनी विचारले असता महासंचालक यांनी सांगितले की, प्रथम ज्या वकिलाची नेमणूक केली ती रखडत असल्यामुळे ती रद्द करून दुसरा वकिल नेमावा लागला ती नेमणूक देखिल रद्द करावी लागली. आता तिसऱ्या वकिलाची नेमणूक केली असून, आता हा दावा दाखल झाला आहे. त्याची सुनावणी चालु आहे. असे त्यांनी सांगितले.

विलंबाने दावा दाखल झाला म्हणून तो कायदयाच्या कक्षेत बसला नाही व याबाबतचा निर्णय कंपनीच्या विरोधात जात असेल तर त्या विलंबाची जबाबदारी कोणावर निश्चित करणार व त्यामध्ये गुंतवलेल्या रक्कमेची वसुली कशी करणार आहात असे समिती प्रमुखांनी विचारले

असता महासंचालक यांनी सांगितले की, सदर दावा मर्यादेतच दाखल केलेला आहे व रक्कमेनुसार हे दावे दाखल केलेले आहेत. ज्यास्त रक्कमेचा दावा मुंबई उच्च न्यायालयात दाखल केलेला आहे असे त्यांनी सांगितले. उच्च न्यायालयातील दावा आपण वेळेतच दाखल केलेला आहे. मात्र पुढील दोन दाव्याची प्रक्रिया मात्र तीन ते चार वर्षांच्या विलंबाने झालेली आहे. यामुळे याचा निकाल जर कंपनीच्या विरोधात लागला तर मात्र संबंधित अधिकाऱ्याला जाबबदार धरून त्यांच्याकडून झालेले नुकसान वसूल करणार आहात काय असे समितीप्रमुखांनी विचारले असता महासंचालक यांनी सांगितले की, रत्नागिरीतील दाव्याबद्दल सुनावणी चालू झालेली आहे व त्यामध्ये एकतर्फी निर्णय कंपनीच्या बाजूने होण्याची शक्यता आहे. कंपनीकडे विधी विभाग हा वेगळा अतित्वात नसून शासनाकडून त्यासाठी आर्थिक तरतुद नसल्याने गरजेनुसार वकीलाची नेमणूक करून कामकाज केले जाते. असे त्यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल सांगितले.

४.५ अभिप्राय व शिफारशी :

नागपूर, वानवडी, पुणे व रत्नागिरी येथील निवासस्थानासाठी ठेकेदारासोबत करार करण्यात आले होते. परंतु रत्नागिरीतील प्रकल्पाचे काम ठेकेदाराकडून विहित कालावधीत पूर्ण होऊ शकले नाही. म्हणून दुसऱ्या ठेकेदाराला काम द्यावे लागले व त्यांना अतिरिक्त रक्कम प्रदान करावी लागली. यासाठी प्रथम ठेकेदाराचा करार रद्द करावा लागला व त्यांच्याकडून वसूल करावयाच्या रक्कमेबाबत न्यायालयात दावा दाखल करावा लागला. ही समितीसमोर आलेली वस्तुस्थिती पहाता जोखिम व मुल्ल्याबाबतचे कंत्राटात नमुद असलेले कलम वापरण्यासाठी केलेला विलंब याबाबत महालेखाकारांनी लेखापरिक्षणामध्ये ही बाब निदर्शनास आणल्यानंतर केलेली कार्यवाही ही निश्चितच विलंबाने केली गेली असल्याचे समितीचे स्पष्ट मत झाले आहे. यासाठी प्रथम ठेकेदाराकडून वसूल करावयाच्या रक्कमेसाठी दुसऱ्या ठेकेदाराकडून काम पूर्ण होईपर्यंत वाट पहावी लागली व वसूल करावयाच्या रक्कमेबाबत निश्चिती झाल्यानंतर कायदेशिर कारवाईस सुरवात झाली. यामध्ये जबाबदार असलेल्या संबंधित अधिकाऱ्यांकडून दिरंगाई झाल्याचे स्पष्ट होते. याबाबत झालेल्या विलंबामुळे जर दाव्याचा निकाल विरोधात गेला तर याबाबतची जबाबदारी निश्चित कशी करणार आहात अशी समितीने विचारणा केली असता एक तर्फी निर्णय कंपनीच्या बाजूने होण्याची शक्यता आहे. असे उत्तर दिले गेले. याप्रकरणी दाव्याचा निकाल विरोधात गेला तर कंपनीने याची जबाबदारी

निश्चित करुन संबंधिताकडून आर्थिक नुकसान भरुन काढण्याच्या दृष्टिने कार्यवाही करावी अशी समितीची शिफारस आहे. पोलिस गृहनिर्माण क्षेत्रात कार्य करणाऱ्या कंपनीकडे त्यांची कायदेशीर बाजू मांडण्यासाठी विधी विभाग वा विधी सल्लागार नसावा याबाबत समितीने सखेद आश्चर्य व्यक्त केले व यापुढील काळात कंपनीने स्वतःच्या कामासाठी स्वतंत्र विधी विभाग व विधी सल्लागार नेमावा अशी समिती आग्रहाची शिफारस करीत आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

पाच : दंडाची वसूली न करणे

५.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१८ मध्ये "दंडाची वसूली न करणे" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंत्राटाच्या शर्तीचा कलम २२ अनुसार काम कंत्राटाच्या संपूर्ण करारनिर्विष्ट वेळेत कार्यसक्तीने सुरु रहावे आणि जर कंत्राटदार त्यात कसूर करीत असेल तर त्याने निविदा मुल्याच्या एक टक्का एवढी रक्कम अथवा कंपनी ठरवेल तेवढी रक्कम परंतु जास्तीत जास्त कामाच्या मुल्याच्या १० टक्के रक्कम अदा करावयास हवी होती.

असे आढळून आले होते की खालील तीन प्रकरणांत कंपनीने कामाची प्रगति संथ असुनही सुरुवातीपासून काहीही दंड आकारला नव्हता.

कामाचे नाव	काम पूर्ण होण्याची नियत तारीख	३१ मार्च २००८ पर्यंत पूर्ण झालेल्या कामाची टक्केवारी	शेरा
	कामाचे मुल्य (रुपये कोटीमध्ये)		
नंदूरबार येथील १६८ निवासस्थाने	१२ जानेवारी २००६	४५	निलंबित करुन कंत्राट तीन वेळा पुनरुज्जीवित केले. काम ४ फेब्रुवारी २००८ पासून पुन्हा सुरु झाले.
	८.३२		

पीटीएस# नानवीज येथील तीन वर्ग	१५ ऑक्टोबर २००७	१६	३१ मार्च, २००८ पर्यंत मुदत वाढ देऊन सुध्दा कंत्राटदार काम पूर्ण करण्यात असफल ठरला.
	१.४७		
सोलापूर येथील डब्ल्युपीटीएस* तील वसतिगृह	१५ ऑक्टोबर २००७	५०	२९ फेब्रुवारी २००८ पर्यंत मुदतवाढ देऊनसुध्दा कंत्राटदार काम पूर्ण करण्यात असफल ठरला.
	१.३८		

कंत्राटाच्या शर्तीमध्ये दंडाची तरतूद असुनही ती या ना त्या कारणास्तव राबविण्यात आली नव्हती. कंत्राटाच्या कलम २२ नुसार आकारण्यात यावयाच्या दंडाची रक्कम रुपये १.१२ कोटी होते (कामाच्या मुल्याच्या १० टक्के)

५.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, या बाबतीत नम्रपणे असे सादर करण्यात येते की तीनही प्रकरणात कलम २२ अन्वये वसूली करण्यात येत आहे व उर्वरित प्रलंबित वसूलीप्रक्रीया सुरु आहे. त्याबाबतचा विस्तृत तपशिल खालील प्रमाणे आहे.

अ.क्र.	प्रकल्पाचे नाव	कंत्राटदाराचे नाव	कार्यादेशाचा दिनांक	करारनाम्यातील कलम २२ अन्वये वसूल करावयाची रक्कम	करारनाम्यातील कलम १३ अन्वये वसूल करावयाची रक्कम	वसूल करावयाची एकुण रक्कम (रुपये)	वसूलीसाठी केलेल्या कार्यवाहीचा तपशिल व अभिप्राय
१	२	३	४	५	६	७	८
१	नंदुरबार १६८ निवासस्थान	मे. साईनाथ एंटरप्रायझेस नाशिक	१३.०५.२००५	१७०६०००/-	रु.६६,१४,०००/-	रु.५,३२,२४,८१५/-	A case lodged in Nandurbar District Court ०१/०७/२०११
			१२.१०.२००६	-	रु.२,५०,०००/-		
			०३.१०.२००७	-	-		
			-	१७०६०००/-	रु.६३,६४,०००/-		
			२६.०५.२००९	-	-		
२	नानवीज पीटीएस ३	मे. पुर्वी एंटरप्रायझेस मुंबई	१६.०४.२००७	१०,०१,०००/-	रु.४,६९,०००/-	रु.१०,०१,०००/-	By Encashing S.D. of
			१५.१०.२००७	-	रु.४,६९,०००/-		
			३१.१०.२००८	-	-		

	वर्ग		१२.०२.२०१०	१०,०१,०००/-	निरंक		Contractor
			-				
३	सोलापूर WPTS	मे. पुर्वी एंटरप्रायझेस मुंबई	१६.०४.२००७	७,७०,०००/-	रु.६,१०,०००/-	रु.१३,७०,०००/-	By Encashing S.D. of Contractor
			१५.१०.२००७	-	रु.१०,०००/-		
			३१.१०.२००८				
			१२.०२.२०१०	७,७०,०००/-	रु.६,००,०००/-		
			-				

क्र. १ संदर्भात प्रकरण न्यायप्रविष्ट असून न्यायालयीन प्रक्रियेद्वारे उपरोल्लेखित एका कंत्राटदाराकडून दंडाची रक्कम वसुल करुन त्याबाबत अहवाल सादर करण्यात येईल.

५.३ : महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीवरती शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

५.४ : "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांनी व गृह विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दिनांक २८ सप्टेंबर २०११ रोजी साक्ष घेतली. नंदूरबार, नानवीज व सोलापूर येथील बांधकामासाठी केलेल्या करारामध्ये शर्तीचा भंग झाल्यास वसुल करावयाच्या दंडाची तरतुद असुनही कंपनीने याबाबत दंड का आकारला नाही. याचे कारण काय आहे असे समितीप्रमुखानी विचारले असता, "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी समितीला सांगिले की, यामध्ये तीन कंत्राटदार होते त्यांच्याकडून दंडात्मक रक्कम वसुल करावयाची होती. क्रमांक २ व तीन यांच्याकडून संपूर्ण रक्कम वसुल करण्यात आली असुन, नंतर १ च्या कंत्राटदाराकडून २.५० लाखाची वसुली अगोदर झाली असुन, ३.७८ कोटीची वसुली करण्यासाठी न्यायालयात दावा दाखल केलेला आहे. व त्याची सुनावणी अजुन व्हावयाची आहे. १.७९ लाखाची वसुली क्रमांक २ व ३ या ठेकेदाराकडून केली आहे. उर्वरित ९.३१ लाखाची वसुली त्यांच्याकडून करावयाची निश्चित झालेली आहे. तशी त्यांना सुचना देखिल दिलेली आहे. यासंबंधात त्यांचे उत्तर देखिल अपेक्षित आहे. उत्तर वेळेवर आले नाही तर पुढील कार्यवाही करण्यात येईल. असे स्पष्ट केले.

५.५ अभिप्राय व शिफारशी :

नंदूरबार, नानवीज व सोलापूर येथील बांधकामासाठी ठेकेदाराबरोबर करार करण्यात आला होता कराराच्या कलम २२ नुसार आकारण्यात यावयाच्या दंडाची रक्कम कामाच्या मुल्याच्या १० टक्के म्हणजे १.१२ कोटी रुपये इतकी वसुल केली गेली नव्हती. असा लेखापरिक्षण केल्यानंतर महालेखाकारांनी आक्षेप नोंदिवला असता दंडात्मक रक्कम वसुल करण्याच्या कार्यवाहीस सुरवात झाली परंतु ही कार्यवाही देखिल विलंबानेच केली गेली. त्यासाठी पुन्हा न्यायालयीन दावा दाखल करणे कंपनीला भाग पडले. एकंदरीत कंपनीची कार्यपध्दती पहाता वाणिज्यिक प्रथांचे योग्य प्रकारे कंपनीकडून पालन केले जात नाही. त्यामुळे आर्थिक रक्कम वसुल होण्यास विलंब होतो. तसेच न्यायालयीन दावा दाखल करून न्यायालयीन प्रक्रियेसाठी देखिल आर्थिक खर्च करणे भाग पडते. यासाठी याप्रकरणी वसुल व्हावयाची रक्कम संबंधितांकडून विनाविलंब वसुल करण्यात यावी व कोणत्याही ठेकेदाराशी करार केल्यानंतर त्यातील तरतुदीनुसार शर्तीचे योग्य प्रकारे व विहित मुदतीत पालन होत नसेल तर करारानुसार करावयाची कार्यवाही विहित वेळेत पुर्ण करावी जेणेकरून कंपनीला आर्थिक गोष्टीपासुन वंचीत राहावे लागणार नाही. अशी समितीची शिफारशी आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

सहा : वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांच्या नियुक्तीतील अनियमितता

वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांचे नामिका प्रविष्ट करणे व प्रत्यक्ष कामाचे वाटप यामध्ये पारदर्शकतेचा अभाव होता.

६.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.२१ मध्ये "वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांच्या नियुक्तीतील अनियमितता" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, ऑक्टोबर २००२ पूर्वी कंपनी यांच्याकडे नामिका प्रविष्ट केलेल्या वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांकडून स्पर्धात्मक देकार मागवित असे. वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांचे नामिका व प्रविष्ट व निवड करण्यासाठी कंपनीने (ऑक्टोबर २००२) मध्ये एक समिती स्थापन केली. समितीने बनविलेल्या सूचीमधून संचालक मंडळाने कामाच्या मूल्याच्या अनुक्रमे दोन आणि तीन टक्के दराने वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांची नेमणूक केली. या बाबतीत लेखापरिक्षणात खालील गोष्टी आढळून आल्या :

- वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांच्या सूचीचा दर दोन वर्षांनी आढावा घेऊन अद्ययावत करण्याचे निर्देश संचालक मंडळाने (एप्रिल २०००) मध्ये देऊनही कंपनीने सूची अद्ययावत केली नव्हती. संस्थांनी कामावर ठेवलेल्या तांत्रिक कर्मचाऱ्यांच्या अर्हता, अनुभव, यांचा तपशील, त्यांना नेमून दिलेले काम आणि काम सुरु असतांनाची त्यांची संपादनूक याचा तपशील दाखविणारी नोंद वही ठेवण्यात आली नव्हती.
- वास्तुविशारद आणि प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांना त्यांची गुणवत्ता, प्रदेश, कामाचा प्रवर्ग आणि त्यांच्या हाती असलेली कामे त्यांच्या आधारावर काम नेमून देण्याचे ठरविणे आवश्यक होते. परंतु तशा प्रकारची कसोटी लावण्यात आली नाही आणि वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांना थेट नेमणूक पत्रे लिखित समर्थनाशिवाय निर्गमित केली होती.
- प्रदेशवार सूची बनवून पुरेसे वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार प्रदेशवार नामिका प्रविष्ट असूनही कंपनीने लिखित समर्थनाशिवाय सात कामे सूचीबाहेरील वास्तुविशारदांना आणि आठ कामे सूचीबाहेरील प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांना दिली होती.
- प्रवर्ग 'क' मध्ये सूचित केलेल्या पांच वास्तुविशारद आणि सात प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांना (रुपये १० कोटीपेक्षा कमी मुल्याची कामे घेण्यास पात्र) रुपये १० कोटी जास्त मुल्याची कामे देण्यात आली होती जी त्यांच्या क्षमते पलीकडची होती.
- प्रकल्प अंमलबजावणीचे पर्यवेक्षण करणाऱ्या प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांचे वेगळे नामिक प्रविष्ट उपलब्ध असूनही कंपनीने सहा कामांचे पर्यवेक्षण करण्यासाठी वास्तुविशारदांची नेमणूक केली होती. आडवळणांची कारणे नोंदविली नव्हती.

अशा प्रकारे वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार नामिका प्रविष्ट करण्यासाठी पध्दत आणि प्रत्यक्ष कामाचे वाटप परिणामकारक नसून त्यात पारदर्शकतेचा अभाव होता.

६.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, १९९३ वर्षापासून हया महामंडळाद्वारे स्वतःकडे बांधकामाचे काम घेतले जात आहे. कंपनीच्या प्रशासकीय भार वाढू नये म्हणून वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार या सारखे सल्लागार एजन्सीस आऊटसोर्स करून काम करावे असा निर्णय घेण्यात आला होता.

सन २००२ वर्षापासुन अशा सल्लागाराची जाहिरातीद्वारे नामिका प्रविष्ट करण्याचे ठरविण्यात आले व त्यातील इच्छुक व प्राविण्य प्राप्त असलेल्यांना आवश्यकतेनुसार व त्यांच्या अनुभवानुसार त्यांना कामे देण्यात आली. त्यांची क्षमता, पुर्वीचे अनुभव व हातात असलेले सध्याचे प्रकल्प ह्या सर्व बाबी लक्षात घेवून महाव्यवस्थापक, अधिक्षक अभियंता, मुख्य लेखा अधिकारी आणि कार्यकारी अभियंता यांची समिती वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांची नावे प्रकल्प निहाय मा. व्यवस्थापकीय संचालक यांचेकडे मान्यतेस्तव प्रस्तावीत करते. व्यवस्थापकीय संचालक त्यावर निर्णय घेऊन त्यांची नेमणूक निश्चित करतात.

अस्तित्वात असलेली नामिका (Panel) विभागा अंतर्गत नियमित आढावा घेऊन अद्ययावत करण्यात येते. सदर संस्थानी कामावर ठेवलेल्या तांत्रिक कर्मचाऱ्यांच्या अर्हता, अनुभव यांचा तपशील त्यांना नेमुन दिलेले काम आणि काम सुरु असतांनाची त्यांची संपादनक याचा तपशील दाखविणारी नोंदवही प्रत्येक प्रकल्पासाठी ठेवण्यास सुरुवात करण्यात आलेली आहे.

काही वेळेस सरसकट नेमणूक करण्यापेक्षा ज्या विभागात किंवा ज्या जिल्हयात प्रकल्प कार्यान्वीत करावयाचा आहे तेथील स्थानिक /किंवा जवळपासच्या (महामंडळाच्या नामिकेत प्रविष्ट असलेल्या) वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांचेकडून स्पर्धात्मक रेखाचित्रे, आराखडे, नकाशे इ. मागविण्यात येतात. आणि उपभोगता घटकांच्या गरजा, प्रकल्पाची व्याप्ती, आणि उपयुक्तता लक्षात घेऊन वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांची निवड केली जाते.

यापुर्वी महामंडळ स्तरावर विभागवार यादी करण्यात येत होती पण याबाबतीत महामंडळाचा असा अनुभव आहे की काही विभागामध्ये उपलब्ध असलेले वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार त्या विभागात करण्यात येणाऱ्या प्रकल्पासाठी पुरेसे असे सल्लागार स्वरूपात उपलब्ध नव्हते. त्यामुळे विभागवार यादीतून नेमणूक देण्याची पध्दत व वर्गीकरण (Categorisation) संपुष्टात आणण्यात आलेले आहे. म्हणून आवश्यकतेनुसार व त्यांच्या कुशलतेनुसार त्यांना कामे देण्यात आलेली आहेत.

परंतु ज्या विभागात काम हाती घेण्यात आले आहे त्या विभागात पुरेसे वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार उपलब्ध नव्हते व उपलब्ध असलेल्यांपैकी पुर्वानुभव लक्षात घेता त्यांची कामगिरी योग्य नसल्यामुळे विभागाबाहेरच्या अशा वास्तुविशारदांना व प्रकल्प

व्यवस्थापन सल्लागारांना कामे देण्यात आली आहे. नेमणूक करताना त्यांची क्षमता, कामाबद्दलचा जिद्दाळा इत्यादी बाबी पाहूनच त्यांना नेमणूक देण्यात आलेली आहे काही ठिकाणी व काही वेळेस प्रकल्पाची नावे वेगवेगळी असली तरी ते सर्व प्रकल्प एकाच ठिकाणी (Campus मध्ये) असल्यामुळे आणि त्या ठिकाणाचे (Campus चे) लेआऊट एकाच संस्थेने तयार केलेले असल्यामुळे एकापेक्षा जास्त प्रकल्प त्या एकाच संस्थेला देण्यात आलेले आहे सदरची कार्यवाही ही कामाच्या सुसूत्रतेच्या दृष्टीकोनातून योग्य आहे असे वाटते व हे करण्यामागे महामंडळाद्वारे राबविण्यात येणारे प्रकल्प अतिशय चांगल्या दर्जाचे व्हावेत ही संकल्पना आहे.

सन २००७ या वर्षी निवीदेद्वारे अर्ज मागवून वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांची नामिका (Panel) तयार करण्यात आली आहे

अनुभवांती असे लक्षात आले की वास्तुशास्त्रज्ञ व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराला त्या प्रकल्पाचे संपुर्ण ज्ञान अवगत नसल्याने प्रकल्प पुर्णत्वास नेईपर्यंत निविदेमध्ये नमूद केलेल्या काही बाबी कार्यान्वित करण्याचे राहून गेले होते. त्याचे मुख्य कारण असे होते की प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराद्वारे निविदा कागदपत्रांचा योग्य अभ्यास न झाल्यामुळे या उणीवा त्यांच्या लक्षात आल्या नाहीत. वास्तुशास्त्रज्ञ हा प्रकल्पाचे नियोजन करतो त्यामुळे त्यास प्रकल्पाच्या सर्वच्या सर्व गोष्टी अवगत असतात म्हणून त्या कार्यान्वित करण्यासाठी सोयीस्कर होतात. शासनाचे इतर विभागात व महामंडळे, महानगरपालीका विभागात डिझाईन्स, नियोजन व कार्यान्वित करणे एकाच संस्थेकडून करून घेणे संयुक्तिक होते म्हणून यापुढेही अशी संकल्पना राबविण्यात आली आहे.

व्यवस्थापन सल्लागार हि प्रक्रिया भारताच्या दृष्टीने अतिशय नवीन असल्यामुळे त्यात आवश्यक ते प्राविण्य अद्यापी पहावयास मिळत नाही व भरमसाठ फी देवूनही अपेक्षित यश व परिणामकारक पर्यवेक्षण अनुभवानुसार दृष्टीक्षेपात येत नाही. म्हणून प्रायोगिक तत्वावर महामंडळाद्वारे कंत्राट पध्दतीने अभियंते नियुक्त करून त्यांचेद्वारे प्रकल्पाचे पर्यवेक्षण करण्याचे व त्यांना प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराला देय असलेल्या रकमेमधून मानधन देण्याचे महामंडळाच्या संचालक मंडळाच्या १८९ व्या बैठकीद्वारे निश्चित करण्यात आले आहे.

वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांची यादी महामंडळाच्या संकेत स्थळावर अद्ययावत स्वरूपात प्रसिध्द करण्यात येत असते आणि या अनुषंगाने पारदर्शकतेचा

अभाव राहणार नाही याची दक्षता महामंडळ पुरेपूर घेत आहे. त्याचप्रमाणे नामिका प्रविष्ट करण्याची पध्दत व प्रत्यक्ष कामाचे वाटप यामध्ये पारदर्शकतेसह परिणामकारकता साध्य करण्याचा महामंडळाने पुरेपूर प्रयत्न केलेला आहे.

६.३ : महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीवरती शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

६.४ : "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांनी व गृह विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने गृह विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दिनांक २८ सप्टेंबर २०११ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी महालेखाकारांनी घेतलेल्या आक्षेपाबाबत कंपनीचे म्हणणे काय आहे असे मा.समितीप्रमुखांनी विचारले असता, "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांचे महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी समितीला सांगिले की, यापूर्वी कंपनीकडे असलेल्या पध्दतीनुसार वास्तुविषारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांना त्यांच्या क्षमतेनुसार दर्जा दिलेला होता. १० कोटीच्या वरील काम असेल तर त्यांच्याकडून एका वर्षात १० कोटीची उलाढाल अपेक्षित होती. यामधुन त्यांना ४ टक्के जर मिळत असतील तर त्यांना २५० काटीचे काम करावी लागतील. व्यवहारीकदृष्ट्या इतक्या कामासाठी साधारतः चार चार वर्षांचा कालावधी लागतो. नांदूरा, मलकापूर व बुलढाणा यासारख्या शहरामध्ये काम करण्यासाठी वास्तुविषारद काम करण्यास इच्छूक नव्हते. काही ठिकाणी सहा वास्तुविषारद आणि सात प्रकल्प व्यवस्थापकीय सल्लागार यांना त्यांच्या क्षमतेप्रमाणे काम दिलेले नाही ही वस्तुस्थिती आहे. परंतु त्यांचे विश्लेषण केले असता त्यांची कामे रखडली ही वस्तुस्थिती आहे. नवीन संकल्पनेनुसार प्रकल्प व्यवस्थापन समिती यामध्ये वास्तुविषारद व प्रकल्प व्यवस्थापकीय सल्लागार असतात. त्यांनी त्यांच्याकडून कामाच्याबाबत देखरेख करणे व सदर काम कंपनीच्या वतीने करणे अपेक्षित असते असे सांगितले. विभागीय सचिवांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल असे सांगितले की, कामासाठी मिळणारा निधी पुरेसा आहे काय ? व निष्णात म्हणून कोणाची नेमणूक करावी, कामाची पहाणी करुन विहित वेळेत अहवाल तयार करणे व प्रकल्पाच्या अनुषंगाने कोणतीही कारवाई करावयाची असेल तर ती सुचविणे व प्रकल्प वेळेत पूर्ण होतो की नाही यांची जबाबदारी घेवून ती पुर्ण करणे इत्यादी कामे नवीन संकल्पनेनुसार प्रकल्प

व्यवस्थापन सल्लागार यांच्याकडून केली जात असतात असे सांगितले. पाच वास्तुविशारद व सात प्रकल्प व्यवस्थापकीय सल्लागार यांना त्यांच्या क्षमतेपेक्षा जास्त क्षमतेची कामे दिली गेली. या प्रश्नाला उत्तर देताना महासंचालक यांनी सांगितले की, भौगोलीक दृष्ट्या विभागाचा विचार करता उदा. मराठवाडा, विदर्भ यासारख्या भागामध्ये क्षमता नसताना कामे दिली गेली ही वस्तुस्थिती मान्य आहे. परंतु त्यांच्या वार्षिक उलाढालीचा जो नियम आहे तो ग्रामिण भागामध्ये पूर्ण करणे कठिण असते.

६.५ : अभिप्राय व शिफारशी :

नांदूरा, मलकापूर व बुलढाणा येथील प्रकल्पाच्या कामासाठी वास्तुविशारद व प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांच्या बाबत अनियमितता असल्याबाबत महालेखाकारांनी घेतलेल्या आक्षेपाच्या संदर्भात समिती समोर आलेली वस्तुस्थिती लक्षात घेता ग्रामीण भागातील कामासाठी वास्तुविशारद काम करण्यास इच्छूक नव्हते व त्यांची क्षमता ठरविण्यासाठी त्यांच्या वार्षिक कामाच्या उलाढाली संबंधी असलेली अट लक्षात घेता ग्रामिण भागामध्ये सदर अट पूर्ण करणे शक्य नव्हते याकरीता त्यांच्या क्षमतेपेक्षा जास्त क्षमतेची कामे त्यांना कंपनीकडून दिली गेली ही वस्तुस्थिती समितीने ग्राह्य धरली आहे. प्रकल्पाच्या पुर्ततेसाठी पाळावयाची कर्तव्ये ही व्यवस्थापन सल्लागारांच्याकडून पूर्ण केली जात असल्यामुळे त्यांची केलेली नेमणूक योग्य देखिल होती. परंतु भविष्य काळातील प्रकल्पांना पुर्णत्वास नेण्यासाठी क्षमतेबाबत असलेल्या त्यांच्या वार्षिक उलाढालीसंबंधी शहरी व ग्रामिण भाग असे दोन विभाग पाडून त्यामध्ये योग्य तऱ्हेने बदल करावा जेणेकरून नवीन स्विकारलेल्या संकल्पनेला एक न्यायीक स्वरूप प्राप्त होऊ शकेल. अशी समितीची शिफारस आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

प्रपत्र - 'ई'

Name of Work :- Construction of १७२ Quarters at Washim

STATEMENT OF EVENTS IN CHRONOLOGICAL ORDER

Sr.No.	Correspondence details	Particulars of correspondence
१	Vide PHC letter No.PHC/ TB/ १७२ Washim/ २०९९/ २००४ dated २९.१२.२००४	Corporation requested to contractor to convert Type I quarter into Type II quarter at the revised built up area at the rate Rs. ७११२ per sq. mtr quoted in the tender for the entire project to contractor and willingness of contractor.
२	Vide contractors letter No. RC/ OF/ TENDER/ ०४-०५/३७३ dated ०१.०१.२००५	Contractor informed to this office that he is ready to execute type II building instead of Type I building provided you pay as per the current DSR rate for the altered work.
३	Vide PHC letter No.PHC/ TB/१७२ Washim/५६/२००५ dated १२.०१.२००५.	Corporation requested to contractor to attend the meeting scheduled on १९.०१.२००५ at ११.३० a.m. alongwith your detailed proposal.
४	Vide contractors letter No.RC/ OF/ TENDER/ ०४-०५/४०८ dated १७.०१.२००५.	Contractor requested to PHC to fix the meeting in the first week of February due to preoccupy with some prefixed matters.
५	Vide P.M.C. letter No.TPE/ HO/ १७२- Washim/ ३१०/२००५ dated १७.०१.२००५.	Proposal of financial implications due to conversion of type १२० tenements to type II १२० tenements received from P.M.C.
६	Vide PHC letter No. PHC/ TB/ १७२ Washim/ २४४/२००५ dated ११.०२.२००५	Corporation requested contractor to submit his final financial offer to construct type II building instead of Type I building within a week period i.e. by १७.०२.२००५.
७	Vide contractors letter No.RC/ OF/ TENDER/ ०४-०५/४५६ dated १४.०२.२००५.	Contractor informed that he is ready to execute the type II building instead of type I building provided, he is given the rate as per current DSR for the said work. Contractor submitted the estimated value based on actual site condition for newly proposed type II building Rs. ६,००,१२,७९८/- .
८	Vide contractors letter No.RC/ OF/ TENDER/ ०४-०५/४६५ dated १८.०२.२००५.	Contractor again informed reference to his letter dated १४.०२.२००५ that to pay him at current schedule of rate for the aforesaid area of २ nd floor of newly proposed type II building. The rate as per current schedule of rate works out to Rs.७८२२/- per sq. Mt for total area of construction. Contractor submitted detail calculation as annexure I. The cost of type II building i.e. १० Nos.(१२० Quarters) is mentioned Rs. ६,००,१२,७९८/- .
९	Vide contractors letter No.RC/ OF/ TENDER/ ०४-०५/५१३ dated २१.०३.२००५.	Contractor requested as per discussion the rate per square mt. area for total area construction which works out to Rs.८,३७७/- per sq. mt.

१०	Vide PHC letter No. PHC/ TB/ १७२ Washim/ ७५२/२००५ dated २०.०५.२००५	Corporation informed to contractor that the total project cost is now Rs.६,०८,६३,९५०.४२ + Rs.१,३५,१५,८९६.३६= Rs.७,४३,७९,८४६.७८ for the revised Built Up Area of ९०२९.५२८ Sq. mts. The project cost built up area rate is Rs. ८२३७ sq. mt. i.e. Rs.७६६ sq. ft.
----	--	--

"महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ "

सात : "एकदम देय पथकर किंमत चुकीने काढल्यामुळे नुकसान"

७.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१० मध्ये "एकदम देय पथकर किंमत चुकीने काढल्यामुळे नुकसान" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, **अधिसूचनेच्या विरुद्ध महामंडळाने स्वीकारलेला निम्न वाहतूक वाढीचा दर पथकराचे चुकीचे दर व एकदम भरावयाच्या पथकर रकमेचे निव्वळमूल्य चुकीचे काढणे यामुळे महामंडळाला रुपये २१.३१ कोटीचा तोटा सहन करावा लागला होता.** ३१ मार्च २००७ रोजी संपणाऱ्या वर्षासाठीचा लेखापरीक्षा अहवाल (वाणिज्यिक) मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१४ मध्ये कंपनीने मुंबई शहरामध्ये प्रवेश करणाऱ्या पाच प्रवेश ठिकाणांवर टोल वसुलीचे कंत्राट तीन वर्षासाठी निविदा न मागविता आयडियल रोड बिल्डर्स मर्यादित (आयआरबी), मुंबई यांना प्रदान केलेल्या कंत्राटात आढळून आलेल्या अनियमितता नमूद करण्यात आल्या होत्या. कंपनीने पथकर वसुली करण्याचे कंत्राट १ डिसेंबर, २००२ पासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी आयआरबीला रुपये २२५ कोटीला प्रदान (नोव्हेंबर २००२) केले होते. त्यानंतर ताबडतोब एक महिन्यानंतर (२४ डिसेंबर, २००२) कराराला पुढील तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी म्हणजे नोव्हेंबर, २००८ पर्यंत निविदा न मागविता अतिरिक्त अपफ्रन्ट प्रदान रुपये २०२.५० कोटी स्वीकारून मुदतवाढ देण्यात आली होती.

या संदर्भात लेखापरीक्षणामध्ये खालील बाबी निदर्शनास आल्या (फेब्रुवारी २००८) :

- २७ जुलै, १९९९ च्या सरकारी अधिसूचनेप्रमाणे पथकराची दार्शनिक किंमत वार्षिक वाहतूक वाढीचा दर कमीत कमी पाच टक्के निश्चित करावयाचा होता. या मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन करून, वार्षिक वाहतूक वाढीचा दर कमीत कमी तीन टक्के धरून, पथकराची दार्शनिक किंमत पुढील तीन वर्षासाठी निश्चित केल्यामुळे, रुपये १३.८९ कोटीची कमी वसूली झाली होती. वाहतूक वाढीचा दर कमी ठरवताना त्याची कोणतीही कारणे कागदोपत्री नमूद करण्यात आली नव्हती.

- कंत्राटदाराने सादर केलेल्या व कंपनीने स्वीकारलेल्या रोकड प्रवाह कंत्राट ३० नोव्हेंबर, २००८ पर्यंत दिलेले असल्याने १ ऑक्टोबर, २००८ पासून (२७ सप्टेंबर, २००२ च्या सरकारी अधिसूचनेनुसार) दोन महिन्यांसाठी लागू असलेले (ऑक्टोबर व नोव्हेंबर, २००८) वाढलेले दर विचारात न घेता तयार करण्यात आला होता. परिणामस्वरूप रोकडप्रवाहामध्ये ऑक्टोबर व नोव्हेंबर, २००८ चे वाढीव रुपये ३.६९ कोटीचे दर विचारात न घेतल्यामुळे एकदम भरावयाच्या पथकर किंमतीची कमी वसुली झाली होती.
- भविष्यातील प्राप्तीची निव्वळ वर्तमान किंमत (एनपीव्ही) डिसकाऊन्टेड मूल्य रक्कमेच्या तारखेनुसार ठरविण्यात येते त्या तारखेत दिलेली कोणतीही वाढ म्हणजे एनपीव्ही रक्कम प्राप्तीत घट होणार होती. कंपनीने १ डिसेंबर, २००५ ते ३० नोव्हेंबर, २००८ या तीन वर्षांच्या वाढीव कालावधीसाठी १ डिसेंबर, २००२ रोजीचा रुपये २०२.५० कोटी निव्वळ वर्तमान मूल्याचा १२ टक्के प्रति वर्ष तीमाहीला देय दर स्वीकारला होता परंतु संस्थेला रक्कम भरण्यासाठी २५ जानेवारी, २००३ म्हणजेच ५६ दिवसानंतरचा कालावधी दिला होता. एनपीव्हीचा विचार ज्या दिवशी पैसा मिळतो त्या आधारावर काढण्यात येतो म्हणून एनपीव्ही २५ जानेवारी, २००३ म्हणजे पैसे मिळाले त्या दिवशीचा काढावयाचा होता. असे न केल्यामुळे एनपीव्हीचे प्रत्यक्ष रक्कम मिळण्याची तारीख विचारात न घेतल्यामुळे रुपये ३.७३ कोटीचा महसूल कमी वसूल झाला होता.

अशा प्रकारे, वाहतूक वाढीचा कमी दर अवलंबणे दोन महिन्यांसाठी पथकराचा कमीत कमी दर आणि निव्वळ वर्तमान किंमतीचे गणित करताना प्रत्यक्ष पैसे मिळाल्याची तारीख विचारात न घेतल्यामुळे टोल महसूलात रुपये २१.३१ कोटीचे नुकसान झाले. कंत्राटदाराकडून नुकसान वसूल करणे गरजेचे होते. स्पर्धा नसल्यामुळे किती नुकसान झाले हे संख्यात्मक दृष्ट्या सांगणे शक्य नव्हते.

ही बाब शासनाला/व्यवस्थापनाला कळविण्यात (मे २००८) आली होती, त्यांचे उत्तर प्रलंबित होते (डिसेंबर २००८)

७.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, निविदा शर्ती कलम २४ मधील तरतुदीनुसार

महामंडळाची आर्थिक स्थिती पाहून व शासनाकडून येणारी रक्कम अप्राप्त असल्याने महामंडळाची पत राखण्यासाठी याच निविदामधुन अतिरिक्त निधी उभारण्याचा व कर्जफेड करण्याचा निर्णय महामंडळाच्या संचालक मंडळाने घेतला.

दि. २७.०७.१९९९ महाराष्ट्र शासनाने निर्गमित केलेले परिपत्रक हे म.रा.र.वि. महामंडळास संबोधित न केल्यामुळे त्याची प्रत महामंडळाकडे त्यावेळी उपलब्ध नव्हती आणि त्यामुळे सदर परिपत्रकानुसार अंदाज परिगणित केले नाहीत. तथापी दि. ३.०९.२००१ व दि. २०.१२.२००२ रोजी मुख्य सचिवांसोबत झालेल्या बैठकीतील निर्णयानुसार वाहतूक वाढीचा दर विचारात घेण्यात आला. त्यानुसार वाहतूक वाढीचा दर खालीलप्रमाणे असून त्याबाबतचा शासन निर्णय दि. ०९.०१.२००३ रोजी निर्गमित करण्यात आला.

पहिल्या ५ वर्षांमध्ये	५%
पुढील ५ वर्षांमध्ये	४%
१० वर्षांच्या नंतर	३%

तसेच सदर परिपत्रक हे फक्त संदर्भासाठी असून जेथे वाहतूक वाढीचा पुर्व इतिहास नाही त्यासाठी उपयुक्त आहे. रु. ७५ कोटीपेक्षा जास्त दराचे प्रकल्पांसाठी शासनाने पथकराचे धोरण स्वतंत्रपणे मंत्रीमंडळ समितीच्या मान्यतेने ठरवावयाचे होते. त्याकाळी रु. ७५ कोटी रक्कमेचा शासनाचा एकही प्रकल्प उड्डाणपुल प्रकल्प वगळता पुर्ण नव्हता. सदर परिपत्रकानुसार वाहतूक वर्दळ वाढीचा निर्णय हा ज्या त्या विभाग प्रमुखांनी घ्यावयाचा होता त्यानुसार महामंडळाच्या सक्षम अधिकारी (तत्कालीन) सह व्यवस्थापकीय संचालक यांनी हा निर्णय घेतला आहे.

सदर निविदाचे अंदाजे ५०% पथकर उत्पन्न हे वाशी टोल पासून मिळते. १९९५ मध्ये ठाणे क्रीक ब्रिज २ वरून वाहतूक सुरू केल्यानंतर वाशी टोलला सुरुवात झाली. म्हणजेच वाशी टोल हा २००५ ते २००८ कालावधीसाठी १० वर्षांपेक्षा जास्त जूना होता व त्यास ३ टक्के हा दर लागू होतो. मुंबई-पुणे द्वुंतगती मार्गासाठी मे. राईटस ने महाराष्ट्र शासनास तयार करण्यात आलेल्या अंदाजपत्रकानुसार वाहतूक वर्दळीचे दरवाढीत अपेक्षेपेक्षा घट झाली. याच काळामध्ये सातारा-कागल या रस्त्याचे काम एन.एच.ए.आय.ने म.रा.र.वि.म.कडे ला दिले होते. यामध्ये देखील एन.एच.ए.आय.ने वाहतूक वर्दळ वाढीचा दर ३ टक्के इतका धरलेला होता.

मंत्रीमंडळाच्या डिसेंबर २००२ च्या बैठकीत वाहतूक वर्दळीच्या वाढीचा दर ५ टक्के, ४ टक्के आणि ३ टक्के असा मान्य करण्यात आला आहे. २००० मधील शासन परीपत्रकांत नमुद केल्यानुसार रु. ७५ कोटीपेक्षा जास्त किंमतीच्या प्रकल्पासाठी पथकराचे दर स्वतंत्रपणे ठरविण्याचे निर्देश आहेत. पथकराचे दर हे प्रकल्पाच्या भागातील आर्थिक विकासावर आधारित असतात. यामुळे ७५ कोटी पेक्षा जास्त किंमतीच्या प्रकल्पाचे पथकराचे दर शासन परीपत्रक पेक्षा जास्त किंमतीच्या प्रकल्पाचे पथकराचे दर शासन परीपत्रक २००० नुसार ठरविणे योग्य नाही.

या कालावधीत रु. ७५ कोटी पेक्षा जास्त किंमतीची सर्व कामे म.रा.र.वि.म.कडे होती.

सादर परिपत्रकानुसार जर एखाद्या पथकर नाक्यावर वाहतूक वर्दळ वाढीचा पुर्व इतिहास उपलब्ध असेल तर वाहतूक वर्दळीतील वाढ त्यानुसार घेण्यात यावी असेही निर्देश आहेत. या पथकर स्थानकांचे सन २०००-२००१ व २००१-२००२ ची वाहतूक वर्दळ वाढीची आकडेवारी महामंडळाकडे उपलब्ध होती ज्यात हा दर २.९३% इतका होता व त्यानुसार ३% हा दर घेण्यात आला. सोबत त्याचा तक्ता जोडला आहे. (प्रपत्र - १)

यामधील एक काम म्हणजे मुंबई-पुणे द्रुतगतीमार्ग २००२ मध्ये पुर्णपणे कार्यान्वीत झालेला नव्हता. मुंबई उड्डणपुल प्रकल्पासाठी वाहतूक वर्दळवाढीचा दर ३ टक्के धरण्यात आला होता. तसेच शासन परिपत्रक सन २००० व त्याचे सन २००२ व त्याचे सन २००२ मधील सुधारीत परीपत्रकानुसार मुंबई उड्डाणपुलाचे प्रकल्पासाठी वाहतूक वर्दळ वाढीचा दर ३ टक्के धरण्यात आला होता.

सादर केलेला तक्ता हा कंत्राटदारांचा आहे. महामंडळाचे अंदाजपत्रक सोबत सादर करित आहे. (प्रपत्र - २)

वाढीव कालावधीत वाढीव पथकराच्या दराप्रमाणे महामंडळाने अतिरीक्त उत्पन्न प्राप्त केले आहे.

निविदेमध्ये १२.५ टक्के प्रतिवर्षी दराने (त्रीमाही बेसीस) NPV काढण्याची तरतूद होती.

वाटाघाटीमध्ये कंत्राटदाराने त्यांची देय रक्कम पहिल्या ३ वर्षासाठी रु. २७० कोटी वरून रु. २७२ कोटी इतकी केली. रु. २२२ कोटी रक्कमेची NPV येण्यासाठी ही रक्कम १२ टक्के दराने सवलत केली. निविदे नुसार सवलतीचा दर १२.५० टक्के होतो. ही NPV रक्कम

पुढील वाटाघाटीमध्ये रु. २२५ कोटी वाढवण्यात आली. या अंतीम रक्कमेत पथकराची दरवाढ तसेच वाढीव दर या दोघांचाही समावेश आहे.

रु.१९७.५० कोटी ही रक्कम त्यानंतर पुढील ३ वर्षांची रक्कम व घसारा (Discontinuing) दर मान्यता पातळीवर आणण्यात आली. जर आगाऊ रक्कम रु.१७९.५८ कोटी पेक्षा जास्त असेल तर १५६ आठवडे कालावधी वाढवण्याचे अधिकार व्यवस्थापकीय संचालक यांना देण्यात आले होते. ३० नोव्हेंबर, २००८ पर्यंत कालावधी वाढवताना अंतीम वाटाघाटीमध्ये ही रक्कम रु. २०२.५ कोटी इतकी वाढवण्यात आली. या दरवाढीमध्ये पथकराचे दर व वाढीव दर यांचा अंतर्भाव करण्यात आला होता.

म.रा.र.वि.च्या दि. २३.१२.२००२ च्या स्विकृती पत्रामध्ये वाढीव पथकर दरानुसार वाढीव रक्कमेचा समावेश करण्यात आला होता. करारपत्रामध्ये जोडलेल्या अधिसूचनेनुसार १-१०-२००८ ते ३०-११-२००८ पर्यंत वाढीव दराचा अंतर्भाव केला गेला. सोबत स्विकृती पत्र व अधिसूचनेची प्रत जोडली आहे. (प्रपत्र-३ व प्रपत्र-४) म.रा.र.वि.मं. जे देय रु. २०२.५० कोटी निश्चित केले त्यामध्ये दोन महिन्यातील पथकराच्या वाढीव दराचा अंतरभाव करण्यात आला होता.

निविदा कालावधीत वाढ करून आगाऊ रक्कम निश्चित केल्याचे पत्र दिल्यापासून ३० दिवसांच्या आत रक्कम आदा करण्याची तरतूद स्विकृती पत्र (प्रपत्र - ३) होती. त्यानुसार कंत्राटदाराने २५ दिवसांनी रक्कम अदा केली आहे.

सादर प्रकारचे पत्र प्राप्त झाल्यानंतरच कंत्राटदारास निधी उभा करण्याचे काम सुरु करावे लागते. बँकांकडूनही अशा प्रकारची गणिते करताना स्विकृती पत्राची तारीख ही ग्राहय धरली जाते. हीच पध्दत महाराष्ट्र शासन तथा भारत सरकारच्या अशा प्रकारच्या सर्व निविदांना लागू आहे व हा कालावधी साधारणतः ९० दिवस ते १८० दिवस इतका आहे. (Period of Financial Close). ही पध्दत सर्वत्र अंगिकारली जाते यात महामंडळाचे कसलेही नुकसान नाही.

वरील सर्व खुलाशानुसार महामंडळाचे कसलेही नुकसान झालेले नाही.

७.३ : महामंडळाने सादर केलेले स्पष्टीकरण वस्तुस्थितीवर आधारित असल्याने कृपया ते मान्य करण्यात यावे, असे शासनाने आपले अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

७.४ : "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" व सार्वजनिक बांधकाम विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे मुख्य अभियंता तथा सह सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. २१ सप्टेंबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्यावेळी महालेखाकारांनी "एकदम देय पथकर किंमत चुकीने काढल्यामुळे नुकसान" या परिच्छेदाबाबत महामंडळाला थोडक्यात माहिती विशद करण्यासाठी समितीप्रमुखांनी सांगितले असता उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ यांनी सांगितले की, मुंबईमध्ये वाहनांना प्रवेश करण्यासाठी पाच प्रवेशद्वारे आहेत. त्याठिकाणासाठी सन २००२ मध्ये निविदा काढण्यात आली होती. सदर निविदा ही सन २००२ ते २००५ या काळासाठी होती सदर मुदत संपण्यापूर्वीच सन २००५ ते २००८ या वर्षापर्यंत सदर कंपनीला मुदतवाढ देण्यात आली होती. यामध्ये प्रामुख्याने महालेखाकारांनी आक्षेप घेताना वाहनांची वर्दळ याचे चुकीचे मुल्यमापन केल्यामुळे झालेला आर्थिक तोटा तसेच चुकीचे मार्ग स्वीकारल्यामुळे देखील झालेले नुकसान व काही चुकीची कामे केल्यामुळे झालेले नुकसान याचे एकंदरीत २१.३१ कोटीचे नुकसान झाल्याचे महालेखाकारांनी नोंदविले होते. याबाबत समितीप्रमुखांनी विचारले की, २००२ ते २००५ या तीन वर्षासाठी निविदा काढून काम दिले गेले असताना निविदा न काढता पुन्हा त्या पुढील काळासाठी अधिकच्या तीन वर्षांचे काम देण्यामागील प्रयोजन काय आहे असे विचारले असता, व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, २००२ ते २००५ या कालावधीच्या निविदा मागविण्यात आल्या होत्या त्या निविदा अंतिम देखील झाल्या होत्या. शासनाकडून ७९६ कोटी रुपये येणे प्राप्त होते. परंतु फक्त २२५ कोटी रुपये इतकेच शासनाकडून प्राप्त झाले व त्यावेळी १२७२ कोटी रुपये इतकी रक्कम महामंडळाला पाहिजे होती असे सांगितले. यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, प्रथम निविदा मागविल्या होत्या त्यावेळेस किती निविदा प्राप्त झाल्या होत्या व त्यातील किती निविदा ग्राह्य धरण्यात आल्या होत्या. यावर व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, एकुण सात निविदा प्राप्त झाल्या होत्या त्यातील चार निविदा ग्राह्य झाल्या होत्या. त्यामधील आय.आर.बी. या कंपनीने सादर केलेली निविदा देखील होती. मा.समितीप्रमुखांनी निविदांना अंतिम रुप देण्यात आल्यानंतर पुन्हा एका महिन्याच्या कालावधीतच पुढील तीन वर्षासाठी निविदाकारांना मुदतवाढ का देण्यात आली व यासाठी

कोणती परिस्थिती उद्भवली होती. यावर व्यवस्थापकीय संचालक यांनी प्रथम स्पष्ट केलेल्या मुद्याबाबत अधिक खुलासा स्पष्ट करताना सांगितले की, महामंडळाला एकूण १२७८ कोटी रुपये देणे क्रमप्राप्त होते. शासनाकडून प्राप्त होणाऱ्या निधिमध्ये कमी निधी मिळाल्यामुळे निधीची कमतरता भासली यासाठी निविदांना मुदतवाढ देऊन आर्थिक निधी उभारावा लागला. ही मुदतवाढ अटी व शर्ती यांना अनुसरूनच दिलेली आहे असे स्पष्ट केले. याबाबत प्रथम निविदाकार कंपनीला मुदतवाढ देताना जर फेरनिविदा काढल्या असत्या तर इतर कंपन्याकडूनही देकार मिळाल्यामुळे कदाचित महामंडळाला आर्थिक फायदा झाला असता असे करण्यासाठी महामंडळाने का विचार केला नाही या समिती सदस्यांच्या प्रश्नावर उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, आर्थिक निधीची आवश्यकता जास्त असल्यामुळे फेब्रुवारी, २००३ मध्ये सदर रक्कम भरणे आवश्यक असल्यामुळे तसा निर्णय घेतला गेला. महामंडळावर व्यवस्थापकीय संचालक हे शासनाचे प्रतिनिधी असतात. संबंधित विभागाचे सचिव यांनी देखील आर्थिक बाबीच्या दृष्टीने समन्वय ठेवण्याची गरज होती. महामंडळासमोर आर्थिक बाबीसंबंधी उपस्थित झालेल्या मुद्द्यांबाबत विभागीय सचिवांबरोबर चर्चा देखील करण्याची शक्यता आहे. या सर्व बाबी विचारात घेता याप्रकरणी अनुसरण्यात आलेली पध्दती समितीला संयुक्तीक वाटत नाही. असे समितीप्रमुखांनी नमुद केले असता व्यवस्थापकीय संचालक यांनी पुन्हा महामंडळाकडून केलेल्या कार्यवाहीचे समर्थन केले व त्यावर दुजोरा देताना विभागाचे मुख्य अभियंता तथा सह सचिव यांनी सांगितले की, वित्त विभागाकडे आम्ही आर्थिक मागणी केली होती. परंतु आर्थिक अडचणीमुळे आम्हाला अपेक्षित रक्कम मिळू शकलेली नाही. यावर समितीप्रमुखांनी सांगितले की, निविदाबाबत पध्दती सुरु करण्यात आल्यानंतर आर्थिक निधी उपलब्ध करून देणे शक्य होणार नाही ही वस्तुस्थिती विभागाने महामंडळाला करून देणे आवश्यक होते. परंतु शासन व महामंडळ यामध्ये एकत्रितरित्या चर्चा झालेली दिसून येत नाही ही वस्तुस्थिती आहे काय असे समितीप्रमुखांनी विचारले असता विभागाचे मुख्य अभियंता तथा सह सचिव यांनी सांगितले की, वित्त विभागाकडे आर्थिक मागणी केली होती. परंतु १५० कोटी आर्थिक निधीबाबत असलेली आवश्यकता कशी भरून काढता येईल याबाबत देखील मार्गदर्शक तत्वे आम्हाला मिळाले नसल्याचे स्पष्ट केले. यावर समितीप्रमुखांनी असे विचारले की एकंदरीत समिती समोरील प्राप्त झालेल्या माहितीवरून अजुनही स्पष्ट होत नाही की, प्रथम निविदाकार कंपनीला आणखीन तीन वर्षांची निविदा का देण्यात आली. यावर

महामंडळाचे मुख्य अभियंता यांनी सांगितले की, फेब्रुवारी, २००३ मध्ये आर्थिक निधींची गरज होती असे स्पष्ट केले. प्रथम निविदा मंजूर करताना मंजूर करण्यात आलेल्या निविदाकाराकडून मिळालेली रक्कम त्याच निविदाकाराला मुदतवाढ न देता जर निविदा प्रक्रिया आवलंबिली असती तर जास्त आर्थिक रक्कम मिळाली असती. तसे न करता प्रथम निविदेच्या कमी रक्कमेत दुसरी मुदतवाढ दिली आहे. असे समिती सदस्यांनी विचारले असता व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, एन.पी.वी. ची जी आधारभूत पध्दत आहे त्यानुसार १५ वर्षांनंतर मिळणाऱ्या रक्कमेबाबत काल्पनिक रक्कम गृहित धरली गेली की जी त्यासाठी असलेल्या सुत्रानुसार विहित केले गेले व त्यास संचालक मंडळाने मान्यत दिली असे सांगितले या मुद्द्याच्या पृष्ठार्थ महामंडळाचे व्यवस्थापक यांनी सांगितले की, २००२ ते २००५ रोजी मिळणाऱ्या मुल्यांच्या १२ टक्के देय दर प्रतिवर्ष तिमाईसाठी स्वीकारलेला होता व यापध्दतीनुसार कार्यवाही करण्यात आली होती. वाहनांची असलेली वर्दळ लक्षात घेता वाढीव मुदतीमुळे घेण्यात आलेली आर्थिक रक्कम यांचे मुल्यमापन करुन एन.पी.वी. काढण्यात यावे या एका प्रश्नाला उत्तर देताना महामंडळाचे व्यवस्थापक यांनी सांगितले की, एन.पी.वी. काढण्याबाबत प्रचलित असलेल्या पध्दतीनुसार काढण्यात आली होती. शासनाकडून एखादया योजनेसाठी निधी प्राप्त होण्याच्या बाबत शक्यता गृहित धरुन तसा निर्णय घ्यावयास पाहिजे होता असे समिती प्रमुखांनी नमुद केले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, अशा प्रकारचा हा पहिलाच प्रकल्प होता. त्यामुळे याबाबतीत काही असे उद्भवेल याबाबत कल्पना नव्हती. हा अनुभव प्राप्त झाल्यानंतर पुढील प्रकल्प घेताना आता सोळा वर्षांच्या कालावधीसाठी निविदा मागविण्याचा निर्णय घेतलेला आहे. भविष्यातील वाहतुकीची वर्दळीमध्ये होणारी वाढ विचारात न घेतल्यामुळे महामंडळाला आर्थिक नुकसान झालेले आहे असे समिती सदस्यांनी विचारले असता जानेवारी २००३ च्या शासन निर्णयानुसार वाहतुक वाढीचा दर निश्चित केलेला आहे. यामुद्दयांवर समितीप्रमुखांनी असे निदर्शनास आणले की, आपण सादर केलेल्या कार्यवाहीच्या स्पष्टीकरणामध्ये असे नमुद केले आहे की, दिनांक २७.७.१९९९ रोजी महाराष्ट्र शासनाने निर्गमित केलेले परिपत्रक हे महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळास संबोधित न केल्यामुळे त्याची प्रत महामंडळाकडे त्यावेळी उपलब्ध नव्हती त्यामुळे सदर परिपत्रकानुसार अंदाज परिगणीत केले गेले नाहीत. तसेच आपण नमुद करित असलेल्या सन २००३ च्या शासन निर्णयानुसार पहिल्या पाच वर्षांमध्ये ५

% पुढील पाच वर्षांमध्ये ४% व दहा वर्षांच्यानंतर ३ % असे दर आकारण्याचा निर्णय घेण्यात आला. सर्वसाधारण मुल्यमापन पाहिले असता दर वर्षी वाहतुकीत होणारी वर्दळ यामध्ये होणारी वाढ लक्षात घेता दरवर्षी कमी टक्के करण्याचे कारण काय आहे असे विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, जानेवारी, २००३ मध्ये काढण्यात आलेल्या शासन निर्णयामध्ये दिनांक २७.७.१९९९ चे परिपत्रक अधिक्रमित करण्यात आले व त्याप्रमाणे अंमलबजावणी करण्यात आली असे सांगितले. यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, सन १९९९ चे परिपत्रक महामंडळाला मिळाले नाही हे आपले म्हणणे कितपत संयुक्तीक वाटते. यावर उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, परिपत्रक मिळाले नाही ही वस्तुस्थिती आहे. यावर समितीप्रमुखांनी सांगितले की, परिपत्रक शासन निर्णय निर्गमित होत असताना संबंधित विभागाने सदर निर्णयाच्या प्रती संबंधितांना पाठविणे आवश्यक होते. महामंडळाने आवश्यक असलेला आर्थिक निधी प्राप्त करून घेण्यासाठी शासनाकडून येणारी रक्कम अप्राप्त असल्याने महामंडळाची पत राखण्यासाठी निविदामधुन अतिरिक्त निधी उभारण्याचा व कर्जफेड करण्याचा निर्णय महामंडळाच्या संचालक मंडळाने घेतला असे लेखी स्पष्टीकरणामध्ये नमुद केलेले आहे. हयाबाबी लक्षात घेता आपले उद्दीष्टय साध्य होण्यासाठी अनियमितता केली गेली असे समितीचे मत आहे यावर आपले काय मत आहे. असे समितीप्रमुखांनी विचारले असता व त्यास अनुसरून निविदा प्रक्रियेमध्ये आता काही सुधारणा करण्यात आली आहे काय असे अन्य समिती सदस्यांनी विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष यांनी होय म्हणून उत्तर दिले व पुढे असे सांगितले की, आम्ही आता १६ वर्षांसाठी निविदा कढलेली असून, त्यामध्ये २१०० कोटी इतकी रक्कम मिळालेली आहे. शासनाने महामंडळाला मुंबई-पुणे दृतगती मार्ग तयार करताना रस्त्याच्यालगत जमिनीच्या ठिकाणी सोई सुविधा किंवा भविष्यकालीन विकासाची कामे करण्यासाठी जमिनीचे काही १० ते २०-२५ एकरचे छोटे छोटे तुकडे दिलेले आहेत. महामंडळाला स्वतःचे उत्पन्न मिळविण्याच्या दृष्टीने शासनाने निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयानुसार काही योजना राबविल्या तर आर्थिक तरतुद प्राप्त होवू शकते. यादृष्टीने घर बांधणीचा एक पर्याय महामंडळासमोर असून, सदर जमीन ९९ वर्षांच्या करारावर देवून सदर जमिनीची मालकी शासनाकडेच राहिल असा विचार सुरु आहे. ही बाब महामंडळाच्या नियोजन स्तरावर आहे. सुचनात्मक दृष्ट्या समिती सदस्यांनी असे सुचविले की, पथकर नाक्यावरील ठेकेदार नेमताना महामंडळाने आपला स्वतःचा एक

भाग ठेवला व ठेकेदार व महामंडळ यामध्ये घ्यावयाच्या रक्कमेबाबत आखणी केली तर अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे महामंडळास आर्थिक निधी प्राप्त होवू शकेल. या मुद्याला समितीप्रमुख तसेच समिती सदस्यांनी देखील दुजोरा दिला. समिती सदस्यांनी महामंडळाकडून सादर करण्यात आलेल्या कागदपत्रामधील प्रपत्र तीन मधील आकडेवारीची असलेली बेरीज व त्यामधील असलेली तफावत निर्दशनास आणली असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सदर बाब टंकलेखनातील चुकीमुळे झाल्याचे नमुद केले.

७.५ अभिप्राय व शिफारशी :

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांनी महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाच्या कामकाजाबाबत परिच्छेद क्रमांक ३.१० मध्ये "एकदम देय पथकर चुकीने काढल्यामुळे झालेले नुकसान" याबाब नोंदविलेल्या अभिप्रायावरती समितीने साक्ष घेतेवेळी आलेली वस्तुस्थिती विचारात घेता असे दिसून येते की, सन २००२ मध्ये काढण्यात आलेली निविदा २००५ पर्यंत विधीग्राह्य असताना महामंडळास प्राप्त झालेल्या आर्थिक अडचणीमुळे निविदा काढण्यात आल्यानंतर एक महिन्याच्या आतच फेर निविदा न काढता त्याच कंपनीला सन २००५ ते २००८ या तीन वर्षांच्या वाढीव कालावधीसाठी पथकर आकारणीसाठी दिलेल्या ठेक्यामध्ये वाढ करून देण्यात आलेली होती. त्यासाठी महामंडळाकडून सांगितले गेले की, शासनाकडून प्राप्त होणारा निधी हा अपेक्षेपेक्षा कमी मिळाल्यामुळे ठेकेदाराला ठेका वाढवून आर्थिक निधी उभा करणे क्रम प्राप्त ठरले. वास्तविक सन २००५ व पुढील तीन वर्षांसाठी निविदा प्रक्रिया अवलंबली जावून फेर निविदा काढल्या असत्या तर याबाबत निश्चित आर्थिक लाभ मिळू शकला असता व त्यासाठी अनेक देकार देखील मिळाले असते. महामंडळाकडे यासाठी असलेली पध्दत अवलंबण्यासाठी पुरेसा कालावधी नव्हता. ही बाब समितीला संयुक्तीक वाटत नाही. यासाठी आर्थिक निधीच्या संबंधाने विभागाचे सचिव तसेच महामंडळ स्तरावर शासनाचे असलेले प्रतिनिधी यांनी समन्वय ठेवणे अत्यंत गरजेचे होते व त्यादृष्टिने शासन व महामंडळ यामध्ये समन्वयात्मक चर्चेचा अभाव दिसून आला. मुदतवाढ दिली गेल्यामुळे एन.पी.वी. च्या ग्राह्य तरतुदीनुसार पुढील काळात प्राप्त होणारी रक्कम देखील कमी मिळाली. यासाठी असलेले परिगणन व शासन निर्णय याचे सांगितलेले विवेचन आर्थिक दृष्ट्या व वाणिज्यिक प्रथांकडे दुर्लक्ष करणारे आहे. संचालक मंडळाने शासनाकडून प्राप्त होणाऱ्या निधीची पडताळणी करून त्यापुढील शक्यता गृहीत धरून निर्णय घ्यावयास पाहिजे होता. पुढील कालावधीसाठी पुढील प्रकल्पांना १६ वर्षांच्या

कालावधीसाठी निविदा देण्याचा निर्णय देखील पथकरातुन प्राप्त होणाऱ्या आर्थिक निधीचा विचार करता जास्त कालावधीकरिता निविदा दिल्या जाऊ नयेत अशी समितीची शिफारस आहे. महामंडळाकडून महालेखाकारांच्या आक्षेपानंतर करण्यात आलेली कार्यवाही ही समितीला संयुक्तीक वाटत नाही. एकंदरीत या प्रकरणामध्ये अनुसरण्यात आलेल्या कार्यपध्दती बाबत अनियमितता झाल्याचे दिसून येते. यासाठी उपक्रमांची स्वायत्तता आणि कार्यक्षमता याच्यासाठी त्या उपक्रमाचे व्यवहार सुस्थिर व्यापारी तत्वांवर आणि सुजाण वाणिज्यिक प्रथानुसार करणे गरजेचे आहे अशी समितीची शिफारस आहे. शासनाकडून निर्गमित करण्यात आलेली आर्थिक बाबीसंबंधीची परिपत्रके त्या त्या विभागाशी संबंधित असलेल्या महामंडळ स्तरावर मिळत नाहीत ही बाब समितीने गांभीर्याने घेतलेली आहे. यापुढील कालावधीत अशी निर्गमित करण्यात येणारी परिपत्रके/शासन निर्णय हे विभागाकडून संबंधित महामंडळांना पोच पध्दतीने पाठविण्यात यावीत जेणेकरून त्याचा कार्यपध्दतीवर होणारा परिणाम टाळता येईल. याप्रकरणामध्ये महामंडळ स्तरावरून विषद केलेल्या सन १९९९ च्या शासन परिपत्रकाबाबत जर ते परिपत्रक महामंडळाकडे पाठविले गेले नसेल तर चौकशी करून संबंधितांवर कडक कारवाई करण्यात यावी. पथकरामधुन प्राप्त होणारे उत्पन्न लक्षात घेता यापुढील काळात ठेकेदार व शासन यांनी प्राप्त होणारा निधी काही प्रमाणात विभागून घेण्यात यावा. आवश्यक वाटल्यास पथकर घेण्यासाठी शासनाने पुढाकार घ्यावा व त्यासाठी अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करावा की ज्यामुळे अचुकता निर्माण होवू शकेल व राज्याला अधिक आर्थिक मदत मिळू शकेल याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

आठ : "सदोष कंत्राट कलमामुळे नुकसान"

८.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.११ मध्ये "सदोष कंत्राट कलमामुळे नुकसान" या संबन्धात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, **कंत्राटाच्या अटी व शर्तीमध्ये अतिरिक्त टोल/पथकर महसूलाची वसूली करण्याची तरतूद समाविष्ट न केल्यामुळे, संभाव्य महसूलात रुपये नऊ कोटीचे नुकसान झाले होते.**

कंपनीने मुंबई शहरामध्ये प्रवेश करणाऱ्या पाच प्रवेश ठिकाणांवर टोल वसुलीचे कंत्राट सहा वर्षांसाठी म्हणजेच नोव्हेंबर, २००८ पर्यंत, आयडीयल रोड बिल्डर्स मर्यादितला (डिसेंबर

२००२) दिले होते. कंपनीने त्यानंतर ट्रॅफिक सर्व्हे केला त्यात त्यांना वाशी जवळील वर्तमान उपमार्गावर होणाऱ्या महसूली गळतीचे निर्धारण करून कंपनीने असे ठरविले की रुपये दोन कोटीचा खर्च करून तो टोल नाका दुसऱ्या जागी नेण्यात यावा (डिसेंबर २००६) अशा प्रकारे टोल नाका दुसरी कडे नेऊन, उरलेल्या कंत्राट अवधिमध्ये नोव्हेंबर २००८ पर्यंत, रुपये ९-१० कोटीच्या कक्षेत अतिरिक्त महसूल मिळणार होता.

या संदर्भात लेखापरीक्षणात असे आढळून आले की (फेब्रुवारी २००८) पथकर वसूल करण्याच्या कंत्राटातील अटीनुसार, कंत्राटदाराने महसूल गळती विचारात घेऊन पथकर वसुलीची किंमत ठरवणे गरजेचे होते. कंपनीने, कंत्राटदाराकडे अपेक्षित अतिरिक्त महसूलाची मागणी करणे आवश्यक होते. तथापि, कंपनीने कंत्राटात गरजेची तरतूद करण्यासाठी हे केले नाही. परिणामी, कंत्राटदाराला गैरवाजवी लाभ झाला आणि कंपनीला उरलेल्या वर्षासाठी कमीतकमी महसूल वाढीवर आधारीत संभाव्य महसूलात अंदाजीत रुपये नऊ कोटीचा तोटा आला.

कंपनीने (एप्रिल २००८) स्विकारलेल्या लेखापरीक्षण पृष्ठेला उत्तर देताना असे म्हटले की, टेंडरमध्ये शर्ती ठरवताना महसूलातील गळतीचा विचार न करताच कोणताही मुद्दा महसूल वसुलीसाठी अटी व शर्तीमध्ये अंतर्भूत करण्यात आला नव्हता.

ही बाब शासनाला/व्यवस्थापनाला कळविण्यात (एप्रिल २००८) आली होती; त्यांचे उत्तर प्रलंबित होते (डिसेंबर २००८)

८.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, अशा प्रकारचे कसलेही सर्वेक्षण महामंडळामार्फत करण्यात आले नव्हते. वाशी गावाजवळील भुयारी मार्गाचा वापर करून दररोज सरासरी २२५ ते २५० कार पथकर चूकवित असत. सदरची रक्कम रु. २.५० लाख प्रति माह होती. पथकराचे स्थलांतरण २००६ मध्ये झाले. म्हणजेच २ वर्षे कंत्राटदारास रु. ६० लक्ष इतकी रक्कम वाढीव मिळाली ज्याचा अंदाज कंत्राटदाराने निविदा भरताना केला होता. सदर निविदा शर्ती विचारात घेवूनच सर्व निविदाकारांनी त्यांच्या निविदा भरल्या होत्या. स्विकृत निविदा स्पर्धात्मक पध्दतीने स्विकारली आहे व कोणतीही निविदा शर्ती नंतर बदलण्यात आली नव्हती.

पथकर स्थानकाच्या स्थलांतरणाची तरतूद ही निविदामध्येच होती व पथकर नाका स्थलांतरीत झाल्यास कुठल्याही प्रकारचे नुकसान भरपाई दिली जाणार नाही अशी तरतूद

निविदा शर्ती भाग ३, पान १२७ (Speical Condition of Contract, Sr. No. २) मध्ये होती.

पथकर स्थानक स्थलांतरणासाठी अंदाजे रु. ३.०० कोटी खर्च अपेक्षित होता यामध्ये निविदा शर्ती खंड ३८, पान क्र. १२५ व प्रपत्र ४, पान १५२ नुसार पथकर नाक्यावर अद्यावत संगणकीकृत यंत्रणा, वाढीव मार्गिकांवर जादा मॅन पॉवर व इतर पायाभूत सुविधा कंत्राटदाराने देण्याचा समावेश होता.

त्याकाळी अद्यावत संगणक यंत्रणा ही परदेशातून आयात करावी लागत असे व ज्यावर मोठे करही भरावे लागत असत व त्यावेळच्या अंदाजानुसार याचा अंदाजीत खर्च रु. ३.०० कोटी इतका होता. हा खर्च महामंडळाने न करता कंत्राटदाराने करावयाचा होता. सन २००७ मध्ये पथकर नाका स्थलांतरण झाल्याने अंदाजे २२५ ते २५० कार ज्या पथकर न देता वाशी येथील सबवेचा वापर करीत असत. सन २००७ व २००८ या दोन वर्षांत जो पथकर जादा पथकर कंत्राटदाराने गोळा केला त्या पथकराच्या (रु. ६० लक्ष) तुलनेत स्थलांतरणाचा खर्च जास्त होता. (रु. ३.०० कोटी). यामुळे स्थलांतरणाने कंत्राटदाराचा फायदा झाला असे म्हणता येणार नाही.

८.३ : महामंडळाने सादर केलेले स्पष्टीकरण वस्तुस्थितीवर आधारित असल्याने कृपया ते मान्य करण्यात यावे, असे शासनाने आपले अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

८.४ : "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" व सार्वजनिक बांधकाम विभाग, महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे मुख्य अभियंता तथा सह सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. २१ सप्टेंबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. "सदोष कंत्राट कलमामुळे झालेले नुकसान" याबाबत वस्तुस्थिती विषद करताना महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी असे सांगितले की, वाशी, नवी मुंबई येथील उप मार्गावरून होणाऱ्या महसुली गळतीचे निर्धारण टाळण्यासाठी तेथील टोल नाका स्थलांतरित करण्याचा निर्णय घेतला होता व तशी तरतुद निविदेमध्ये देखील करण्यात आली होती. स्थलांतरामुळे कुठल्याही प्रकारची नुकसान भरपाई दिली जाणार नाही असे निवेदनमध्ये नमुद

करण्यात आले होते. वाशी जवळील टोलनाक्याजवळील उप मार्गावरील दररोज साधारणता २२५ ते २५० वाहने टोलचुकवून प्रवेश करीत होती. त्यातून दरमहा साधारणता २.५० लाख रुपयांचा टोल चुकविला जात होता. त्यामुळे तेथील जागा बदलण्याची तरतुद निविदेमध्ये करण्यात आलेली होती. ठेकेदारास २ वर्षे व ६० लाख रुपये वाढीव मिळतील असे गृहित धरून निविदा काढली होती. त्यामुळे महालेखाकारांनी आक्षेप घेताना असे म्हटले होते की, ही बाब गृहित धरली गेली नसती तर ९ कोटी रुपयांचा अतिरिक्त महसुल मिळाला नसता ही वस्तुस्थिती स्पष्ट केली. या मुद्द्याचे अधिक स्पष्टीकरण देताना तेथील महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाचे मुख्य अभियंता यांनी सांगितले की, संगणकीकृत यंत्रणा, वाढिव मार्गाकांवर अतिरिक्त कर्मचारी व इतर पायाभुत सुविधा ठेकेदारांनी पुरविण्याचा समावेश निविदेमध्ये होता व पथकरनाका स्थलांतरणासाठी तीन कोटी रुपयांचा खर्च अपेक्षित धरण्यात आला होता. याबाबत समितीप्रमुखांनी विचारले की, आपल्याच अधिकाऱ्यांनी २५ ऑक्टोबर ते २७ ऑक्टोबर या कालावधीत सर्वेक्षण करून आपला अहवाल ४ नोव्हेंबर, २००६ रोजी व्यवस्थापकीय संचालक यांना दिला होता व त्यामध्ये त्यांनी नमुद केलेल्या अहवालामध्ये अंतर्भाव असलेल्या बाबींमुळे आर्थिक नुकसान झाल्याची बाब निर्दशनास आणुन दिलेली होती. यावर उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, निविदा २००२ सालीच काढण्यात आलेली होती. त्यामुळे ७ देकारांनी भाग घेतला होता. निविदेमध्येच पथकर चुकवून जाणाऱ्या नुकसानीची बाब लक्षात घेवून पथकर नाका स्थलांतरीत करण्यासाठी निविदेमध्येच अंतर्भाव केला गेला होता व त्यामध्ये पथकर नाका बांधण्याची बाब देखील अंतर्भुत होती. सुरक्षतेच्या दृष्टीकोणातून तो पहिला प्रकल्प असल्यामुळे त्यामध्ये आम्ही वाहतुकीची पाच टक्के वाढ गृहित धरली होती. यापुढील काळात ज्यादा महसुल मिळण्याच्या दृष्टीने आम्ही जरूर प्रयत्न करू असे एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल व्यवस्थापकीय संचालक यांनी स्पष्ट केले.

८.५ अभिप्राय व शिफारशी :

मुंबई शहरामध्ये प्रवेश करणाऱ्या पाच पथकर वसुलीचा ठेका नोव्हेंबर, २००८ पर्यंत ठेकेदाराला २००२ मध्येच दिला गेला होता. त्यातील वाशी नवी मुंबई येथील बसविण्यात आलेल्या पथकरनाक्या जवळील उप मार्गावरून अनेक वाहने जात असल्याने पथकर नाका स्थलांतरीत करण्याचा निर्णय घेतला गेला होता व सदर बाब निविदेमध्येच अंतर्भुत करण्यात आली होती. अशी वस्तुस्थिती समिती समोर स्पष्ट झाली असली तरी उप मार्गावरून होणाऱ्या

महसुली गळतीचे निर्धारण व्यवस्थितरित्या केले गेले नव्हते. याबाबत महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाच्या एका अधिकाऱ्याने २५ ऑक्टोबर ते २७ ऑक्टोबर, २००६ मध्ये सर्वेक्षण करून त्याचा अहवाल नोव्हेंबर, २००६ मध्ये महामंडळाकडे सुपूर्द केला होता. सदर अहवालातील सर्वेक्षणामध्ये होणाऱ्या आर्थिक नुकसानीची बाब नमुद केले गेली होती. यावरूनच महालेखाकार यांनी लेखापालन करताना सर्वेक्षणातील बाबीनुसार झालेल्या आर्थिक बाबीच्या नुकसानीसंबंधी आक्षेप नोंदविला होता. सदर बाब दुर्लक्षित करणे हे कंपनीच्या फायदयाच्या दृष्टीने हितावह नव्हते. तरी भविष्यातील प्रकल्पासंबंधी आखणी करताना विशेषतः आर्थिक बाबीसंबंधी महामंडळाला फायदेशीर होवून अधिक महसुल कसा मिळेल याकडे महामंडळाच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी लक्ष देणे अत्यंत गरजेचे आहे. असे समितीचे मत आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

नऊ : बांधकामाच्या ठिकाणी कार्यालय बांधणीचा वायफळ खर्च

९.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१२ मध्ये "बांधकामाच्या ठिकाणी कार्यालय बांधणीचा वायफळ खर्च" या संबन्धात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंपनीने तात्पुरते बांधकामाच्या ठिकाणी कार्यालय बांधले जे सीआरझेडच्या प्रमाणकांचे उल्लंघन करणारे असल्यामुळे नंतर लगेचच जमिनदोस्त करावे लागले त्यासाठी रुपये ७०.२६ लाखाचा वायफळ खर्च झाला होता. कंपनीच्या बांद्रा-वरळी सी लिंक योजनेसाठी तात्पुरत्या स्वरूपाची साईट ऑफिस इमारत, नेपिअन सी रोड येथे बांधण्याचे कंपनीने (जुलै २००३) ठरविले, साईट ऑफिसचा भाग हा कोस्टल रेग्युलेशन झोन (सीआरझेड) च्या कक्षेत येत असल्यामुळे, कंपनीने (डिसेंबर २००३) पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र सरकार (ईडी, जीओएम) तात्पुरत्या स्वरूपाचे ऑफिस बांधण्यासाठी परवानगी घेतली. बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई (एनसीजीएम) यांनी शहर नियोजन प्राधिकरण म्हणून ऑफिस बांधण्यासाठी ना हरकत प्रमाणपत्र (जुलै २००४) दिले होते या शर्तीवर की बांधकामाचे स्वरूप हे निव्वळ तात्पुरत्या स्वरूपाचे असेल. त्यानुसार कंपनीने (ऑगस्ट २००४) रुपये १.७१ कोटीचे कंत्राट एस कॉन्ट्रक्टरल इमारत बांधण्यासाठी दिले आणि आणखी (ऑगस्ट २००३) प्रोजेक्ट

मॅनेजमेंट कन्सलटंट रुपये ७.२८ लाख खर्च करुन नियुक्त केले (अंदाजीत खर्चाचा चार टक्के प्रमाणे रुपये १.८२ कोटी). कन्सलटंट हे संपूर्ण परियोजनेच्या प्रबंधांच्या सेवांना जबाबदार होते, त्यामध्ये संकल्पनेचा नकाशा/आराखडा प्रस्तुत करणे परवानगी मिळवणे, रेखाटने आणि दर दिवसाच्या कामाचे पर्यवेक्षण करणे या कामाचा समावेश होता.

बांधकाम जेव्हा पाया पर्यंत पोहचले, तेव्हा पर्यावरण आणि वन खाते, भारत सरकारला, अभिलेख अहवाल आणि इतर पुरावे ज्यात कंपनीने महाराष्ट्र सागरी क्षेत्र सल्लागार प्राधिकरणाला (एमसीझेडएमए) लिहीलेली पत्रे ह्यावरून असे दिसून आले की (जुलै २००७) कंपनीने इमारतीचे बांधकाम करताना, तात्पुरत्या स्वरूपाच्या परवानगीच्या ऐवजी कायम स्वरूपाचे बांधकाम केले होते. आणखी असे देखील आढळून आले की पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र सरकारने मान्य केलेल्या आराखडयात बदल केले होते. अशा कारणामुळे पर्यावरण व वन मंत्रालयाने, पर्यावरण संरक्षण कायदा, १९८६ च्या अनुभाग-५ च्या अनुषंगाने, अध्यक्ष (एमसीझेडएमए) ना आदेश काढले (जुलै २००७) बांधकाम जमिनदोस्त करा आणि काढून टाका असे कंपनीला (जुलै २००७) मध्ये एमसीझेडएमए ने कळविले. कंपनीने (डिसेंबर २००७) मध्ये एक एजन्सी नियुक्त करुन रुपये दोन लाख खर्चून ते बांधकाम जमिनदोस्त केले.

लेखापरीक्षण छाननीत (जानेवारी २००८) असे आढळून आले की कंपनी पर्यावरण विभाग, महाराष्ट्र सरकार/बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांनी ज्या अटी लादल्या होत्या परियोजनेच्या कार्यालयाचे बांधकाम तात्पुरत्या स्वरूपाचे असावे त्यांना चिकटून राहिले नाही सीआरझेडच्या अधिसूचना आणि परवानगीचे उल्लंघन करुन आणि त्याऐवजी कायमस्वरूपी बांधकाम केले. या सर्वांचा परिणाम म्हणजे बांधकाम जमिनदोस्त करावे लागले आणि रुपये ७०.२६ लाखांचा वायफळ खर्च झाला होता (बांधकाम खर्च) ज्यात सल्लागाराची फी रुपये २.३६ लाख आणि बांधकाम जमिनदोस्त करण्याची किंमत रुपये दोन लाख त्यात समाविष्ट होते.

संपूर्ण परियोजनेच्या सेवेखाली जे सल्लागार जबाबदार होते त्यांनी हे सुनिश्चित केले नाही की बांधकाम करताना सांविधिक प्राधिकारांनी दिलेल्या परवानगीच्या करार निविष्ट शर्तीनुसार करण्यात आले. कंपनीने कोणतीही जबाबदारी निश्चित केली नाही किंवा त्यांचा कामाच्या अपयशाबद्दल दंड देखील आकारला नाही त्यामुळे परिणामी वायफळ खर्च झाला. कंपनीच्या मुख्य अभियंत्याला देखील कामाचा अपयशाबद्दल आणि परिणामी तोट्याबद्दल जबाबदार धरण्यात आले नाही.

व्यवस्थापनाने असे कळविले होते (मे २००८) बांधकाम हे पूर्णतया तात्पुरत्या स्वरूपाचे होते आणि एमसीजीएमच्या परवानगीनुसार होते. हे उत्तर तथ्यानुसार नाही. कारण त्यानंतर कंपनीने केलेले बांधकाम हे कायम स्वरूपीच होते जे सांविधिक प्राधिकारांनी तपासले होते आणि त्याप्रमाणे बांधकाम जमिनदोस्त करण्याचे आदेश देण्यात आले होते.

ही बाब शासनाला कळविण्यात (मार्च २००८) आली होती; त्यांचे उत्तर प्रलंबित होते (डिसेंबर २००८)

९.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, १) पश्चिम सागरी मुक्त मार्ग प्रकल्पाची अंमलबजावणी पर्यावरण व वन मंत्रालयाने (MOEF) त्यांच्या दि. १०/०२/२००३ च्या आदेश क्र. J२१०१२/२८/२००२-IA-III अन्वये देण्यात आलेल्या परवान्यातील अटीशी सुसंगत राहून करावी असे आदेश महाराष्ट्र शासनाने, महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळास दिले होते. २) पश्चिम सागरी मुक्त मार्ग प्रकल्पावर बारकाईने नजर ठेवण्यासाठी प्रकल्पाच्या जवळपासच प्रकल्प नियंत्रण कार्यालय असणे आवश्यक होते. या प्रकल्पासाठी तात्पुरते कार्यालय उभारण्यासाठी म.रा.र.वि. महामंडळाकडे नेपियनसी रोडवरील जागेशिवाय दुसरी पर्यायी जागा उपलब्ध नव्हती. ३) या कामाचे नकाशे व अंदाजपत्रक मे.नीओ मॉडर्न आर्किटेक्ट या वास्तुशास्त्रज्ञामार्फत बनविण्यात आले. प्राप्त झालेल्या निविदांमधून (सप्टेंबर, २००३) मे. साई कन्स्ट्रक्शन अँड इंजिनिअरींग कं. यांचा रु. १७०.५८ लक्षचा देकार (अंदाजीत किंमतीपेक्षा ६.५१% ने कमी) स्वीकारण्यात आला व दि. २१/०८/२००४ रोजी कार्यादेश निर्गमित करण्यात आले. प्रत्यक्ष काम सुरु करण्यापूर्वी खालील संधांकडून आवश्यक ती ना हरकत प्रमाणपत्रे मिळविण्यात आली होती.

४) राज्य शासनाच्या पर्यावरण विभागाने त्यांचे पत्र क्र.सी.आरझेड/२००३/१०६६/डी-१ दि. ०९/१२/२००३ अन्वये दिलेली परवानगी.

५) मुंबई महानगरपालिकेची तात्पुरत्या बांधकामासाठी दि. १४/०७/२००४ च्या पत्र क्र. ईबी ५०४८/बी/ए दिलेली मुंजूरी.

६) सा.बां.वि. चे आवश्यक ते ना हरकत प्रमाणपत्र. कार्यालयीन गरजा भागविण्याच्या दृष्टीने तसेच सदर प्रकल्प पूर्ण होईपर्यंत म्हणजेच सुमारे १०-१२ वर्षे टिकेल अशा पध्दतीचे बांधकाम

करणे आवश्यक होते. त्यामुळे आवश्यक त्या परवानग्या मिळताच बांधकाम लगेचच सुरु करण्यात आले.

सदर प्रकल्पास सक्षम प्राधिकारी/शासन यांचे ना हरकत प्रमाणपत्र प्राप्त झाले आहे.

तथापि, ज्या नागरिकांसाठी सदरचा महत्वाकांक्षी प्रकल्प राबविण्यात येणार आहे, त्या नागरिकांकडूनच प्रकल्प कार्यालयाच्या (जे सदर महत्वाकांक्षी प्रकल्पाकरिता अत्यावश्यक आहे) बांधकामास हरकती येऊ लागल्या.

या बांधकामामधील जो संरचनात्मक भाग आहे तो पूर्णतः तात्पुरत्या स्वरूपाचा असून प्रकल्पाचे काम पूर्ण होताच काढून टाकता येण्याजोगे आहे व त्यासाठी मुंबई महानगरपालिकेने तात्पुरत्या बांधकामासाठी जे निकष विहित केले आहेत त्यास अनुसरून परवागनी दिलेली आहे.

जोत्यावरील बांधकामासाठी नटबोल्ड वापरण्याची तरतुद होती व कॉलम फॅब्रिकेटेड स्टीलचे होते त्यामुळे या परिच्छेदात उल्लेखिल्याप्रमाणे पक्क्या बांधकामाचा प्रश्नच उद्भवत नव्हता. या वरून स्पष्ट होईल की सक्षम प्राधिकार्यांनी दिलेल्या परवानगीनुसार तात्पुरते बांधकाम करण्यात येत होते.

जोत्यातर्गतचे बांधकाम झाल्यानंतर मुंबई उच्च न्यायालयात दाखल करण्यात आलेल्या जनहित याचिकेवरील निर्णयासंदर्भात पर्यावरण व वन मंत्रालयाने दिलेल्या आदेशांमुळे महामंडळाने कंत्राटदारामार्फत जमिनीच्या पातळी पर्यंतचे बांधकाम पाडून टाकले असून जमिनीखालील बांधकाम जसेच्या तसे ठेवण्यात आले आहे.

सागरी किनारा विनियम क्षेत्रासंबंधीचे (CRZ) नियमांमध्ये भविष्यात काही फेरबदल झाल्यास या जमिनीखालील बांधकामाचा योग्य तऱ्हेने उपयोग होऊ शकेल.

म.रा.र.वि. महामंडळाच्या संचालक मंडळाच्या दि. ०३/०१//२००८ रोजी झालेल्या बैठकीत मंडळाने लेखापरीक्षण अहवालातील आक्षेपाची नोंद घेतली असून या बांधकामावरील खर्च निर्लेखित करण्यास मंजुरी दिली आहे. या परिस्थितीत सदरचा परिच्छेद अहवालातून वगळण्यात यावा.

९.३ : महामंडळाने सादर केलेले स्पष्टीकरण वस्तुस्थितीवर आधारित असल्याने शासन स्तरावर कार्यवाहीची आवश्यकता नाही, असे शासनाने आपल्या अभिप्रायामध्ये नमुद केले आहे.

१.४ : "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांनी सार्वजनिक बांधकाम विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे मुख्य अभियंता तथा सह सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. २१ सप्टेंबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. "बांधकामाच्या ठिकाणी कार्यालय बांधणीचा वायफळ खर्च" यासंबंधी वस्तुस्थिती स्पष्ट करण्यासाठी समितीप्रमुखांनी विचारले असता महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी असे सांगितले की, वांद्रे वरळी सीलींकच्या कामासाठी नेपियंसी रोड याठिकाणी तात्पुरत्या स्वरूपाचे बांधकाम करण्याचे कंपनीने ठरविले होते. त्यासाठी शासनाने जागा उपलब्ध करून दिली होती. सदर भाग सी.आर.झेड. अंतर्गत येत असल्यामुळे पर्यावरण विभाग व राज्य शासनाची परवानगी घेवून तात्पुरत्या स्वरूपाचे बांधकाम त्याठिकाणी सुरु केले. बांधकाम सुरु केल्यानंतर स्थानिक रहिवाशांनी न्यायालयात त्याविरुद्ध जनहित याचिका दाखल केली व त्यामध्ये सी.आर.झेड नियमांचे उल्लंघन झाल्याचे नमुद करून केंद्र सरकारच्या पर्यावरण व वन मंत्रालयालादेखील पक्षकार केले होते. न्यायालयामध्ये सदर बांधकाम तात्पुरत्या स्वरूपाचे असून त्यासाठी आवश्यक ती परवानगी घेतली आहे असे विषद केले होते. मात्र स्थानिक रहिवाशांनी न्यायालयात त्या बांधकामाची छायाचित्रे सादर केली होती व न्यायालयास सदर बांधकाम बंद करण्यात यावे असेही त्यांनी याचिकेत म्हटले होते. त्यामुळे न्यायालयाने सदर बांधकाम बंद करण्यात यावे असे सांगितले. तोपर्यंत त्या बांधकामावर साधारणतः ७० लाख रुपये खर्च झाला होता. सी.आर.झेड संबंधीचे नवीन नियम २०११ साली तयार करण्यात आले असल्यामुळे सदर बांधकाम आता वाया जाणार नाही असे सांगितले गेले असले तरी, यावर इतलेला खर्च वाया जाणार नाही असे आपले म्हणणे आहे काय त्यावर "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी होय असे उत्तर दिले.

१.५ अभिप्राय व शिफारशी :

वांद्रे-वरळी सीलींक या योजनेसाठी नेपियंसी रोड याठिकाणी तात्पुरत्या स्वरूपाचे बांधकाम करण्याचे महामंडळाने ठरविले होते. सदर भाग हा सी.आर.झेडच्या कक्षेत होता. मुंबई महापालिकेकडून परवानगी देताना सदर बांधकामाचे स्वरूप हे निव्वळ व तात्पुरत्या स्वरूपाचे असेल याबाबीचा अंतर्भाव केला होता. असे असताना सदर बांधकामासाठी १.७१ कोटीची

निविदा काढुन ठेकेदाराला ईमारत बांधकामासाठी कार्यादेश दिले व त्यासाठी प्रकल्प व्यवस्थापकाची देखील नेमणुक केली होती. यासाठी प्रकल्प व्यवस्थापक हे त्या कामासाठी परिनियोजन आराखडयांना मंजूरी रेखाटन व दर दिवसाच्या कामाचे पर्यवेक्षण यास जबाबदार होते. महालेखाकारांनी अहवालामध्ये नमुद केल्यानुसार त्याठिकाणी बांधण्यात यावयाचे स्वरूप लक्षात घेता ते तात्पुरत्या स्वरूपाचे नसुन कायम स्वरूपाचे केले जात होते. यासंबंधी स्थानिक रहिवाशांनी जनहीत याचीका दाखल केल्यानंतर सी.आर.झेडचे उल्लंघन झाल्याचे दिसुन आले. त्यामुळे न्यायालयाने देखील सदर बांधकाम थांबविण्यासाठी आदेश दिले. एकंदरीत प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार यांनी आपल्या कामामध्ये कर्तव्य पार पाडतांना कसुर केल्याचे दिसुन येते. त्यामुळे तात्पुरत्या स्वरूपाचे बांधकामाऐवजी पुर्ण स्वरूपाचे बांधकाम केले जात असल्याने न्यायालयाने त्यावर बांधकाम बंद करण्यासाठी आपले आदेश दिले होते. त्यामुळे यावर झालेला खर्च हा निश्चितच वाया गेला. सी.आर.झेड च्या नविन नियमाचे २०११ मध्ये नुतनीकरण करण्यात येत असले तरी बांधकाम चालु असताना कार्यरत असलेल्या नियमाकडे दुर्लक्ष केले गेले ही बाब समितीला संयुक्तीक वाटत नाही. सी.आर.झेड सारख्या कायद्यांचे योग्य प्रकारे पालन करणे हे अत्यंत गरजेचे आहे. याबाबत चौकशी करुन जबाबदारी निश्चित करावी व संबंधितांवर कडक कारवाई करावी, अशी समितीची शिफारस आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

दहा : "बोलींना अंतिमरुप देण्यामधील व करार अंमलबजावणीतील विलंबामुळे महसुलाचे नुकसान "

१०.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१३ मध्ये "बोलींना अंतिमरुप देण्यामधील व करार अंमलबजावणीतील विलंबामुळे महसुलाचे नुकसान" या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंपनीने महसूल जाहिरात बोलींच्या अंतिमरुप देण्यामधील व त्यानंतरच्या करारामधील केलेल्या विलंबामुळे रुपये ६६.६६ लाख महसूलाचे नुकसान झाले होते. कंपनीने मुंबई पुणे द्रुतगती महामार्गाच्या दोन्ही बाजूना जाहिरातीचे हक्क पाच वर्षासाठी भाडेपट्ट्याने देण्यासाठी निविदा मागविल्या (मे २००७) होत्या. या बोली १५ जून २००७ रोजी उघडण्यात आल्या व संजय किनिट खाजगी मर्यादित यांची

रुपये ७.५१ कोटींची सर्वात जास्त दर असलेल्या बोलीला संचालक मंडळाने २९ ऑगस्ट २००७ रोजी मान्यता दिली होती. बोली स्वीकार पत्र (एलओए) ११ ऑक्टोबर २००७ रोजी जारी करण्यात येऊन करार १५ डिसेंबर २००७ रोजी करण्यात आला होता. कामाचा आदेश १८ डिसेंबर २००७ रोजी करण्यात आला तो २६ डिसेंबर २००७ पासून प्रभावी करण्यात आला होता.

लेखापरिक्षण छाननीत (फेब्रुवारी २००८) आढळून आले की बोली १५ जून २००७ रोजी उघडण्यात आल्या व उपाध्यक्ष व व्यवस्थापकांनी त्यास १९ जून २००७ रोजी मंजूरी दिली यामधील कालावधीत संचालक मंडळाच्या चार वेळा बैठका होऊन (२९ जून, १६ जुलै, ८ ऑगस्ट व २२ ऑगस्ट) देखील व प्रस्ताव संचालक मंडळाला मात्र २९ ऑगस्ट २००७ रोजी मान्यतेसाठी सादर करण्यात आल्या. यावरून बोलींना अंतिमरूप देण्यात विलंब झाला होता. अशारितीने वित्तविभागाद्वारे प्रस्ताव संचालक मंडळाला सादर करण्यामध्ये ६० दिवसांचा विलंब झाला होता. संचालक मंडळाने २९ ऑगस्ट २००७ रोजी मान्यता देऊन देखील एलओए ११ ऑक्टोबर २००७ रोजी म्हणजे ४२ दिवसांनी देण्यात आला होता. कंत्राट दिल्यानंतर १५ दिवसांच्या आत कंत्राटदाराला बोलींची रक्कम जमा करणे आवश्यक होते. असे निदर्शनास आले की कंत्राट २६ ऑक्टोबर २००७ पासून प्रभावी करावयाचे होते म्हणजे एलओए दिल्यापासून १५ दिवसांच्या आत परंतु कामाचा आदेश १८ डिसेंबर २००७ रोजी जारी करण्यात आला, तो २६ डिसेंबर २००७ पासून पाच वर्षासाठी लागू करण्यात आला व त्यामुळे कंपनीचा ६० दिवसांच्या महसुलाचे नुकसान झाले होते.

अशारितीने, बोलींना अंतिमरूप देण्यामधील टाळता येण्याजोग्या विलंबामुळे १६२ दिवसांच्या रुपये ६६.६६ लाख महसुलाचे नुकसान झाले होते. त्याशिवाय, कंपनीने विलंबासाठी व त्यामुळे झालेल्या महसूल नुकसानीसाठी जबाबदार असलेल्या अधिकाऱ्याविरुद्ध कारवाई सुरु केली नव्हती.

व्यवस्थापनाने स्वीकारले होते (जुलै २००८) की प्रस्ताव संचालक मंडळाला २९ ऑगस्ट २००७ रोजी उशीरा सादर करण्यात आला होता व एलओए जारी करण्यामधील विलंब संचालक मंडळाने मंजूर इतिवृत्त मिळण्यातील झालेल्या विलंबामुळे झाला होता व त्यानंतर कंत्राटदाराने एलओए जारी केल्यानंतर कराराच्या काही शर्ती व अटींमध्ये सवलतीची विनंती

केल्यामुळे कामाचा आदेश देण्यामध्ये विलंब झाला होता. शासनाने कंपनीच्या दृष्टीकोनाची पुष्टी केली होती (ऑगस्ट २००८)

परंतु उत्तरात प्रस्ताव संचालक मंडळाला ऑगस्ट २००७ मध्ये सादर करण्यामधील विलंबाबाबत काहीही म्हटले नव्हते. इतिवृत्ताची पुष्टी हे कामाच्या आदेश जारी करण्यामधील विलंबाचे विधीग्राह्य कारण नव्हते कारण बऱ्याच प्रकरणांमध्ये कंपनीनी इतिवृत्ताच्या पुष्टी आधीच कारवाई केलेली होती.

१०.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, आर्थिक देकार दि. १५ जून, २००७ रोजी उघडण्यात आला. वाणिज्य शाखेने तो त्याच दिवशी उपाध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक यांच्याकडे मान्यतेसाठी सादर केला. त्यास उपाध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक यांनी दि. १९ जून, २००७ रोजी मान्यता दिली. कंत्राटाची किंमत रु. ५ कोटीपेक्षा जास्त असल्यामुळे त्यासाठी संचालक मंडळाची मान्यता आवश्यक असल्याने एच- १ या उच्चतम देकाराची ५ वर्षांच्या कालावधीसाठीचा देकार रु. ७.५१ कोटी मंजूर करण्यासाठी सदरची नस्ती संचालक मंडळाच्या कार्यसूचिसह दि. २० जून २००७ रोजी वित्त विभागाकडे पाठविण्यात आली. संचालक मंडळाच्या दि. २९ ऑगस्ट, २००७ रोजी झालेल्या बैठकीत सदर प्रस्तावाबाबत विचार करण्यात आला. या बैठकीच्या इतिवृत्तास दि. २७ सप्टेंबर, २००७ रोजी मंजूरी मिळाल्यानंतर स्वीकृती पत्र दि. ११ ऑक्टोबर, २००७ रोजी निर्गमित करण्यात आले.

यावरून दिसते की, संचालक मंडळाच्या बैठकीच्या इतिवृत्तास मंजूरी मिळाल्यानंतर थोडक्याच कालावधीत स्वीकृतीपत्र निर्गमित करण्यात आले आहे.

आयआरसी ने घालून दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार कार्यवाही करावयाची असल्याने देकारास मान्यता देण्यास थोडा कालावधी लागलेला आहे. यामध्ये काही धोरणात्मक बाबी गुंतल्या असल्यामुळे नेहमीच्या निविदा किंवा पथकराच्या निविदांसाठी जो वेळ लागतो त्या तुलनेत या प्रकरणी जादा कालावधी लागला परंतु तो टाळता येण्याजोगा नव्हता.

त्यानंतर कंत्राटदारांनी त्यांच्या दि. १३ नोव्हेंबर, २००७ च्या पत्रान्वये १ ल्या वर्षाच्या भाड्यापोटी अग्रीम रक्कम, सुरक्षा अनामत रक्कम याचा भरणा चेकद्वारे केला. कंत्राटातील तरतुदीनुसार रकमेचा भरणा डिमांड ड्राफ्टने करावयाचा असूनही ड्राफ्टऐवजी चेकद्वारे स्वीकारण्याचा निर्णय पुढील विलंब टाळण्याच्या दृष्टीने घेण्यात आला. वरील भरणा करण्यास

१९ दिवसांचा विलंब झाल्याने कंत्राटदारास प्रतिवर्षी १८% दराने व्याज धरून जादा भरणा करण्यास सांगण्यात आले. कंत्राटदाराने या व्याजाचा भरणा दि. २६ नोव्हेंबर, २००७ रोजी केला. मात्र स्वीकृती पत्रातील करारपत्रातील निर्देशाचे पालन त्याने केले नाही. कार्यादेश देण्यापूर्वी या तरतुदींचे पालन करणे आवश्यक आहे. त्यानंतर दि. १५ डिसेंबर, २००७ रोजी करारपत्र झाल्यानंतर दि. १८ डिसेंबर, २००७ रोजी कार्यादेश देण्यात आले. या कार्यादेशानुसार कंत्राटाची अंमलबजावणी दि. २६ डिसेंबर, २००७ रोजी सुरु होणार होती. वर नमुद केलेल्या घटनाक्रमावरून असे दिसून येईल की, महसूलातील तोटा टाळण्याच्या दृष्टीने म.रा.र.वि. महामंडळाने कंत्राट देऊन त्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी हरतऱ्हेचे प्रयत्न केले आहेत. उशीराने भरणा केलेल्या रकमेवर व्याज वसूल करणे हे महामंडळाने महसुली उत्पन्नातील तूट टाळण्यासाठी केलेल्या प्राणिक प्रयत्नांचे एक उदाहरण आहे. या कामासाठीच्या देकारामधील उच्चतम देकार रु. ७,५१,००,०००/- इतक्या रकमेचा होता याची नोंद घेण्यात यावी. या उच्चतम देकारा खालोखालचा देकार रु. ३,७१,००,०००/- इतक्या रकमेचा म्हणजेच उच्चतम देकारापेक्षा ५०% पेक्षाही कमी असल्याने त्याच्याशी करार करण्याऐवजी उच्चतम देकारदाराबरोबर करारपत्र करणे महामंडळास किफायतशीर होते.

वरील वस्तुस्थिती विचारात घेऊन व या कामासाठी चांगल्या रकमेचा देकार प्राप्त झाल्याची बाब विचारात घेऊन हा परिच्छेद वगळण्यात यावा.

१०.३ : महामंडळाने सादर केलेले स्पष्टीकरण वस्तुस्थितीवर आधारित असल्याने कृपया ते मान्य करण्यात यावे, असे शासनाने आपले अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

१०.४ : "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" व सार्वजनिक विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. १२ ऑक्टोबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. "मुंबई-पुणे दृतगती महामार्गाच्या दोन्ही बाजूंना जाहिरातीचे हक्क पाच वर्षासाठी भाडे पट्ट्याने देण्यासाठी बोलींना अंतिम रुप देण्यासाठी झालेल्या विलंबाबाबत व त्यामुळे करार अंमलबजावणीतील विलंबामुळे झालेले महसुलाचे नुकसान" या आक्षेपाबाबत मा.समितीप्रमुखांनी स्पष्टीकरण देण्याविषयी सांगितले असता महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, मुंबई पुणे दृतगती मार्गावरील दोन्ही बाजूंना

जाहिरातीतील हक्क देण्यासंदर्भात सन २००६-०७ मध्ये निविदा मागविल्या होत्या. सदर निविदा १५ जुन, २००७ रोजी उघडण्यात आल्या. महालेखाकारांनी आक्षेप घेताना बोलींना अंतिम रूप देण्यामध्ये व करार अंमलबजावणीमध्ये वेगवेगळ्या स्थरामध्ये १६२ दिवसाचा विलंब झालेला आहे व त्यामध्ये ६६.६६ लाख रुपयाचे नुकसान झालेले आहे असे नमुद केले आहे. त्याबाबत स्पष्टीकरण देताना तीन विभागामध्ये याबाबत वस्तुस्थिती नमुद करतो. बीड कारवाई करण्यासाठी ६० दिवसांचा कालावधी गेला त्याची किंमत ७.५१ रुपयांची होती. कंत्राटाची किंमत ५ कोटी पेक्षा जास्त असल्यामुळे त्याला संचालक मंडळाची मान्यता आवश्यक होती. आर्थिक देकार १५ जुन, २००७ रोजी उघडण्यात आला व सदर देकार मंजूर करण्यासाठी सदर नस्ती संचालक मंडळाच्या कार्यसुचीसह वित्त विभागाकडे पाठविण्यात आली. वाणिज्यिक शाखेने तो उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांच्याकडे मान्यतेसाठी सादर केला असता त्यांनी १९ जुन, २००७ रोजी सदर प्रस्तावाला मान्यता दिली व सदर प्रस्ताव २१ जुन, २००७ रोजी संचालक मंडळाकडे पाठविला. यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, या परिच्छेदातील अक्षेपानुसार जुन महिन्यामध्ये उघडलेल्या आर्थिक देकारासंदर्भात डिसेंबर महिन्यापर्यंत कार्याचे आदेश निघाले नाहीत व त्यामुळे काम होवू शकले नाही. हा झालेला विलंब आपल्या कार्यालयातील असल्यामुळे व यावर कार्यवाही करण्यासाठी संपूर्ण जबाबदारी व निर्णय घ्यावयाचा अधिकार आपल्या कार्यालयीन स्तरावर असल्यामुळे झालेला विलंब याबाबत आपले म्हणणे काय आहे यावर उत्तर देताना उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी असे सांगितले की, निविदा प्रक्रिया पुर्ण करण्यासाठी जेवढा कालावधी लागतो तितका कालावधी घेतलेला असून, १६२ दिवसांचा विलंब नमुद केला असून, त्याचा क्रम पाहिला असता विलंब झालेला नाही असे समितीला दिसेल. यावर समितीप्रमुखांनी असे सांगितले की, महामंडळाच्या वित्त विभागाच्या प्रतिनिधींनी यासंदर्भात स्पष्टीकरण द्यावे. त्यावर महामंडळाचे उप व्यवस्थापक वित्त व लेखा यांनी सांगितले की, महामंडळाचे कोणतेही नुकसान झालेले नाही. यावर समितीप्रमुखांनी सांगितले की, यावर शासनाचे काय मत आहे. त्यावेळी सचिव सार्वजनिक बांधकाम यांनी स्पष्ट केले. १५ जुन, २००७ रोजी आर्थिक देकार उघडण्यात आला. वाणिज्यिक शाखेने तो त्याच दिवशी उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांच्याकडे मान्यतेसाठी सादर केला. त्यास त्यांनी १५ जुन, २००७ रोजी मान्यता दिली. त्यामध्ये उच्चतम देकार ७.५१ कोटी इतक्या रक्कमेचा होता. व त्याखालोखाल रुपये ३.७१ कोटी इतक्या

रकमेचा म्हणजे उच्चतम देकारापेक्षा ५०% कमी असल्याने त्यांच्याशी करार करण्याऐवजी उच्चतम देकाराबरोबर करारपत्र करणे किफायतशिर होते. निविदा प्रक्रियेमध्ये उशिर झालेला नाही. यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, उच्चतम देकार ७.५१ कोटी रुपये व कमी देकार रुपये ३.७१ कोटी यामध्ये तफावत आहे. ही बाब शासनाच्या निदर्शनास आणली होती काय असे मा.समितीप्रमुखांनी विचारले असता विभागीय सचिव यांनी सांगितले की, ही बाब जाहिरातीसंदर्भात आहे. जाहिरातीमध्ये गुणात्मकता आवश्यक असते त्यामध्ये व्यावसायिक दृष्टीकोन असतो व यासाठी विकासक त्यांच्या कल्पकतेनुसार त्याचे नियोजन करत असतो. महामंडळाकडून याबाबत थोडा उशीर झाला असेल परंतु त्यामुळे काहीही नुकसान झालेले नाही असे त्यांनी सांगितले. ही बाब व्यावसायिक दृष्टीकोनातून असल्यामुळे देकार भरताना विकासक त्यापध्दतीने देकार भरतो हे ही त्यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. निविदा प्रक्रिया करताना प्रस्ताव संचालक मंडळापुढे सादर करावयाचा असताना सदर कालावधीत संचालक मंडळाच्या चार बैठका झालेल्या असताना देखील व आर्थिक दृष्ट्या फायदेशीर बाबीसंबंधीचा प्रस्ताव संचालक मंडळापुढे गेला नाही. यामध्ये निविदा प्रक्रियेवर करावयाची कार्यवाही ही एकाच कार्यालयातील असल्यामुळे याप्रकरणी १६२ दिवसांचा झालेल्या विलंबाबात प्रशासनाने गांभीर्य दाखविले नाही. याबाबत काय मत आहे. असे विचारले असता. महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, महालेखाकारांच्या आक्षेपानुसार १६२ दिवसांचा विलंब झालेला आहे. परंतु निविदा प्रक्रियेसाठी कमीत कमी तीन ते चार महिने लागतात. संचालक मंडळाच्या चार बैठका झाल्या ही वस्तुस्थिती असून प्रत्येक वेळीच्या बैठकीमध्ये हा विषय घेतला की नाही याची कारणे वेगवेगळी असु शकतात त्यावर अपणास भाष्य करावयाचे नसुन कंत्राटातील तरतुदीनुसार रकमेचा भरणा करण्यास विलंब झाल्यामुळे कंत्राटदारास प्रतीवर्षी १८% व्याज दराने व्याज धरुन ज्यादा भरणा करण्यास सांगितले आहे असे स्पष्ट केले. निविदा प्रक्रियेसाठी लागणारा तीन ते चार महिन्याचा कालावधी व जाहिराती लावण्यासाठी निविदा काढल्यानंतर वाहन चालकाला त्याचा अडथळा येणार की नाही यासाठी मार्गदर्शक तत्वानुसार कार्यवाही करावी लागते या सर्व बाबी लक्षात घेता १६२ दिवसांचा विलंब हा काही जास्त वाटत नाही असे दुसऱ्या प्रश्नाला उत्तर देताना त्यांनी स्पष्ट केले. यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, ऑगस्ट, २००८ पासुन यासंदर्भातील परिस्थिती कशी आहे व ठेकेदाराला रकम भरण्यासंदर्भात हप्ते भरण्याची मुभा दिली आहे

काय ? असे विचारले असता महामंडळाचे व्यवस्थापक वित्त व लेखा यांनी सांगितले की, यासंबंधीचा करार २०१२ पर्यंत विधी ग्राह्य असून, ठेकेदाराकडून येणाऱ्या पहिल्या वर्षाचा हप्ता १ कोटी ५० लाख रुपयांचा आहे. महामंडळाने जाहिरातीचे हक्क भाडेपट्ट्याने देण्यासंदर्भातील निविदा कंत्राटदाराकडून मागविण्यात पहिल्यांदा सुरुवात केली आहे. यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, यासंदर्भात ठरविण्यात आलेली रक्कम महामंडळ स्तरावर ठरविण्यात आली होती की त्याची जाबाबदारी देकार सादर करणाऱ्यावर सोडण्यात आली होती. यावर उत्तर देताना महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाच्या सह व्यवस्थापकीय संचालीका यांनी सांगितले की, महामंडळ स्तरावरून खाजगीरित्याचा प्रयोग करण्याचा अनुभव नसतानाच पहिल्यांदा प्रयोग केल्यानुसार मार्गदर्शक तत्वानुसार सदर प्रकरणी रुपये २ कोटी ५१ लाख ही न्यूनतम किंमत निश्चित केली होती. त्यापेक्षा चांगली मागणी मिळालेली आहे. ठेकेदारांनी याबाबत सुट मिळावी म्हणून मागणी केलेली आहे व त्यास काही कालावधी लागलेला आहे. यावर मा.समितीप्रमुखांनी विचारले की, मार्गदर्शक तत्वानुसार कार्यवाही करण्यास विलंब झालेला आहे व इतर देकारांच्यापेक्षा या देकाराच्या प्रक्रियेत जादा कालावधी लागलेला आहे. तो टाळता येण्याजोगा नव्हता यावर आपले म्हणणे काय आहे असे विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, संबंधीत निविदाधारकाकडून काही सुट मागण्यात आली होती व काही गोष्टीमध्ये व्यावसायिकदृष्ट्या फरक करण्यासाठी आग्रही विनंती होती. त्यामुळे विचार करण्यास विलंब झाला. परंतु महामंडळास संबंधीत एजंसीकडून तीनपट पैसे मिळाले आहेत असे त्यांनी शेवटी स्पष्ट केले.

१०.५ अभिप्राय व शिफारशी :

मुंबई-पुणे दृतगती महामार्गावरील दोन्ही बाजूला जाहिरातीचे हक्क पाच वर्षासाठी भाडेपट्ट्यानी देण्यासाठी मे, २००७ मध्ये निविदा मागविण्यात आल्या होत्या. सदर निविदा १५ जुन, २००७ रोजी उघडयात येवून त्याला संचालक मंडळाने २९ ऑगस्ट, २००७ रोजी मान्यता दिली. बोली स्वीकारपत्र ११ ऑक्टोबर, २००७ रोजी जारी करण्यात येवून, करार १५ डिसेंबर, २००७ रोजी करण्यात आला व कामाचा आदेश १८ डिसेंबर, २००७ रोजी देण्यात आला व तो २६ डिसेंबर, २००७ रोजीपासून प्रभावी करण्यात आला होता. असे मालेखाकारांनी लेखापरिक्षण केल्यानंतर आढळून आले. समितीसमोर आलेल्या साक्षी पुराव्यावरून असे दिसून येते की, आर्थिकदृष्ट्या महत्वाच्या या निर्णयावरती महामंडळ स्तरावरील कार्यालयातच विलंब झालेला

होता. सदर प्रस्तावास संचालक मंडळाची आवश्यकता असल्यामुळे विलंब कालावधीत संचालक मंडळाच्या चार बैठका होवून देखील संचालक मंडळासमोर सदर प्रस्ताव सादर केलेला नव्हता संचालक मंडळाने ऑगस्ट, २००७ रोजी मान्यता दिल्यानंतरही प्रत्यक्ष कामाचा आदेश देण्यापर्यंतचा कालावधी लक्षात घेता यामध्ये महालेखाकारांच्या आक्षेपानुसार विलंब झालेला होता ही वस्तुस्थिती स्पष्ट झालेली आहे. विलंबाबात महामंडळाकडून केलेल्या स्पष्टीकरणाची वस्तुस्थिती समितीला संयुक्तीक वाटत नाही. महामंडळाने आर्थिक फायदेशीर बाबीसंबंधी विहित कालावधीत निर्णय घेणे आवश्यक होते. जाहिरातीची बाब नव्यानेच करण्याचा निर्णय झाल्यानंतर महामंडळ स्तरावर देखील याची पडताळणी करणे आवश्यक होते. यासंदर्भात ठेकेदाराकडून वसुल व्हावयाच्या रक्कमेबाबत कारवाई त्वरीत करण्यात यावी, जेणेकरून आर्थिक नुकसान होणार नाही याकडे लक्ष देणे हिताचे आहे. याबाबत वाणिज्यिक प्रथांना महामंडळ स्तरावर प्राधान्य दिल्याचे दिसून येत नाही. अतः शासनाने महामंडळाला आर्थिक हित संबंध जोपासण्याच्या दृष्टीने कार्यपध्दतीमध्ये आमुलाग्र बदल सुचवावेत अशी समितीची शिफारस आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

अकरा : टोल महसुलाचा चुकीचा अंदाज व टोल वसुली कंत्राटाला अंतिमरूप देण्यामधील विलंबामुळे झालेले नुकसान

११.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१४ मध्ये "टोल महसुलाचा चुकीचा अंदाज व टोल वसुली कंत्राटाला अंतिमरूप देण्यामधील विलंबामुळे झालेले नुकसान" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, टोल महसूलबाबतचा चुकीचा अंदाज व टोल वसुली कंत्राटाला विलंबाने अंतिमरूप दिल्यामुळे कंपनीला रुपये ४७.६२ लाखाचे नुकसान झाले होते.

कंपनीने क्रिसल या खाजगी रेटिंग संस्थेमार्फत मालेगाव-मेहकर रोडवर (४/२०० कि.मी. जवळ) सर्वसामान्य परिस्थितीत टोल महसूल रुपये २.४३ कोटी अंदाजीत करण्यात आला होता. संस्थेने वाहतूक वाढविण्यासाठी महत्वाचा जोड रस्ता (घोटी ते नागपूर) कंपनीने बांधण्याच्या अटी अधीन रुपये ५.५३ कोटी एवढा जास्त महसूल अंदाजीत केला होता. कंपनीने ३ जून, २००६ पासून १०४ आठवड्यांच्या कालावधीसाठी मालेगाव मेहकर रोडवरील महसूल

गोळा करण्याच्या कामासाठी निविदा मागविल्या (मार्च २००६) होत्या. जास्तीत जास्त दर रुपये ३.२७ कोटीचा सोव्हिनिअर डेव्हलपर्सचा देकार तो क्रिसलने अंदाजीत केलेल्या रुपये ५.५३ कोटी टोल महसुलापेक्षा कमी होता म्हणून कंपनीने नाकारला होता (एप्रिल २००६). कंपनीने दुसरे वाहतुक सर्व्हेक्षण (मे २००६) केले होते ते सुध्दा जास्त आढळून आले (रुपये ५.३३ कोटी) कारण त्याने नेहमीच्या वाहतुकदारांना देण्यात येणारी कसर, सवलती कांहीना टोल न आकारण्याची सुट इत्यादी विचारात घेतले नव्हते. तिसरे सर्व्हेक्षण सप्टेंबर, २००६ करण्यात आले त्यानुसार अंदाजीत टोल महसूल रुपये ३.५७ कोटी एवढ्यापर्यंत कमी करण्यात आला होता. त्याच्या आधारावर पुन्हा निविदा मागविण्यात येऊन त्यांना अंतिमरूप देण्यात आले (एप्रिल २००७) व सोव्हिनिअर डेव्हलपर्स हे जास्तीत जास्त देकार असलेल्या बोलीदाराला (जो मार्च २००६ मध्ये मिळालेल्या देकार मधीलच संस्था होती) कंत्राट रुपये ३.२७ कोटी या किंमतीत प्रदान करण्यात आले होते.

लेखापरीक्षण छाननीत (डिसेंबर २००७) आढळून आले की जोडणी रस्त्याचे बांधकाम पूर्ण झालेले नसतांनाही कंपनीने क्रिसलला सर्वसामान्य परिस्थितीत रुपये २.४३ कोटी टोल महसुलाऐवजी रुपये ५.५३ कोटी हा जास्त अंदाज गृहीत धरला होता. परिणामस्वरूप अंदाजाच्या तुलनेत कमी दराचे देकार मिळाले होते व ते फेटाळण्यात आले होते. त्यामुळे टोल महसुलाचे काम निलावार अॅग्रो एजन्सी व सोव्हिनिअर डेव्हलपर्स याना ३ जून, २००६ ते ३० एप्रिल, २००७ या कालावधीसाठी तात्पुरत्या तत्वावर सोव्हिनिअर डेव्हलपर्स मार्च, २००६ मधील निविदामध्ये दिलेल्या रुपये ४४,९१७ प्रति दिवस टोल महसुलाऐवजी प्रति दिन रुपये ३०,००० या दराने देण्यात आले होते. त्या व्यतिरिक्त जून, २००३ ते जून २००६ या कालावधीसाठी निळवार अॅग्रो एजन्सी यांना मागील टोल महसूल कंत्राटामध्ये प्रति दिन रुपये ४०,५८७ प्रति दिन हा दर मिळाला होता यामुळे रुपये ४७.६२ लाखाचे कंपनीला नुकसान झाले होते.

व्यवस्थापनाने त्याच्या उत्तरात (जुलै २००८) ज्यास शासनाने पुष्टी दिली होती (सप्टेंबर २००८) म्हटले होते की वाहतुक सर्व्हेक्षणांमध्ये चुका होत्या व त्यामुळे जास्तीची मूळ किंमत (अपसेट प्राईज) ठरविण्यात आली व निविदा नाकारण्यात आल्या होत्या. हे उत्तर स्वीकान्हाय नाही कारण, कंपनीने अंदाजीत टोल महसुलाची रक्कम ठरवितांना सल्लागाराने (क्रिसल) दिलेल्या अहवालाचा तपशीलवार अभ्यास केला नव्हता. निविदांसाठी अवाजवी किंमत

ठरविल्यामुळे विधीग्राह्य देकार नाकारण्यात झाले होते व अस्तित्वात असलेले कंत्राट चालू ठेवल्यामुळे व नविन कंत्राटाला अंतिमरूप देण्यात एक वर्षाचा विलंब केल्यामुळे महसूलाचे नुकसान झाले होते.

११.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, मालेगाव- मेहकर रस्त्यावरील पथकर नाक्यावरील पथकर वसुलीचे कंत्राट रु. ४००/- कोटीच्या स्विकृती देकारावर निलावार अॅग्री यांस १५६ आठवड्याच्या कालावधीसाठी देण्यात आले होते. (म्हणजेच दि. ०७.०६.२००३ ते ०२.०६.२००६ या कालावधीकरिता सरासरी प्रतिदिन करावयाचा भरणा रु. ३६,६३९/- प्रमाणे) या कंत्राटाचा कालावधी दि. ०२.०६.२००६ रोजी संपुष्टात येत असल्याने दि. १४.०३.२००६ रोजी पुढील कालावधीसाठी नव्याने पथकर वसुलीचे कंत्राटासाठी निविदा मागविण्यात आल्या.

पथकर वसुलीच्या कंत्राटास वेळेवर अंतिमरूप न देण्यामागची कारणे :-

नागपूर-औरंगाबाद-सिन्नर-घाटी-मुंबई मार्गाकरिता विचारात घेण्यात आलेल्या वाहतुक वर्दळीवर आधारित (क्रिसिलचा अहवाल) या कामासाठी १०४ आठवड्यासाठी रु. ५३३/- लक्ष अंदाजीत महसूल विचारात घेऊन निविदा मागविण्यात आल्या होत्या. वाहतुक वर्दळीचा आढावा क्रिसिल या संस्थेने घेतला होता व त्यासाठी त्यांनी या रस्त्याच्या संपूर्ण लांबीच्या पूर्ण झालेल्या कामाचे सर्वेक्षण केले होते व त्यामुळे हे सर्वेक्षण अचुक नसून काल्पनिक आहे.

या कामासाठी खालील तीन कंत्राटदारांनी त्यांचे देकार दिले होते.

१. निलावर अॅग्री एजन्सी जे/व्ही विश्वनाथ एन्फ्रा.प्रा.लि.
२. सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स (ई) प्रा.लि.
३. स्पार्टन इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा.लि.

वरील तीन कंत्राटदारांच्या लिफाफा क्र.१ मधील कागदपत्रांची छाननी केली असता स्पार्टन इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा.लि. अपात्र आढळल्याने तीनपैकी दोन पात्र बोलीदार उरले.

दि. ०९.०५.२००६ रोजी लिफाफा क्र. २ उघडण्यात आले त्यासाठी देकार खालीलप्रमाणे आहेत :-

अ.क्र	कंत्राटदाराचे नाव	देकाराची रक्कम (रुपये)	दर्जा
१.	सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स (इ) प्रा. लि.	३२७ लक्ष	प्रथम क्रमांकाचा उच्चतम देकार
२.	निलावार अँग्रो एजन्सी जे/व्ही विश्वनाथ इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि.	२७९ लक्ष	दुसऱ्या क्रमांकाचा उच्चतम देकार

दरम्यानच्या कालावधीत निलावर अँग्रो एजन्सीजने त्यांच्या दि. ०१.०६.२००६ च्या पत्रान्वये असे कळविले की ते त्यांच्या देकारातील दरानुसार पथकर नाका केवळ दि. २०.०६.२००६ पर्यंतच चालविण्यास तयार आहेत, त्यानंतर ते प्रतिदिन केवळ रु. ३०,०००/- चा भरणा करतील. त्यासाठी येऊ घातलेल्या पावसाळ्याचे कारण त्यांनी पुढे केले होते. पथकर संबंधीची निविदा निश्चित होईपर्यंतच्या कालावधीत पथकराची वसुली थांबुन होणारे नुकसान टाळण्याच्या दृष्टीने निलावर अँग्रो एजन्सीज यांना त्यांच्या प्रतिदिन रु. ३०,०००/- या सुधारीत दराप्रमाणे दि. २१.०६.२००६ पासून पथकर वसुलीचे काम सुरु ठेवण्यास सांगण्यात आले. अंदाजीत महसुलीपेक्षा कमी रकमेचे देकार प्राप्त झाल्यामुळे तुलना करण्यास योग्यीचे जावे यासाठी ताबडतोब एखादी वाहतुक गणती करावी असे ठरविण्यात आले व त्यानुसार तीन दिवस अशी वाहतुक गणती घेतल्यानंतर अंदाजीत महसूल रु. ५३३/- लक्ष इतका निश्चित करण्यात आला. या वाहतुक गणतीमध्ये वारवार जाणारे फुकटे प्रवासी, पथकरातून देण्यात येणारी सवलत, सुट इ. विचारात न घेतल्याने अशी तुलना करणे शक्य झाले नाही. निविदेतील किंमत रु. ५/- कोटीपेक्षा जास्त असल्याने हि बाब संचालक मंडळासमोर विचारार्थ ठेवण्यात आली. मंडळाच्या दि. २७.०७.२००६ रोजी झालेल्या बैठकीत पथकर वसुलीचे काम तात्पुरत्या स्वरूपात सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स (आय) प्रा. लि. यांना देण्याचा निर्णय घेण्यात आला, पुढे मंडळाने असेही निर्देश दिले की निविदा स्विकारण्यासंबंधी / नव्याने निविदा मागवण्यासाठी महामंडळास निर्णय घेण्याच्या दृष्टीने नव्याने सर्वेक्षण करण्यात यावे.

वरील निर्णयानुसार सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स यांना त्यांनी दिलेल्या देकारानुसार दि. २६.०७.२००६ पासून तात्पुरत्या स्वरूपात पथकर नाका चालविण्यात सांगण्यात आले.

तथापि सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स (आय) प्रा. लि. यांनी असे कळविले की त्यांनी दिलेल्या देकार एकूण २ वर्षासाठीचा आहे आणि येऊ घातलेल्या पावसाळ्याच्या मोसमात त्यांना तात्पुरत्या स्वरूपात काम देण्यात आल्यास ते प्रतिदिन फक्त रु. ३०,०००/- चा भरणा करतील. हे वाजवी वाटल्याने कंत्राटदारास नविन निविदा निश्चित होईपर्यंतच्या कालावधीत प्रतिदिन रु. ३०,०००/- चा भरणा करण्याच्या अटीवर पथकर नाका चालविण्यास सांगण्यात आले.

संचालक मंडळाच्या निर्देशानुसार दि. २०.०९.२००६ ते २७.०९.२००६ या कालावधीत वाहतुक गणती घेण्यास आली. या वाहतुक गणतीच्या आधारे १०४ आठवड्यांसाठी अपेक्षित महसूल रु. ३५७/- लक्ष इतका निश्चित करण्यात आला (यामध्ये नित्य करावयाच्या देखभालीसाठी रु. २३- लक्ष रक्कमेचा समावेश आहे) या अपेक्षित महसूलाच्या आधारे दि. १.१२.२००६ पासून कोऱ्या निविदापत्रांची विक्री करून निविदा मागविण्यात आल्या.

नव्याने मागविण्यात आलेल्या निविदा दि. २६.१२.२००६ पर्यंत सादर करावयाच्या होत्या त्यानंतर अर्हता प्राप्त कंत्राटदारांचे लिफाफा क्र.२ दि. २३.०१.२००७ रोजी उघडण्यास आले.

अ.क्र.	कंत्राटदाराचे नाव	देकाराची रक्कम (रुपये)	दर्जा
१.	सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स (इ) प्रा. लि.	३२७.०० लक्ष	प्रथम क्रमांकाचा उच्चतम देकार
२.	राहुल ट्रेडर्स	३२१.०० लक्ष	दुसऱ्या क्रमांकाचा उच्चतम देकार
३.	विश्वनाथ इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि.	२३०.०० लक्ष	तिसऱ्या क्रमांकाचा उच्चतम देकार
४.	कृषीधन	२१०.०० लक्ष	चौथ्या क्रमांकाचा उच्चतम देकार

देकाराची रक्कम रु. ३/- कोटी पेक्षा जास्त असल्याने मा. अध्यक्षीय मान्यता आवश्यक होती व त्यानुसार दि. २८.०३.२००७ रोजी मान्यता देण्यात आली. स्वीकृत पत्र दि. ०२.०४.२००७ रोजी देण्यात आले व १०४ आठवड्यांसाठी रु. ३२७/- लक्ष देकार देणाऱ्या

सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स इंडिया प्रा.लि. यांस दि. २४.०४.२००७ च्या कार्यादेशानुसार दि. ०१.०५.२००७ पासून पथकर वसुली सुरु करण्यास सांगण्यात आले.

या परिस्थितीत महालेखापालांच्या असे निदर्शनास आणण्यात येते की अस्तित्वातील कंत्राटाची मुदत संपण्याच्या कितीतरी आधी निविदा मागवण्याची कार्यवाही महामंडळाने केली आहे. तथापि, अनपेक्षित अडचणी उद्भवल्यामुळे (जसे अपेक्षित महसूलीपेक्षा कमी रकमेच्या देकार प्राप्त होतो) निविदा निश्चित करता येऊ शकल्या नाहीत. अशा अडचणीच्या परिस्थितीत सध्याचे कंत्राटदार मे. निलावार आग्रो एजन्सीज यांना कमी केलेल्या प्रतिदिन रु ३०,०००/- या दराने पथकर वसुली सुरु ठेवण्यास सांगणे महामंडळास भाग पडले व पुढे निविदा निश्चित नव्याने होईपर्यंत त्याच दराने पथकर नाका चालविण्यास मे. सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स यांना सांगणे भाग पडले. निलावार आग्रो हे दि. २०.०६.२००६ च्या पुढे पथकर वसुली सुरु ठेवण्यास तयार नसूनही पावसाळ्यात सुध्दा महामंडळाने महसूल गोळा केला असल्याने कोणत्याही प्रकारचा तोटा झालेला नाही.

लेखा परिक्षकांच्या असे निदर्शनास आणून देण्यात येते की या आधीच्याच पावसाळ्यात दि. २६ जुलै, २००५ रोजी झालेल्या अभूतपूर्व अशा मुसळधार पावसाने मुंबई व पूर्ण महाराष्ट्राला झोडपून काढले होते. त्यानंतरचा हा पहिलाच पावसाळा असल्याने कोणताही कंत्राटदार धोका पत्कारायला तयार नव्हता. या परिस्थितीत पथकराची वसुली पूर्णता बंद ठेवल्यामुळे होणाऱ्या नुकसानी ऐवजी रु. ३०,०००/- चा देकार महामंडळास स्विकारावे लागले. क्रिसिल या संस्थेचा सर्वेक्षण अहवाल म्हणजे नागपूर - औरंगाबाद - सिन्नर - घोटी - मुंबई प्रकल्पाचा सखोल अभ्यास आहे. हा प्रकल्प प्रगती पथावर नेण्यासाठी विविध परिस्थितीना तोंड देण्याच्या दृष्टीने तो मार्गदर्शक आहे. त्यामुळे महसूलाचा प्राथमिक अंदाज घेताना त्यांना संदर्भ करण्यास आला होता तसेच जादा महसूल मिळवण्याच्या दृष्टीने व बाजारपेठांचा अंदाज घेण्याच्या दृष्टीने निवेदेतील अंदाजीत महसूल जास्त दर्शवण्यास आला होता. त्यांचा फायदा होऊन साधारणता प्राप्त होणाऱ्या व लेखी परीक्षेत नमुद केल्या प्रमाणे रु. २.४३ कोटी महसूलापेक्षा जास्तीचा देकार प्राप्त होऊ शकला. तसेच प्रतिदिन रु.३०,०००/- चा तात्पुरता देकारसुध्दा सर्वसाधारण महसूलीच्या वर उल्लेखिल्याप्रमाणे प्रतिदिन रु.३३०००/- या रकमेच्या जवळपास जाणारा आहे. त्यामुळे लेखा परीक्षेतील आक्षेप काल्पितावर आधारीत असल्याने

त्याचे नव्याने परिक्षण करण्यात यावे व वर विषद केल्याप्रमाणे कोणताही तोटा झालेला नसल्याने हा परिच्छेद वगळण्यात यावा.

११.३ : महामंडळाने सादर केलेले स्पष्टीकरण वस्तुस्थितीवर आधारित असल्याने कृपया ते मान्य करण्यात यावे, असे शासनाने आपले अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

११.४ : "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" सार्वजनिक बांधकाम विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. १२ ऑक्टोबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. मालेगाव-मेहेकर रोडवरील टोल महसुलाचा चुकीचा अंदाज व टोल वसुली कंत्राटाला अंतिमरूप देण्यामधील झालेला विलंब या महालेखाकारांनी घेतलेल्या आक्षेपासंबंधाने स्पष्टीकरण देण्यासंदर्भात मा. समितीप्रमुखांनी सांगितले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी असे सांगितले की, महामंडळाकडून सादर करण्यात आलेल्या स्पष्टीकरण ज्ञापनामधील दुसऱ्या ओळीतील रुपये ४०० कोटी असा जो उल्लेख आहे तो रुपये ४ लक्ष असे वाचावे. अशी दुरुस्ती केली व विस्तृत स्पष्टीकरण देताना सांगितले की, नागपूर-औरंगाबाद-सिन्नर-घोटी-मुंबई हया रस्त्यातील मालेगाव मेहेकर पथकर नाक्यावरील पथकर वसुलीचे कंत्राट ४ लक्ष रुपये स्वीकृती देकारावर निलावार अॅग्री या कंपनीस १५६ आठवड्यांच्या कालावधीसाठी देण्यात आले होते. त्याचा कालावधी ७ जुन, २००३ ते जुन, २००६ असा होता. त्याची एकूण किंमत ४ कोटी रुपये होती. सदर ठेका जुन, २००६ मध्ये संपत असल्याने व प्रस्तावित मार्ग हा मुंबई-नागपूर साठी पर्यायी मार्ग असल्याने त्याचे क्रिसिल या संस्थेने सर्वेक्षण केले होते. त्यांनी तेथील वर्दळ लक्षात घेवून किती महसूल मिळू शकेल याची नोंद केली होती. सदर नोंद ५ कोटी ५३ लाख रुपयांची होती. सदर रस्त्यांच्या १०४ आठवड्यांच्या कालावधीसाठी रुपये ५३३ लक्ष असा अंदाजीत महसूल लक्षात घेवून निविदा मागविण्यात आल्या होत्या व सदर कामासाठी उच्चतम देकार ३२७ लक्ष रुपयाची होती असे सांगितले. यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, वाहतुक वर्दळीचा आढावा घेणाऱ्या संस्थेने रस्त्याच्या संपुर्ण लांबीच्या पुर्ण झालेल्या कामाचे सर्वेक्षण केलेले होते. त्यामुळे ते अचुक नसून काल्पनिक होते. अशा काल्पनिक सर्वेक्षणावरती आपली सहमती होती काय असे विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी असे सांगितले की,

त्याठिकाणी लिंकरोड तयार होणार होता रस्त्याच्या वर्दळीवरून सर्वेक्षण संस्थेने उत्पन्न निश्चित केलेले होते. मात्र निविदा काढण्यात आली त्यावेळी लिंक रोड तयार झालेला नव्हता त्यामुळे वर्दळीच्या संख्येवरती तसा परिणाम झाला व पर्यायाने उत्पन्नाच्या रक्कमेवर देखील फरक पडला त्यामुळे सर्वेक्षण संस्थेने व्यक्त केलेला अंदाज हा चुकीचा ठरला त्यामुळे अंदाजीत महसुलापेक्षा कमी रक्कमेचा देकार प्राप्त झाला. त्यामुळे नविन निविदा मागविण्यात आल्या त्याचवेळी निलावार या संस्थेला दिलेला ठेक्याचा कालावधी संपत होता व नविन निविदा निश्चित झालेली नव्हती त्यामुळे जुन्या ठेकेदाराला मुदतवाढ देण्यात आली. त्यानुसार पुढच्या २० तारखेपासून ४४ हजार रुपये व त्यानंतर दर दिवसाचे ३० हजार रुपये प्रती दिन याप्रमाणे पथकर वसुली करण्याचे ठरविण्यात आले. सदर कालावधी पावसाचा असल्यामुळे लिंकरोडचे काम पूर्ण झालेले नव्हते. त्यामुळे वाहनांच्या संखेत बरीच घट झालेली होती. त्यामुळे पुर्वी निश्चित केलेला दर परवडणारा नव्हता म्हणून ३० हजार रुपये प्रती दिन देण्यास मान्यता देण्यात आली. तदनंतर निविदा काढून सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स या संस्थेची नियुक्ती करण्यात आली व सदर संस्थेला १०४ आठवडयासाठी ३ कोटी २७ लाख रुपयाचा ठेका देण्यात आला. असे सांगितले. यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, वाहतुक वर्दळीचे सर्वेक्षण करण्यासाठी नेमण्यात आलेल्या संस्थेने चुकीचा अंदाज व्यक्त केल्यामुळे प्राप्त झालेली निविदा रद्द करून पुन्हा निविदा मागविण्यात आली ही वस्तुस्थिती आहे काय असे विचारले असता महामंडळाचे सह व्यवस्थाकीय संचालक यांनी सांगितले की, वाहतुकीचा अभ्यास करूनच साधारणपणे अंदाज काढला जातो. सोव्हीनिअर डेव्हलपर्स या संस्थेकडून सर्वात अधिक रक्कमेचा देकार प्राप्त झाल्यामुळे सदर संस्थेला ठेका देण्यात आला. त्यावर अधिक स्पष्टीकरण देताना महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थाकीय संचालक यांनी सांगितले की, सर्वेक्षण संस्थेचा अंदाज चुकल्यामुळे व लिंकरोड तयार होणार आहे हे गृहित धरून महसुल किती मिळणार आहे हे काढण्यात आले होते. मात्र लिंकरोड तयार न झाल्यामुळे उत्पन्नात घट झाली ही चुक झालेली आहे. असे त्यांनी मान्य केले. प्रत्यक्षात कुठलाही तोटा झालेला नसून हा केवळ प्राप्त होणाऱ्या अपेक्षित महसुला पेक्षा कमी महसुल प्राप्त झाल्यामुळे तोटा झाल्याचे वाटते. असे त्यांनी दुसऱ्या एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. यासाठी प्रथम एकंदर किती निविदा प्राप्त होत्या व फेर निविदा घेताना किती निविदा प्राप्त झाल्या होत्या असे समिती सदस्यांनी विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थाकीय संचालक यांनी

सांगितले की, प्रथम दोन निविदा प्राप्त झाल्या होत्या व दुसऱ्या वेळेस चार निविदा प्राप्त झाल्या होत्या असे सांगितले निविदा प्रक्रियेमध्ये ई-टेंडरींग पध्दती अवलंबिण्यात येते काय या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, सन २००५-२००६ पासून बी.ओ.टी. तत्वावर प्रकल्प कामांना सुरवात झाली. प्रथम बी.ओ.टी. तत्वाचा अनुभव नव्हता व त्यावेळी ई-टेंडरींग पध्दती नव्हती महसुली अंदाज काढण्यामधील चुक लक्षात आल्यामुळे नवीन अंदाजीत रक्कम रुपये ३.५७ लाख इतकी निश्चित करण्यात आली व सदर सर्वेक्षण स्थानिक संस्थेकडून केले गेले होते. असेही त्यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, राज्य शासनाच्या महामंडळाला तोटा झालेला आहे. महामंडळाकडे काही नियम असतात त्याचे पालन करणे गरजेचे असते. खाजगी संस्थेमध्ये ही बाब घडली असती तर त्याबाबत आपल्याला काही मत प्रदर्शन करता आले नसते यावर विभागीय सचिव यांनी सांगितले की, हा रस्ता एकुण ७०० किमी लांबीचा आहे व १९ भागामध्ये या रस्त्याचे काम करण्यात आले होते. सदर रस्त्यावर एकुण १३ टोलनाके बसविण्यात आले होते. यातील काही रस्त्यांचे काम पुर्ण झालेले होते व काही कामे अपुर्ण होती. वित्तीय व्यवस्थापन व त्याचे पृथःकरण क्रिशील या संस्थेकडे होते. सर्वेक्षण करताना अंदाजीत महसुल काढण्यामध्ये चुक झाली प्रथम जास्त महसुल अंदाजीत केला होता. निविदा काढल्यानंतर चुक दुरुस्त करून नविन महसुली अंदाज निश्चित केला गेला यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, क्रिशील या संस्थेकडून सर्वेक्षण केले गेले. तदनंतर काही गोष्टी लक्षात आल्या तेव्हा पुन्हा सर्वेक्षण केले व महसुली अंदाज अधिक आल्याचे लक्षात आल्यानंतर पुन्हा सर्वेक्षण केले ही बाब समितीला संयुक्तीत वाटत नाही. एखादया गोष्टीसाठी किती वेळा सर्वेक्षण करावे यावर महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, सन २००५-०६ पासून बी.ओ.टी. तत्वावर टोल आकारण्याची कार्यपध्दती सुरु झाली. त्यावेळेचा प्रथमच अनुभव असल्यामुळे काही गोष्टी निदर्शनास येत गेल्या व आता हे काम इलेक्ट्रॉनिक पध्दतीने केले जाते. प्रथम निविदा उघडण्यात आल्यानंतर सादर केलेल्या दोन देकारांच्या निविदा रद्द केल्या गेल्या व पुन्हा फेर निविदा मागविण्यात आल्यानंतर सादर केलेल्या चार देकारांनी प्रथम निविदेच्या रक्कमेपेक्षा कमी रक्कमेचे देकार सादर केलेले आहेत. त्यामुळे या कार्यपध्दतीमुळे संशयाची शक्यता निर्माण होत आहे. असे समिती सदस्यांनी विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की,

व्यवसायामध्ये एक अंदाजीत रक्कम ठरविण्यात आलेली असते. जुनी निविदा ४ कोटी रुपयांची होती. यासाठी अधिक रक्कमेची निविदा भरण्यास कोणीही तयार नव्हते असे सांगितले. यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, अडचणीच्या परिस्थितीत मे निलावर अॅग्री एजंसी यांना ३० हजार रुपये प्रती दिन या दराने पथकर वसुली सुरु ठेवण्यास सांगण्यात आले. परंतु त्यांनी हे काम फक्त १८ दिवस या कालावधीसाठी केले. पण निविदा सादर करताना त्यांनी निविदा सादर केलेली नाही. निविदा सादर केलेल्या मे सोव्हीनिअर या संस्थेला नंतर ठेका मंजूर करण्यात आला. यावर उत्तर देताना महामंडळाच्या सह व्यवस्थापकीय संचालीका यांनी सांगितले की, पुढील दोन वर्षांच्या व्यवसायाकरिता ठेका मंजूर करण्यात आला होता व निलावर यांना तात्पुरत्या कालावधीत काम दिलेले होते. यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, प्रथम मंजूर करण्यात आलेल्या निविदेचा कालावधी कधी संपणार आहे हे महामंडळाला माहित होते, असे असताना सहा महिने प्रथम पासून याबाबतची प्रक्रिया सुरु का करण्यात आली नाही. सर्वेक्षण केलेल्या कंपनीने महसुली रक्कमेचा काढलेला अंदाज चुकीचा ठरल्यामुळे महामंडळाला नुकसान झाल्याचे दिसून येते याचे योग्य प्रकारे नियोजन का केले जात नाही. यावर उत्तर देताना महामंडळाच्या सह व्यवस्थापकीय संचालीका यांनी सांगितले की, त्यावेळी कामाचा अनुभव नव्हता व रस्त्याची लांबी देखील खुप होती. यावर समितीप्रमुखांनी सांगितले की, या प्रकरणामध्ये सर्वच अयोग्य झालेले असून, जो रस्ता अस्तित्वातच नव्हता त्या रस्त्यावरील वाहतुक वर्दळीची संख्या निश्चित करताना धरली गेली होती हे दिसून येते. असे निदर्शनास आले.

११.५ अभिप्राय व शिफारशी :

नागपूर-औरंगाबाद-सिन्नर-घोटी-मुंबई हा नागपूर-मुंबई या रस्त्याला पर्यायी रस्ता विकसीत करताना मालेगाव-मेहेकर रोडवरील टोल वसुलीसाठी नेमण्यात आलेल्या सर्वेक्षण संस्थेने चुकीचा महसुली अंदाज दर्शविल्यामुळे टोल वसुली कंत्राटाला विलंबाने अंतिम रुप दिले गेले व त्यामुळे ४७.६२ लाखांचे महामंडळाला आर्थिक नुकसान झाल्याचे महालेखाकारांनी आपल्या परिच्छेदामध्ये आक्षेप नोंदविताना नमुद केलेले आहे. समिती समोर झालेल्या साक्षीवरून महालेखाकारांच्या आक्षेपाला पुष्टी मिळत असल्याचे समितीला दिसून आले. पथकर निश्चित करण्यासाठी सर्वेक्षणासाठी नेमण्यात आलेल्या संस्थेने बाजुला तयार होणाऱ्या लिंक रोडवरील वर्दळ महसुली निश्चित करताना गृहीत धरली होती व त्या आधारावर निविदा दखील काढण्यात

आल्या. निविदा प्राप्त झाल्यानंतर कमी देकार प्राप्त झाल्यामुळे ही चुक महामंडळाच्या लक्षात आली व तदनंतर खाजगी संस्थेकडून वर्दळीची पाहणी करुन महसुली अंदाज घेतल्यानंतर फेर निविदा काढण्यात आल्या त्यावेळी देखील प्रथम टेका देण्यात आलेल्या टेकेदाराला ठराविक किंमतीची प्रतीदिन रक्कम भरण्यास सांगुन फक्त १८ दिवसाची मुदतवाढ दयावी लागली त्यामुळे एकंदरीत महामंडळाच्या नियोजन शुन्हतेनेच आर्थिक संकट सोसावे लागले. प्रथम सादर करण्यात आलेली निविदा उघडण्यात आल्यामुळे फेर निविदा मागताना ज्यास्त रक्कमेचे देकार देखील मिळाले नाहीत. एका वर्दळीच्या सर्वेक्षणासाठी एकापेक्षा जास्तवेळी सर्वेक्षण केले गेले ही बाब समितीला संयुक्तीक वाटत नाही. एकंदरीत महालेखाकार यांनी सुचित केल्यानुसार या प्रकरणी झालेले नुकसान हे चुकीच्या अंदाजीत महसुलामुळे व पर्यायाने टोल वसुलीच्या कंत्राटाला अंतिम रुप देण्यास झालेल्या विलंबामुळे घडलेले आहे हे स्पष्ट होते. यासाठी शासनाने अशा अनियमित घडणाऱ्या बाबींवर आपले वर्चस्व ठेवण्याच्या दृष्टीने महामंडळाच्या कामकाजामध्ये लक्ष घालून कार्य करावे. वाटल्यास काही मार्गदर्शक तत्वांची आखणी करुन त्यांची काटेकोरपणे कशी अंमलबजावणी केली जाईल याचा दर तीन महिन्यांनी आढावा घेण्यात यावा. जेणेकरुन टोल वसुलीसारख्या माध्यमातुन शासनास मिळणाऱ्या आर्थिक लाभापासुन जास्तीत जास्त राज्याच्या विकासाकरिता आर्थिक निधी उभारणे सहज शक्य होईल. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्याच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

बारा : अवर्धनक्षम प्रकल्पांवरील विफल खर्च

१२.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१५ मध्ये "अवर्धनक्षम प्रकल्पांवरील विफल खर्च" या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंपनीने मांजरी येथील रेल्वे लाईन वरील साकेत प्रकल्पावर जो नंतर सोडून देण्यात आला रुपये ४३.२६ लाखाचा विफल खर्च केला होता.

महाराष्ट्र शासनाचे अधिसूचित केल्याप्रमाणे (२३ फेब्रुवारी २००९) एकात्मिक रस्ते विकास प्रकल्प पुणे (आयआरडीपी) अंतर्गत अंतर्भूत असलेल्या ३३ कामांपैकी मांजरी पुणे रेल्वेलाईन वरील साकेत हे एक काम (अंदाजीत किंमत आठ कोटी रुपये) होते. जमिनीचे संपादन कार्य करण्यास सार्वजनिक बांधकाम विभाग (पीडब्ल्यूडी) जबाबदार असतांना

पीडब्ल्यूडीकडे निधीची कमतरता असल्यामुळे कंपनीने जमीन संपादन करण्याचे ठरविले (जानेवारी २००३). कंपनीने निधी कर्जाऊ घेतला व रुपये २८.८२ लाख किंमतीची जमीन संपादित (मे २००५) करून त्यावरील अतिक्रमण हटविण्यासाठी ती पीडब्ल्यूडीला हस्तांतरित केली होती (मे २००५). भारमुक्त जमीन नसल्यामुळे सुरवातीला कामाची अंमलबजावणी करण्यात आली नव्हती. त्यानंतर कंपनीने सप्टेंबर, २००५ मध्ये पुणे महानगरपालिका हद्दीच्या बाहेर असल्यामुळे स्वतंत्रपणे बांधा वापरा व हस्तांतरित करा या तत्वावर बांधणे वर्धनक्षम नसल्यामुळे हे काम आयआरडीपी, पुणे मधून वगळण्याचे ठरविले. जमीन पीडब्ल्यूडीच्या ताब्यात होती.

लेखापरीक्षण छाननीत (जुलै २००७) आढळून आले की कंपनीला संपादनासाठीची प्रस्तावीत जमीन भारमुक्त नाही हे माहित असून देखील कंपनीने निविदा पूर्व व त्यानंतरच्या कार्यासाठी जमीन ताब्यात आहे की नाही याबाबत खात्री करून न घेताच सल्लागाराची नेमणूक (२००२-०३) केली होती. कंपनीने सल्लागाराला रुपये १०.६२ लाखाचे निविदा पूर्व व पश्चात खर्चाचे प्रदान केले (नोव्हेंबर २००४) होते व जमिनीचे संपादन न झाल्यामुळे त्याचे कंत्राट रद्द केले होते. रेल्वेला संहिता/संचित्र व सामान्य खर्चापोटी केलेले रुपये ३.८२ लाखाचे प्रदान (ऑक्टोबर २००९) देखील वायफळ ठरले होते कारण कंपनीने हा प्रकल्प हाती न घेण्याचे ठरविले होते. त्यानंतर जमिनीची किंमत पीडब्ल्यूडीकडून वसूल करण्याच्या कंपनीच्या प्रयत्नांना (डिसेंबर २००७) यश आले नव्हते.

अशारितीने प्रकल्पाची आर्थिक सुसाध्यतेबाबत खात्री न करता प्रकल्प हाती घेणे, जबाबदारी नसतांनाही जमिनीचे संपादन करणे व सल्लागाराची नेमणूक घाईघाईने करणे यामुळे रुपये ४३.२६ लाखाचा विफळ खर्च झाला होता.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (मे २००८) की कंपनीच्या अध्यक्षाच्या निर्देशानुसार जमीन संपादन करण्यासाठी निधी देण्यात आला होता. संचित्र तयार करण्यासाठी व अंदाज तयार करण्यासाठी सल्लागाराची नियुक्ती करण्यात आली होती व रेल्वेच्या मागणीनुसार त्यांना प्रदान करण्यात आले होते. कंपनीने पुढे असेही म्हटले होते की पीडब्ल्यूडीकडे वसुलीसाठी पाठपुरावा करण्यात येत आहे.

हे तथ्य तसेच शिल्लक राहते की प्रकल्प वर्धनक्षम नसल्यामुळे सोडून देण्यात आला होता व कंपनीने त्याचे निर्धारण प्रकल्प हाती घेण्यापूर्वीच करावयास हवे होते.

ही बाब शासनाला कळविण्यात (मार्च २००८) आली होती, त्यांचे उत्तर प्रलंबित होते (डिसेंबर २००८).

१२.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, मांजरी येथील रेल्वे उड्डाण पुलाचे काम हे पुणे शहर एकात्मिक रस्ते विकास प्रकल्पाचाच एक भाग असून दि. २३.०२.२००९ च्या शासन निर्णयानुसार या प्रकल्पामध्ये एकूण ३३ कामे समाविष्ट करण्यात आली आहेत.

नकाशे (CAD) व अंदाजपत्रके तयार करण्यासाठी सल्लागाराची नेमणूक करणे, रेल्वेविभागात आवश्यक ते शुल्क भरणे इ. कामे पार पाडण्यात आली. प्रत्यक्ष कामास सुरुवात होईपर्यंत जमीन ताब्यात येऊ शकेल या हिशोबाने निविदापूर्व कार्यवाही करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. सा.बा.विभागाकडे पुरेसा निधी उपलब्ध नसल्यामुळे भुसंपादनास होणारा विलंब टाळण्यासाठी मरारविम महामंडळाचे उपाध्यक्ष व कार्यवाही संचालक यांच्या अध्यक्षतेखाली समितीने तात्पुरत्या स्वरूपात निधी उपलब्ध करून देण्याचा निर्णय घेतला.

या ठिकाणची वाहतुकीची स्थिती तसेच स्थानिक जनता व संबंधीत लोक प्रतिनिधी यांच्याकडून सातत्याने येणारी मागणी विचारात घेता हा रेल्वे उड्डाण पूल बांधणे अत्यंत गरजेचे होते. ही जागा आत सा.बा. विभागाच्या ताब्यात आहे व यासंबंधीची सर्व पूर्व तयारी झाली असल्याने हे काम बांधा, वापरा व हस्तांतरित करा या तत्वावर अथवा सा.बा.विभागाच्या निधीतून सुरु होताच रेल्वेस दिलेल्या पैशाचा विनियोग होऊ शकतो.

महामंडळाकडे तयार असलेली रेखाचित्रे (GAD) व अंदाजपत्रक उपयोगात आणता येऊ शकते. शासनाने मान्यता दिलेल्या एकात्मिक रस्ते विकास प्रकल्पामधील हे काम असल्याने निविदापूर्व व प्रारंभिक कामांवर करण्यात आलेला खर्च कायदेशीर ठरतो. भुसंपादनावर करण्यात आलेला खर्च अत्यावश्यक व कामाच्या दृष्टीने हिताचाच होता. हा प्रकल्प (सुनिश्चित क्षेत्रातील कामांचा समुह) म्हणून मान्यता देण्यात आलेला असल्याने त्यातील प्रत्येक कामाची आर्थिक सुसाध्यता हि बाब विचारात घ्यावयाचीच नव्हती. या खर्चाची प्रतिपूर्ती खालील तीन पध्दतीने करावयाची होती.

१. एकूण ९ पथकर नाक्यावरील पथकर वसूलीद्वारे

२. खासदार व आमदार निधीतून प्रतिवर्षी अनुक्रमे रु. ५०/- लक्ष व रु. २०/- लक्ष

इतकी तरतूद करून.

३. पुणे महानगरपालिका, पिंपरी - चिंचवड महानगरपालिका व लष्कर छावणी हद्दीतील पेट्रोल व डिसेल विक्रीवर अनुक्रमे १ टक्का व ३ टक्के अधिभार लागू करून.

अशा तऱ्हेने वरील खर्च निष्कळ मानता येणार नाही. त्यामुळे हा परिच्छेद वगळण्यात यावा.

१२.३ : महामंडळाने सादर केलेले स्पष्टीकरण वस्तुस्थितीवर आधारित असल्याने कृपया ते मान्य करण्यात यावे, असे शासनाने आपले अभिप्राय व्यक्त केले आहेत.

१२.४ : "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" व सार्वजनिक बांधकाम विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे सचिव तसेच "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ" यांचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. १२ ऑक्टोबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. "पुणे येथील मांजरी रेल्वे लाईन वरील साखे प्रकल्पावरील विफल झालेल्या खर्चाबाबत" महालेखाकारांनी घेतलेल्या आक्षेपाबाबत वस्तुस्थिती स्पष्ट करण्यासाठी मा.समितीप्रमुखांनी विचारले असता महामंडळाचे उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक यांनी असे सांगितले की, महाराष्ट्र शासनाने अधिसूचित केल्याप्रमाणे एकात्मिक रस्ते विकास प्रकल्प पुणे अंतर्गत अंतर्भूत असलेले ३३ कामापैकी मांजरी पुणे रेल्वे लाईन वरील साखेत हे काम करण्याचे ठरविले होते. एकुण ३३ कामापैकी १४ कामे पूर्ण झाली असून १९ कामे अपूर्ण आहेत. ही कामे हाती घेण्यात आलेली नाहीत. या १४ कामावर एकुण १७१ कोटी रुपये खर्च करण्यात आलेले होते. टोल वसूल करणे, पेट्रोल-डिझेलवर सेस आकारणे व आमदार खासदारांच्या स्थानिक विकास निधीमधून रक्कम घेवून निधी जमा करण्यात येणार होता. परंतु तो निधी प्राप्त झाला नाही. १४ कामे पूर्ण करून इतर कामासाठी निधी मिळत नाही तोपर्यंत कामे सुरु करावयाची नाहीत असे संचालक मंडळाने धोरण निश्चित केले होते. मांजरी रेल्वे पुलावरील ओवर ब्रिजचे काम अंत्यंत महत्वाचे आहे. या पुलामुळे पुणे-सोलापुर केंद्रीय महामार्ग व पुणे-नगर राज्य महामार्ग या दोन्ही रस्त्यांच्या दृष्टीने हा पुल महत्वाचा आहे. सन २००१ साली काम हाती घेण्याचे ठरविले होते. त्यासाठी लागणारी जमीन संपादित करण्याचे काम पूर्ण झाले नसल्यामुळे सदर काम हाती घेण्यात आले नाही. यासंबंधी त्याचे संकल्पचित्र व इतर कामे करण्यात आलेली असून, आता सन २००५ साली जमीन संपादित झालेली आहे. व त्यासाठी ४३ लाख रुपये खर्च झालेला आहे. त्यावेळी रेल्वेला आवश्यक असलेली रक्कम

भरण्यात आलेली होती. सद्यःस्थितीत निधी उपलब्ध नसल्यामुळे हे काम थांबविण्यात आलेले आहे. आता हे काम महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाकडून सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे हस्तांतरीत करण्यात येणार असून उर्वरित कामे सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्याकडून करण्यात येतील. दिनांक २५ ऑगस्ट, २०११ रोजी सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून आम्हाला एक पत्र मिळाले असून त्यामध्ये चालु वर्षीच्या अंदाज पत्रकामध्ये हे काम प्रस्तावित केलेले आहे. त्यामुळे या कामासाठी महामंडळ स्तरावरून करण्यात आलेला खर्च सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून परत मिळणारा आहे. त्यामुळे यावर झालेला खर्च वाया जाणार नाही असे त्यांनी स्पष्ट केले. पुणे शहर व त्यालगत महत्वाचे असे चार पाच रस्ते यामुळे शहरातील वाहतुकीचा ताण कमी होईल असे पुणे येथील मुख्य अभियंता यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. विभागीय सचिव यांनी यावर अधिक स्पष्टीकरण देताना असे म्हटले की, या विषयाच्या संदर्भाने विनंती अर्ज समिती समोर विभागाची साक्ष घेण्यात आली होती. त्यामुळे पुढील अर्थसंकल्पामध्ये या कामासाठी प्राधान्य देण्याचे ठरविले आहे. असे त्यांनी सांगितले.

१२.५ अभिप्राय व शिफारशी :

महाराष्ट्र शासनाने फेब्रुवारी, २००१ मध्ये अधिसूचित केल्याप्रमाणे एकात्मिक रस्ते विकास प्रकल्पांतर्गत पुणे विभागातील ३३ कामापैकी मांजरी पुणे रेल्वे लाईन वरील साकेत याटिकाणी पुलाचे काम करण्याचे ठरविले होते. जमिनीच्या संपादनाची कार्यावाही महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाकडून सुरु होती. सप्टेंबर, २००५ मध्ये सदर काम महानगरपालिका हद्दीच्या बाहेर असल्यामुळे व स्वतंत्रपणे बी.ओ.टी. तत्वावर बांधणे वर्धनक्षम नसल्यामुळे एकात्मिक रस्ते विकास प्रकल्पामधून वगळण्याचे ठरविण्यात आले. महामंडळाने स्पष्टीकरण देताना नमुद केल्यानुसार त्यावेळी ३३ कामापैकी १४ कामे पूर्ण केली होती व १९ कामे अपूर्ण होती. त्यासाठी मिळणारा निधी प्राप्त न झाल्यामुळे निधी मिळत नाही तोपर्यंत कामे सुरु करावयाची नाहीत असे संचालक मंडळाने ठरविले. सदर काम पुणे महानगर पाहिका हद्दीच्या बाहेर असून, पुणे-सोलापुर केंद्रीय महामार्ग व पुणे नगर राज्य महामार्ग या दोन्ही रस्त्यांच्या दृष्टीने हा पुल महत्वाचा होता असे समिती समोर झालेल्या साक्षीपुराव्यावरून स्पष्ट होते. यासाठी महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाने संकल्पचित्र, आरेखन व भूसंपादन यासाठी काही निधी खर्च केलेला असून, सद्यःस्थितीत सदर बांधकाम सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडे हस्तांतरीत

झाल्यामुळे व सदर कामासाठी पुढील आर्थिक वर्षामध्ये प्राधान्य देण्याचे ठरविले असल्याने याप्रकरणी झालेला खर्च सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून मिळेल व तो वाया जाणार नाही असे सांगितले. अशा प्रकरणी कधीही भूसंपादन पूर्ण झाल्याशिवाय त्यापुढील कार्यवाही उचित नसताना महामंडळाकडून केली गेलेली कार्यवाही समर्थन करण्यासारखी नाही. असे समितीचे मत आहे. याप्रकरणी सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून कामास सुरुवात झाल्यानंतर या कामासाठी रस्ते विकास महामंडळाकडून खर्च करण्यात आलेला निधी विनाविलंब कसा मिळेल याकडे महामंडळाच्या वरिष्ठ अधिकार्यांनी लक्ष द्यावे, अशी समितीची शिफारस आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

प्रपत्र - १

TOLL ACCRUAL FOR FLYOVER PROJECT IN MUMBAI METRO REGION

Sr. No.	Name of Toll station	Total days	offer price per year	Total income from toll for year 2000-2001
1	2	3	4	5
1	Mulund on EEH	118	4.87	
		247	9.93	14.80
2	Dahisar on WEH	107	2.83	
		258	9.44	12.27
3	Airoli	118	1.73	
		247	3.52	5.25
4	Vashi on SPH	306	20.18	
		59	6.75	26.93
5	Mulund on LBS	365	4.01	4.01
	Total		63.27	63.27

**TOLL ACCRUAL FOR FLYOVER PROJECT IN
MUMBAI METRO REGION**

FOR YERA 2001-2002

Sr. No.	Name of Toll station	Name of Agent	offer price per year
1	2	3	4
1	Mulund on EEH	IRB Ltd.	14.50
2	Dahisar on WEH	IRB Ltd.	11.44
3	Airoli	IRB Ltd.	5.13
4	Vashi on SPH	IRB Ltd.	29.31
5	Mulund on LBS	Jaihind	4.74
	Total		65.12

Increase in revenue १.८५

Traffic growth in a year २.९३%

प्रपत्र - २

REVISION IN OFFER PRICE FOR YEARS 2005-2008

SR NO	NAME OF TOLL STATION	REVISED OFFER PRICE							PERCENTAGE COMPOSITION	REMARKS
		FIRST YEAR	FOR QUARTER	SECOND YEAR	FOR QUARTER	THIRD YEAR	FOR QUARTER			
1	VASHI	472522995	118130731	488698813	121674653	501299572	125324893	1460521110	42%	
2	MULUND ON EEH	261242249	65310582	269079517	67269879	277151902	69287976	807473668	23%	
3	DAHISAR	211205779	52801445	217541953	54385488	224088211	56017053	652815944	19%	
4	AIROLI	88266537	22066634	90914533	22728633	92641969	23410492	272823040	8%	
5	MLLUND ON LBS	79180319	19795080	01555729	20388932	84002400	21000600	244738448	7%	
	TOTAL	1112417810	278104453	1145790341	286447586	1180164055	295041014	3438372210	100%	

प्रपत्र-३

No.MSRDC/०१/JMD/FLYM-Toll/००३/७४०१

Date २४.१२.२००२

To,
Ideal Road Builders Pvt.Ltd.
५०८, Dattashram,
Hindu Colony Dader,
Mumbai-४०० ०१४.

Subject :Appointment of contractor for collection of Toll at (१)Vashi on Sion Panvel Highway, (२) Airoli Bridge, (३) Mulund Eastern Express Highway (४) Mulund/Thane (West) on LBS Marg (५) Dahisar on Western Express Highway.

Your offer for appointment of contractor for the work of collection of toll in and around Mumbai is accepted by the Corporation and order to start the work has been issued vide letter under reference (१) above.

The proposal of giving extension for further period up to ३०.११.२००८ was under consideration of the Corporation for which negotiations are carried out on २३ and २४ December, २००२. After negotiations, you have agreed for additional up-front payment of Rs.२००२५० & Rupees Two Hundred two corer fifty lakh only) for extended period of collection of toll up to ३०/११/२००८ with the rates as specified in the Notifications attached with the present contract agreement.

Your offer of an additional up-front payment of Rs.२०२५० crore for extending the present contract of collection of toll upto ३०.११.२००८ becomes to Rs.४०२.५० (Rs.२२५.००+२०२.५० Crores).

As per the terms and conditions of the contract you have to pay Bank Guarantee to the Corporation of Rs.४.५ Crore (Rupees four crore fifty lakh only) being amount of performance security in accordance with the clause १०, Volume III, of any specified bank which amount is to remain as performance security for due observance and performance of the term and conditions of the contract.

You are further requested to pay Rs.२०२.५० Crore (Rupees two hundred two crore fifty lakh only) as lump sum up-front payment within ३० days from the date of receipt of this letter.

Thanking You,

Yours Faithfully,

Vice chairman & Managing Directors.

प्रपत्र-४

शासन राजपत्र, असा., ऑक्टोबर, ०८ २००२/आश्विन १६, शके १९२४ (भाग चार ब. भाग चार-ब) महाराष्ट्र शासन राजपत्र,
असा ऑक्टोबर ८, ऑक्टोबर, २००२/ आश्विन १६, शके १९२४

वाहनांचा प्रकार (२)	पथकराचे प्रती फेरीचे दर रुपये (३)								
	१-१०-२००२ ते ३०-९-२००५	१-१०-२००५ ते ३०-९-२००८	१-१०-२००८ ते ३०-९-२०११	१-१०-२०११ ते ३०-९-२०१४	१-१०-२०१४ ते ३०-९-२०१७	१-१०-२०१७ ते ३०-९-२०२०	१-१०-२०२० ते ३०-९-२०२३	१-१०-२०२३ ते ३०-९-२०२६	१-१०-२०२६ ते ३०-९-२०२९
सायकल, स्कूटर, मोपेड अथवा इतर दुचाकी वाहने, ट्रॉलीसह टॅक्स्टर, वाहन वगळून तीन व्यक्ती वाहून ऑटोरिक्षा	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही	पथकर नाही
मोटार वाहन अधिनियम, १९८८ (१९८८ चा ५९) मध्ये नमूद हलकी मोटार वाहने - कार, जीप (चालक वगळून १२ प्रवासी क्षमता उदाहरणार्थ टाटा सुमो, कमांडर इत्यादी.) लिमीयस किंवा तत्सम वाहने (चालक वगळून १२ पेक्षा जास्त परंतु २० प्रवासी क्षमतेपर्यंत) आणि अनुक्रमांक ३ व ४ मध्ये अंतर्भूत नसलेली माल वाहतुकीची वाहने व इतर वाहने आणि बस. मोटार वाहन अधिनियम, १९८८ मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे अनुक्रमांक ३ मध्ये नमूद कलेले ट्रक वगळून अवजड उदाहरणार्थ ट्रक-ट्रेलर दोनपेक्षा अधिक आसांची	२० २५ ४५ ५५	२५ ३० ५० ६५	३० ३५ ६० ८०	३० ४५ ७५ ९५	३५ ४० ७५ ९५	३५ ४५ ९० ११५	४० ६५ १३० १६०	४५ ७५ १५० १६०	५० ९० १८० २२५

अनुसूचीच्या अनुक्रमांक २ (अ) मध्ये नमूद केलेल्या वाहनांसाठी खालील तक्त्या प्रमाणे मासिक पास देण्याची सवलत राहिल.

महाराष्ट्र शासन राजपत्र, असा., ऑक्टोबर ८, २००२/ आश्विन १६, शके १९२४

कालावधी		पथकराची रक्कम (रुपयात)	
पासून	पर्यंत	या अधिसूचनेतील उल्लेखलेल्या टोल स्थानकांसाठी मासिक पास	खालील स्पष्टीकरणामध्ये टोल स्थानकांसाठी मासिक पास
(१)	(२)	(३)	(४)
१ ऑक्टोबर, २००२	३० सप्टेंबर, २००५	६७०	८००
१ ऑक्टोबर, २००५	३० सप्टेंबर, २००८	८३०	१०००
१ ऑक्टोबर, २००८	३० सप्टेंबर, २०११	१०००	१२००
१ ऑक्टोबर, २०११	३० सप्टेंबर, २०१४	१०००	१२००
१ ऑक्टोबर, २०१४	३० सप्टेंबर, २०१७	११६५	१४००
१ ऑक्टोबर, २०१७	३० सप्टेंबर, २०२०	११६५	१४००
१ ऑक्टोबर, २०२०	३० सप्टेंबर, २०२३	१२४०	१५००
१ ऑक्टोबर, २०२३	३० सप्टेंबर, २०२६	१४१०	१६००
१ ऑक्टोबर, २०२६	३० सप्टेंबर, २०२७	१६६०	१९९०

स्पष्टीकरण - उपरोक्त तक्क्यांच्या स्तंभ क्रमांक ४ मध्ये दर्शविलेल्या मासिक पास खालील ओल स्थानकांसाठी ग्राह्य राहतील :-

- (अ) पश्चिम द्रुतगती मार्गावर दहिसर.
- (ब) सायन-पनवेल मार्गावर वाशी.
- (क) ऐरोली मुलुंड मार्गावर ऐरोली.
- (ड) लाल बहादूर शास्त्री मार्गावर मुलुंड/ठाणे तसेच
- (इ) पूर्व द्रुतगती मार्गावर मुलुंड.

२. उपरोक्त अनुसूचीच्या अनुक्रमांक २(अ) मधील वाहने वगळून इतर वाहन धारकांनी जर एखाद्या वाहनांसाठी पथकर भरण्याकरिता ५० कंवा १०० कुपन असलेली पथकर पुस्तिका आगाऊ खरेदी केली तर त्यासाठी त्यांना त्या विशिष्ट वाहनासाठी देय असलेल्या पथकरामध्ये अनुक्रमे २५ टक्के सवलत देण्यात येईल.

वाहनांना पथकरातून सूट देण्यात येईल-

रुग्णवाहिका

अग्निशमक दलाची वाहने

ला व पिळ्या दिव्यांची शासकीय वाहने

खात्याची वाहने

रुग्णवाहिका

लोकसभा व राजसभेचे विद्यमान सदस्य तसेच महाराष्ट्र विधानसभा व महाराष्ट्र विधान भवन विद्यमान सदस्य प्रवास करीत असलेली वाहने.

या प्रयोजनाकरिता पथकर नाक्यावरील पथकराची संपूर्ण रक्कम वसूल करण्याचा आणि हक्क महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ, मंबई यांना प्रदान करण्यात आला आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

प्र.द.ममदापुरे,
शासनाचे उप सचिव,

"महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित"
तेरा : "विलंबामुळे महसुलाचे नुकसान"

१३.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.७ मध्ये "विलंबामुळे महसुलाचे नुकसान" या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, चित्रनगरी येथील स्टूडिओ आगीमुळे नादुरुस्त झाले ते दुरुस्त करण्यास झालेल्या विलंबामुळे रुपये पाच कोटींचा महसूल बुडाला.

महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी व सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित, (कंपनी) यांनी त्यांचा १६ नंबरचा स्टूडिओ ॲप्लाइड भन्साळी फिल्मस् प्रायव्हेट लिमिटेड (पक्षकार) यांना २२ डिसेंबर, २००३ ते २९ फेब्रुवारी, २००४ या (७० दिवसांच्या) कालावधीसाठी भाड्याने दिला होता.

लेखापरीक्षणात असे निदर्शनास आले की पक्षकाराने द्रवरूप पेट्रोलियम वायुची नळकांडी अधिकृतपणे आणल्यामुळे १८ फेब्रुवारी, २००४ रोजी लागलेल्या आगीत स्टूडिओचे नुकसान झाले. यामुळे तेथील परिसर व यंत्रसामुग्री यांची हानी झाल्यामुळे कंपनीला रुपये २.४९ कोटींचे नुकसान सोसावे लागले. पक्षकाराला या स्टूडिओचे दुरुस्तीचे काम त्वरीत करून तो पूर्वस्थितीत आणण्यास सांगायला हवे होते. परंतु तसे केले नाही. कंपनीने अत्यंत उशिराने म्हणजे एक वर्षानंतर १४ ऑगस्ट, २००५ रोजी नुकसान भरपाई मिळण्याकरिता न्यायालयात खटला दाखल केला होता.

लेखापरीक्षणाच्या असे निदर्शनास आले की या कलागारापासून भरपूर महसूल मिळतो हे माहित असूनही त्यांची दुरुस्ती २२ महिन्यांमध्ये (फेब्रुवारी २००४-नोव्हेंबर २००५) करण्यात आली नाही. अंतिमतः स्टूडिओ दुरुस्त करण्यासाठी नोव्हेंबर, २००५ मध्ये रुपये २.५० कोटी किंमतीचे कंत्राट देण्यात आले. प्रति माह रुपये २० लाख दराने मार्च, २००४ ते मार्च, २००६ या कालावधीत रुपये पाच कोटींचे उत्पन्न बुडाले (स्टूडिओ दुरुस्तीचे काम मार्च २००६ पर्यंत अपूर्ण होते).

व्यवस्थापनाने आपल्या उत्तरात (मे २००६) ज्यास शासनाने सहमती दर्शविली होती (जून २००६) म्हटले होते की, कंपनीची आर्थिक परिस्थिती कमजोर असल्यामुळे स्टूडिओ दुरुस्तीचे कामाला विलंब झाला. हे उत्तर समर्थनीय नाही, कारण त्वरीत दुरुस्ती करण्यासाठी

कंपनीने जर कर्जाऊ रक्कम घेतली असती तर आर्थिकदृष्ट्या ते फायदेशीर होऊन स्वतः अंदाजित केल्यानुसार कंपनीला प्रतिमाह रुपये २० लाख भाड्यापोटी खात्रीचे उत्पन्न मिळविता आले असते. त्याचबरोबर, कंपनीचा विम्याचा दावा निकाली काढण्याची प्रक्रिया सुरु होती व त्यांचे रुपये ९१ लाख मे, २००५ मध्ये प्राप्त झाले. म्हणून आर्थिक चणचण हे कारण नव्हते.

१३.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, दिनांक १८.०२.२००४ रोजी कलागारे क्र.१६ ला आग लागली. हा कलागारे दिनांक २२.१२.२००३ ते २९.०३.२००४ या कालावधीसाठी मे.अॅप्लाज भन्साळी फिल्मस् प्रायव्हेट लिमिटेड यांना भाड्याने देण्यात आला होता. प्रथमतः अंदाजित नुकसान हे रुपये २.४९ कोटी वर्तविण्यात आले होते. हा अंदाज प्राथमिक पहाणी करुन वर्तविण्यात आला होता तर अंतिम अंदाज झालेल्या नुकसानीचे गुणात्मक परिक्षण करुन तसेच आगीनंतर उरलेल्या बांधकामाचे उदा.भिंती, खांब यांचे परिक्षण करुन घेतला गेला. येथे असे नमूद करण्यात येते की, एकदा कलागार निर्मात्याला/संस्थेला भाड्याने दिल्यानंतर तेथे कंपनीकडून कोणत्याही प्रकारची ढवळाढवळ केली जात नाही. एवढेच नव्हे तर सुरक्षा कर्मचारीही कंपनीचा नसतो. निर्माता/ संस्था ही त्यांनी भाड्याने घेतलेल्या जागेसाठी तसेच त्यांच्या साहित्यासाठी जबाबदार असते. मे.अॅप्लाज भन्साळी यांनी त्यांची स्वतःची सुरक्षा व्यवस्था ठेवली होती.

येथे असेही स्पष्ट करण्यात येते की, बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने आगीचे कारण सदोष विद्युत जोडणी असे नमूद केले आहे. मे.अॅप्लाज भन्साळी यांनी महामंडळाकडून विद्युत पुरवठा न घेता त्यांनी विद्युत जनित्राची व्यवस्था केली होती. त्यामुळे ही आग निर्मात्याने आणलेल्या एलपीजी सिलेंडरमुळे लागली हे खरे नाही. कंपनीने फौजदारी गुन्हा दाखल न करता नुकसान भरपाईसाठी दिवाणी दावा केला असे म्हणणे योग्य नाही. वास्तविक दिनांक १८.०२.२००४ रोजी प्रथम खबरी अहवाल दाखल केला असून, पोलीसांनी याप्रकरणी तपास केला आहे. वस्तूतः मे.अॅप्लाज भन्साळी प्रायव्हेट लिमिटेड यांना दिनांक २०.०५.२००४ च्या पत्राद्वारे कळविण्यात आले की, ही आग त्यांच्या एकूण दुर्लक्षामुळे लागली असून त्यामुळे महामंडळाचे रुपये २.४९ कोटी एवढे नुकसान झाले आहे. हे पत्र देण्यापूर्वी मे.अॅप्लाज भन्साळीचे प्रतिनिधी बरोबर बैठकी घेण्यात आल्या. त्यामध्ये कलागाराच्या नुकसानापोटी ही रक्कम भरण्यास सांगण्यात आले. परंतु त्यांच्याकडून पुरेसा प्रतिसाद मिळत नव्हता व केवळ दोन-तीन वेळेसच त्यांचा प्रतिनिधी बैठकीसाठी हजर होता. म्हणून मे.अॅप्लाज

भन्साळी यांच्या विरुद्ध दिवाणी दावा दाखल करण्याशिवाय महामंडळाकडे दुसरा पर्याय नव्हता.

वस्तुतः कंपनीने झालेल्या नुकसान भरपाई पोटी तात्काळ आवश्यक ती कार्यवाही केली आहे हे या प्रकरणाच्या दस्तऐवजावरून दिसून येते. कलागारे लवकरात लवकर दुरुस्त करण्यासाठी जबाबदारी निश्चित करण्यात आली. या कलागारेचा रुपये १.६० कोटी एवढ्या रक्कमेचा विमा नॅशनल इन्शुरन्स कंपनी यांच्याकडून घेतला होता व याची सर्व कार्यपध्दती पूर्ण झाली आहे. विमा कंपनीने नियुक्त केलेल्या सर्वेक्षकाने मे, २००४ पर्यंत कलागारातील आगीमुळे निर्माण झालेले भंगार हलवू दिले नाही. सर्वेक्षकाला दिसणारा अंदाजित तोटा घ्यावयाचा होता. नुकसान झालेल्या कलागाराचे फोटो, व्हिडिओ चित्रीकरण करावयाचे होते. आगीनंतर शिल्लक राहिलेल्या उर्वरीत कलागाराची तांत्रिक तपासणी करावयाची होती. आगीमुळे तयार झालेल्या भंगारातून किती रक्कम मिळू शकेल याची खातरजमा करावयाची होती. त्या भंगाराची PMC व शासकीय प्राधिकाऱ्याकडून किंमत निश्चित करण्याची कार्यवाही करावयाची होती. भांडवली खर्च करण्यावर निविदा मागविणे, प्रत्यक्षात भंगार विक्री करणे यासाठी काही वेळा संचालक मंडळाने बंधने घातली होती.

रु.३ लाखावरील खर्च संचालक मंडळाच्या मान्यतेशिवाय करू नयेत. या प्रकल्पाच्या दुरुस्तीसाठी रुपये ३ लाखापेक्षा अधिक खर्च येणार असल्याने संचालक मंडळाची मान्यता आवश्यक होती व कामासाठी किती रक्कम लागेल हे सविस्तर तांत्रिक सर्वेक्षणानंतरच कळेल. यानुसार हा विषय संचालक मंडळाच्या दिनांक २९ जून, २००४ रोजी झालेल्या बैठकीत क्रमांक ९०/८ वर ठेवण्यात आला. त्यामध्ये हे ही नमूद करण्यात आले की, रुपये १ कोटी निर्मात्याकडून अपेक्षित असून हा कलागार दुरुस्तीसाठी रु.२.५० कोटी खर्च येणार आहे. तथापि, हा प्राथमिक अंदाज होता. सद्यःपरिस्थितीत महामंडळाने स्वतः कलागाराचे बांधकाम निधीची उपलब्धता नसल्याने हाती घेणे शक्य नव्हते. विमा कंपनीकडून शेवटी विम्यापोटी रुपये ९० लाख मे, २००५ मध्ये प्राप्त झाले. यानंतर निविदा मागवून M/s/ VBS & CO यांना नोव्हेंबर, २००५ मध्ये हे काम देण्यात आले.

कलागाराची दुरुस्ती व आधुनिकीकरण यासाठी लागणारा वेळ लक्षात घेता मार्च, २००४ ते मार्च, २००६ या कालावधीत झालेला तोटा रु.६.४० कोटी एवढा होता. यासाठी दिनांक ४ ऑगस्ट, २००५ रोजी उच्च न्यायालयात दिवाणी दावा दाखल केला आहे.

१३.३ : शासन महामंडळाच्या कार्यवाहीशी सहमत आहे.

१३.४ : "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांनी व सांस्कृतिक कार्य विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सांस्कृतिक कार्य विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांचे सह व्यवस्थापकीय संचालिका व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. ५ ऑगस्ट, २०१० रोजी साक्ष घेतली. महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ यांनी गोरेगाव चित्रनगरी येथील आपला १६ नंबरचा कलागार अॅप्लाइड भन्साळी फिल्मस् यांना भाड्याने दिला. सदर कलागाराला १८ फेब्रुवारी, २००४ रोजी लागलेल्या आगित झालेले नुकसान याबाबत स्पष्टीकरण करण्याविषयी मा.समितीप्रमुखांनी सांगितले असता विभागाचे प्रधान सचिव यांनी सांगितले की, अॅप्लाइड भन्साळी फिल्मस् यांना १६ नंबरचा कलागार २२.१२.२००३ ते २९.२.२००४ या ७० दिवसांच्या कालावधीसाठी भाड्याने दिला होता. त्यास १८ फेब्रुवारी, २००४ रोजी आग लागली. प्रथम पहाणी करून अंदाजित नुकसान रुपये २.४९ कोटी वर्तविण्यात आले होते. याबाबत आगीच्या दिवशीच स्थानिक पोलीस स्टेशनमध्ये गुन्हा दाखल केला होता. १८ ते १९ फेब्रुवारी, २००४ रोजी याबाबत पंचनामा देखिल केला होता. त्याच दिवशी उप अभियंता यांनी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या मुख्य अग्निशामन अधिकारी यांच्याकडे हा अहवाल दिला. मुंबई महापालिकेच्या अग्निशामन यंत्रणेने देखिल पहाणी केली व आपला अहवाल १८ एप्रिल, २००४ रोजी साधारणतः दोन महिन्यांनी दिला. उप अभियंता यांनी सादर केलेल्या प्राथमिक अहवालामध्ये ३.५ ते ४ कोटी रुपयाचे नुकसान झाले असल्याचे सांगण्यात आले होते. त्यानुसार २८ फेब्रुवारी, २००४ रोजी अॅप्लाइड भन्साळी फिल्मस् यांना सदर नुकसानीबाबत भरपाई द्यावी असे पत्र देण्यात आले. सदर पत्राबाबत दि. २ मार्च, २००४ रोजी त्यांनी सदर नुकसान भरपाई देण्यास नकार दिला.

बृहन्मुंबई महापालिकेच्या अग्निशामन अधिकाऱ्यांकडून २८ एप्रिल, २००४ रोजी अहवाल प्राप्त झाला त्यावर २० मे, २००४ रोजी मे अॅप्लाइड भन्साळी या कंपनीला चित्रपट नगरीच्या अधिकाऱ्यांनी एकंदरीत झालेल्या मालमत्तेचे एकत्रित हिशोब करून व कलागार बंद झाल्यामुळे झालेले नुकसान याचा देखिल विचार करून रुपये २ कोटी ४९ लाख एवढे नुकसान झाले असल्याचे सांगण्यात आले. कलागाराची दुरुस्ती व आधुनिकीकरण यासाठी लागणारा वेळ लक्षात घेता ६ कोटी ३९ लाख रुपयांचा तोटा झालेला होता या पत्रास फिल्मस् कंपनीकडून

२० जुलै, २००४ रोजी उत्तर पाठवून नुकसान भरपाईची जबाबदारी घेण्यास नकार दिला. त्यावेळी चित्रनगरी महामंडळाकडून विधी विषयक कारवाई करण्यासाठी १४ जुलै, २००४ रोजी पत्र पाठवून व कायदेशीर मार्ग काढण्यास सांगितले गेले. त्यानुसार ४ ऑगस्ट, २००५ रोजी उच्च न्यायालयात दिवाणी दावा दाखल करण्यात आला. सदर प्रकरण न्यायालयामध्ये अजुन प्रलंबित आहे.

त्यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, कलागार भाड्याने दिल्यास नुकसान झाल्यास नुकसानीच्या भरपाईची जबाबदारी कशी निश्चित केली जाते यावर उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, झालेल्या नुकसानीसंदर्भात विमा उतरविला जातो व पोलीसांकडे केस दाखल केली जाते असे त्यांनी सांगितले. सदर उत्तराला पूरक उत्तर देताना महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी व सांस्कृतिक कार्य विकास महामंडळ यांच्या सह व्यवस्थापकीय संचालिका यांनी सांगितले की, यासंबंधी करार करताना काही अटी व शर्ती निश्चित केल्या जातात. आग लागल्यास पक्षकाराने त्याची भरपाई करावी अशा काही अटी त्यामध्ये आहेत असे स्पष्ट केले. यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, कलागाराला लागलेल्या आगीबाबत नुकसान भरपाई मिळण्यास मात्र बराच विलंब झालेला आहे. यावर उत्तर देताना विभागीय सचिव यांनी सांगितले की, दि. १८ फेब्रुवारी, २००४ रोजी आग लागल्यानंतर १० दिवसांनी पक्षकारांना पत्र पाठविण्यात आले होते. त्यासाठी त्यांच्या प्रतिनिधींना चर्चेसाठी देखील पाचारण केले होते. मात्र त्यांनी नुकसान भरपाई देण्यास नकार दिल्यानंतर कायदेशीर तिढा निर्माण झाला त्यामुळे हे प्रकरण न्यायालयामध्ये न्यावे लागले. आगीचे चित्रीकरण करताना नुकसान झाल्यास भरपाई दिली पाहिजे मात्र इतर आगीबाबत नियमामध्ये स्पष्टता नाही असे सांगितले.

याप्रकरणी अधिक स्पष्टीकरण देताना महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी व सांस्कृतिक विकास महामंडळ यांच्या सह संचालिका यांनी सांगितले की, मुख्य अग्निशामन अधिकाऱ्यांच्या अहवालामध्ये सदोष विद्युत जोडणीमुळे आग लागली असा उल्लेख आहे. आग आमच्या चुकीने लागली नाही असा पक्षकार कंपनीचा दावा आहे. व त्यांनी १४.७.२००४ रोजी पत्र पाठवून असे निदर्शनास आणले की, पंचनाम्यानुसार त्याठिकाणी २ गॅस सिलेंडर होती व सदर सिलेंडरचा उपयोग कर्मचाऱ्यांच्या आहार व्यवस्थेसाठी करण्यात येतो. सदर सिलेंडर त्याठिकाणी रिकामी व स्फोट न झालेली अशी आढळून आली यानुसार सिलेंडरमुळे आग लागली असा त्याचा अर्थ होत नाही असे नमुद केले आहे. यावर विभागीय सचिवांनी सांगितले की, उप अभियंता यांचा प्राथमिक अहवाल त्याच दिवशी सादर केला व त्यामध्ये म्हटले होते की, गॅस सिलेंडरच्या

फुटण्यामुळे आग लागली होती असा अंदाज वर्तवण्यात आला होता व बृहन्मुंबई महापालिकेच्या मुख्य अग्निशमन दलाच्या अहवालामध्ये सदोष विद्युत जोडणीमुळे आग लागली असा उल्लेख आहे त्यामुळे पक्षकारांनी नुकसान भरपाई देण्यास नकार दिला होता. यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, पक्षकार कंपनीने कर्मचाऱ्यांच्या आहार व्यवस्थेसाठी गॅस सिलेंडर आणली होती. चित्रीकरणाच्या ठिकाणी गॅस सिलेंडर कशासाठी आणली होती व विद्युत पुरवठा बाहेरच्या जनरेटरवरून घेण्यात आला होता. त्याची विद्युत जोडणी फिल्म कंपनीकडूनच करण्यात आली होती काय यावर उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, विद्युत जोडणी सदोष असल्यामुळे आग लागल्याचे नमुद असल्याने पक्षकार कंपनी आपली जबाबदारी ढकलू पहात आहे. कलागारामध्ये आहार व्यवस्था करण्यासाठी परवानगी दिली जात नाही त्यामुळे त्या ठिकाणी असलेली गॅस सिलेंडर अनधिकृत होती असे सांगितले.

त्यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, कलागार भाड्याने देताना अनामत रक्कम घेण्यात येते काय त्यावर महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी व सांस्कृतिक कार्य विकास महामंडळ यांच्या सह संचालिका यांनी सांगितले की, जितक्या कालावधीसाठी कलागाराचे आरक्षण केलेले असेल त्याच्या ५० % रक्कम घेतली जाते. त्यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, कलागारांची एकुण किंमत किती त्यावर उत्तर देताना विभागीय सचिव यांनी सांगितले की, रुपये २.५ कोटी इतकी किंमत आहे. त्यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, इतक्या जास्त रक्कमेचा कलागार भाड्याने देताना बँक गॅरंटी का घेण्यात येत नाही. यावर विभागीय प्रधान सचिव यांनी सांगितले की, आतापर्यंत बँक गॅरंटी घेण्याची पध्दत प्रचलित नव्हती मात्र आता संचालक मंडळापुढे हा विषय चर्चेसाठी ठेवला जाईल असे स्पष्ट केले. दुसऱ्या प्रश्नाला उत्तर देताना त्यांनी सांगितले की, चित्रनगरीकडे आपत्ती यंत्रणा नाही. अग्निशमन यंत्रणा अधिक बळकट करण्यासाठी विभागाने महामंडळाला कळविले आहे. मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यांचा अहवाल विलंबाने मिळाला व दुरुस्तीसाठी निधी उपलब्ध होऊ शकला नाही. मात्र त्याच्या दुरुस्तीसाठी तदनंतर विमा कंपनीकडून मिळालेल्या ९० लाख रुपयामधून मे, २००५ मध्ये त्याची दुरुस्ती केलेली आहे. यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, कलागाराची किंमत २.५० कोटी असताना फक्त विम्यापोटी ९० लाख रुपयेच कसे मिळाले यावर महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी व सांस्कृतिक कार्य विकास महामंडळ यांच्या सह संचालिका यांनी सांगितले की, विमा १.६० कोटी रुपयांचा होता. परंतु विम्यापोटी ९० लाख रुपयेच मिळाले असा महालेखाकार यांनी आक्षेप नोंदविलेला आहे. त्यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, कमी रक्कमेचा विमा

मिळाल्यामुळे विमा कंपनी विरुद्ध उच्च न्यायालयात लढणे आवश्यक होते. तसे का केले नाही. यावर विभागीय सचिव यांनी सांगितले की, मा.सदस्यांचे म्हणणे रास्त असून, याबाबत विलंब झाला असता तरी विधीगारांचा सल्ला घेवून त्याप्रमाणे कारवाई करण्यात येईल. आता यापुढील काळात करार करताना नियंत्रणासंदर्भात बदल करण्याची आवश्यकता आहे. तसेच सदर कलागार १९७७ पासून अस्तित्वात असून कलागाराचे उत्पन्न वाढविण्याच्या दृष्टीकोनातून बृहत् आराखडा तयार करण्याचे काम सुरु आहे.

मुख्य अग्निशामन अधिकारी यांचा अहवाल १५ दिवसांच्या आत देणे बंधनकारक असताना त्यांनी दोन महिने विलंबाने अहवाल सादर केला त्यामुळे यामध्ये साशंकता निर्माण होत असून, यामध्ये चित्रनगरीमधील त्यावेळचे संबंधित अधिकारी जबाबदार असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही असे समितीचे मत झाले. यावर विभागीय सचिवांनी सांगितले की, या विषयाच्या संदर्भात एक महिन्यापासून सखोल चौकशी सुरु असून तशी कारवाई करण्यात येईल असे स्पष्ट केले. यासंदर्भात अधिक स्पष्टीकरण देताना त्यांनी सांगितले की, महामंडळ स्तरावर अर्थसंकल्प असणे आवश्यक वाटत असून त्यामध्ये आर्थिक देणी तसेच निधी याचा आभ्यास होणे गरजेचे आहे. यापुर्वी महामंडळाला अंदाजपत्रक होते. पण ते विश्लेषणात्मक अंदाजपत्रक नव्हते. त्यावेळी महामंडळाला २१ लाख रुपयांचा नफा झाला होता असे त्यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. महामंडळाच्या वित्तीय सल्लागार व मुख्य लेखाधिकारी यांनी सांगितले की आता याबाबत आराखडा तयार केलेला आहे व उत्पन्न व खर्च याचा अंदाज घेवून अंदाजपत्रक तयार केले जात होते. आता एप्रिल महिन्यापासून अंदाजपत्रक सॉफ्टवेअर घेतले आहे. त्याचा त्रैमासिक अहवाल घेण्यात येत आहे. अशी वित्तीय माहिती त्यांनी शेवटी विषद केली.

१३.५ अभिप्राय व शिफारशी :

गोरेगाव मुंबई चित्रनगरीमधील महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी व सांस्कृतिक कार्य विकास महामंडळ यांनी तेथे असलेल्या कलागारांपैकी १६ नंबरचे कलागार "ॲल्पाज भन्साळी फिल्मस् प्रायव्हेट" यांना २२ डिसेंबर, २००३ ते २९ फेब्रुवारी, २००४ या ७० दिवसासाठी भाड्याने देण्यात आले होते. सदर कलागाराला करार केलेल्या कालावधीतच १८ फेब्रुवारी, २००४ रोजी आग लागली होती. आगीबाबत काढण्यात आलेले निष्कर्ष उप अभियंता यांनी आपल्या अहवालात नमूद केले होते. तसेच बृहन्मुंबई महानगर पालिकेच्या मुख्य अग्निशामन अधिकारी यांनी

विलंबाने सादर केलेल्या अहवालामधील कारण भिन्न होते. एकंदरीत आगीच्या मत भिन्नतेबाबत दिसुन आलेली परिस्थिती लक्षात घेवून कलागार भाड्याने घेतलेल्या ॲल्पाज भन्साळी फिल्मस् प्रायव्हेट लिमिटेड यांनी महामंडळाने सांगून देखिल नुकसान भरपाई देण्याचे नाकारले त्यामुळे कायदेशीर बाबी निर्माण झाल्यामुळे महामंडळाला ४ ऑगस्ट, २००५ रोजी उच्च न्यायालयात दावा दाखल करावा लागला. ही वस्तुस्थिती समितीसमोर झालेल्या साक्षी पुराव्यावरून स्पष्ट होते. समितीसमोरील अन्य बाबीबाबत झालेल्या साक्षी पुराव्यावरून असे दिसुन येते की, ॲल्पाज भन्साळी फिल्मस् प्रायव्हेट लिमिटेड यांनी कलागाराच्या ठिकाणी चित्रीकरणाच्या वेळी आहार व्यवस्थेच्या दृष्टीने सोईचे होण्यासाठी अनधिकृतपणे दोन गॅस सिलेंडर आणली होती. आगीमध्ये त्यांचा भडका उडाला नाही हे जरी सिध्द झाले नाही तरी नियमबाह्य काम केलेले दिसुन येते. विद्युत पुरवठा देखिल जनरेटर वरून घेण्यात आला होता. त्याची जोडणी देखिल संबंधीत फिल्म कंपनीने केलेली होती. एकंदरीत या सर्व बाबींचा विचार करता सकृतदर्शनी आगीसाठी सदर कंपनी जबाबदार असल्याचे दिसुन येते. कलागाराच्या ठिकाणी आपतकालीन व्यवस्थापन यंत्रणा देखिल नव्हती. साक्षीमध्ये मिळालेल्या माहितीमध्ये गोरेगाव येथील चित्रनगरीमध्ये त्यांची स्वतःची आपली व्यवस्थापन यंत्रणा नसल्याचे स्पष्ट झाले. एवढ्या मोठ्या चित्रपटनगरीमध्ये आपली व्यवस्थापन यंत्रणा अस्तित्वात नाही याबाबत समितीने आश्चर्य व्यक्त केले. यापुढील काळात चित्रपटनगरीमध्ये आपत्ती व्यवस्थापन यंत्रणा कार्यान्वित करण्यात यावी अशी समितीची आग्रहाची शिफारस आहे.

कलागारांची किंमत रु. २.५० कोटी असताना फक्त रु. १.६० कोटी एवढ्या रक्कमेचाच विमा ऊत्तरविला गेला ही बाब देखिल समितीला खटकली. त्याशिवाय विम्यापोटी महामंडळाला रुपये ९० लक्ष एवढीच रक्कम विमा कंपनीकडून मिळाली. वास्तविक पहाता महामंडळाने विमा कंपनी विरुध्द यासंदर्भात न्यायालयात दावा दाखल करणे आवश्यक होते असे समितीचे स्पष्ट मत आहे. त्यामुळे यासंदर्भात शासनाच्या विधी विभागाचा योग्य तो सल्ला घेवून आवश्यक ती न्यायालयीन कार्यवाही करावी अशी समितीची शिफारस आहे.

कलागारांच्या किंमती लक्षात घेता त्यासाठी प्रथम घेण्यात येणारी अनामत रक्कम ५०% दराने घेतली जाते ही बाब समितीला योग्य वाटत नाही. महामंडळ चित्रनगरीतील कलागारे चित्रपट, रंगभूमीच्या व्यवसायिकांना भाड्याने देत असते. परंतु एक एका कलागाराची किंमत पहाता अशी कलागारे भाड्याने देताना करार करतेवेळी संबंधीत संस्थेकडून बँक हमिपत्र घेणे आवश्यक आहे जेणेकरून आकस्मिक घडणाऱ्या घटनेमुळे अथवा करार अचानक संपुष्टात

आणल्यास महामंडळाचे होणारे नुकसान बँक हमीपत्रामध्ये टाळता येवू शकते. त्यादृष्टीने आगामी कालावधीत संस्थेने कलागारे भाड्याने देताना संबंधित संस्थेकडून बँक हमीपत्र घेण्याची कार्यपध्दती सुरु करावी व त्यावरील महामंडळाच्या कार्यनियमावलीत आवश्यक ती सुधारणा करण्याची कार्यवाही करावी अशी समितीची शिफारस आहे.

कलागारातून मिळणारे उत्पन्न लक्षात घेता विभागीय सचिव यांनी सांगितल्याप्रमाणे तयार करण्यात येणाऱ्या बृहत् आराखडयाबाबत संचालक मंडळाने त्वरेने निर्णय घ्यावा व आर्थिक बाबी स्पष्ट होण्यासाठी महामंडळाकडून आर्थिक नियोजन करण्यात येत आहे त्यामध्ये विभागाने लक्ष देवून आवश्यक त्या ठिकाणी बदल देखिल करावा. आगीत नुकसान झालेल्या १६ क्रमांकाच्या कलागाराचे नुकसान मिळण्यास झालेल्या विलंबाबाबत समिती तत्कालीन अधिकाऱ्यांच्या कार्यपध्दतीबाबत साशंक असल्याने याप्रकरणी उच्चमत चौकशी करून जबाबदारी निश्चित करावी व संबंधितावर कडक कारवाई करण्यात यावी. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

चौदा : "सदोष करारामुळे झालेले नुकसान"

१४.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.८ मध्ये "सदोष करारामुळे झालेले नुकसान" या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, **उत्पन्न विभागून घ्यायचा सदोष करार परिणामस्वरूप रुपये १.१५ कोटीचा महसुलाचे उत्पन्न बुडाले.**

कंपनीने त्रिमीतिक (संस्था) ला उत्पन्न विभागून घ्यायचे या तत्वावर दोन स्टूडिओ चालविण्याचे कंत्राट (जानेवारी २००२) ला दिले होते.

संस्था व कंपनी या दोघात उत्पन्न विभागून घ्यायची व्यवस्था खालील प्रमाणे होती :-

	उत्पन्न विभागून घ्यायच्या अटी	
वर्ष	संस्था (टक्के)	कंपनी (टक्के)
पहिले	७०	३०
दुसरे	६५	३५
तिसरे	६०	४०
चौथे	५०	५०
पाचवे	४०	६०

लेखापरीक्षणाला विश्लेषणात खालील बाबी निदर्शनास आल्या की कंपनीला अगोदरपासुनच या स्टूडिओंचे उत्पन्न मिळत होते. उत्पन्नात सुधारणा होण्याच्या उद्देशाने बाहेरील पक्षकार नेमला होता. त्यावेळी जेवढी उत्पन्ने येत होती ती सुरक्षित ठेवायला हवी होती. यास्तव, उत्पन्न विभागुन घ्यायची व्यवस्था, उत्पन्न जसे वाढत जाईल त्याप्रमाणाशी मर्यादित करायला हवी होती. प्रत्यक्षात जी व्यवस्था होती त्यात वरील तत्वाचे उल्लंघन झाले होते. या कामाचे कंत्राट निविदा न मागविताच सदर संस्थेला दिले. त्यामुळे, या व्यवहारात पारदर्शकतेचा अभाव तर होताच पण स्पर्धात्मक चांगले देकार मिळून फायदा होण्याची संधी गमावली. परिणामस्वरुप, फेब्रुवारी २००२ ते नोव्हेंबर २००४ या कालावधीत कंपनीला तिच्या हिस्यापोटी रुपये ३१.०९ लाख उत्पन्न मिळाले. उत्पन्न विभागुन घेण्याच्या व्यवस्थेपूर्वी कंपनीला मिळणारे उत्पन्न जास्त होते. वरील व्यवस्थेपूर्वीच्या १२ महिन्यांचे उत्पन्न रुपये ५५ लाख इतके प्राप्त झाले होते. कंपनीने या व्यवस्थेपूर्वी मिळविलेल्या महसूल उत्पन्नाशी तुलना करता ते रुपये १.१५ कोटींनी कमी महसूल प्राप्त झाले.

कंपनीने हे कंत्राट नोव्हेंबर, २००४ मध्ये रद्द केले, परंतु उत्पन्न विभागुन घ्यायच्या सदोष महसूल व्यवस्थेबद्दल कुठल्याही अधिकाऱ्यांना जबाबदार ठरवून त्यांच्या विरुद्ध कसलीच कारवाई केलेली नाही.

व्यवस्थापनाने आपल्या उत्तरात (जून २००६), ज्यास शासनाने सहमती दर्शविली होती (ऑगस्ट २००६) म्हटले होते की, संस्थेचे नावलौकिक व तिची साधन परिपूर्णता विचारात घेता आणि महामंडळाच्या व्यवसायाला अधिक चालना मिळण्याच्या शक्यतेमुळे व्यवस्थापनाने असा करार करण्याचे ठरविले होते. हे उत्तर समर्थनीय नव्हते, कारण सदर व्यवस्थेमध्ये पूर्वी जे महसुलाचे उत्पन्न मिळत होते त्याची जपणूक करण्यात आली नाही.

१४.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, कलागारे मधून जेवढे उत्पन्न मागील वर्षी मिळत होते तेवढे सुरक्षित ठेवायला हवे होते. परंतु, कलागारे मध्ये मागील वर्षी जे निर्माते शुटींग करत होते त्याचे सेट तुटल्यानंतर त्याठिकाणी अन्य मागणी आलेली नव्हती. कारण कलागारे हे नादुरुस्त होते. शिवाय करार केल्याप्रमाणेसुध्दा नितीन देसाई यांनी सेट लावल्यानंतर याठिकाणी दुरुस्तीचे काम घेण्यात आले. या दुरुस्तीच्या कामासाठी बराच अवधी लागला त्यामुळे हया कलागारेच्या आरक्षणाची मागणी करण्यात आलेली नाही. शिवाय चित्रपट व्यवसायाची मागणी ही लवचिक स्वरुपाची असल्याने कोणत्याही कलागारेला मागील वर्षाप्रमाणे

मागणी होईल हे निश्चित सांगता येणार नाही. त्यामुळे या नादुरुस्त कलागारेतून पुढील उत्पन्न मिळावे म्हणून व या कराराच्या कालावधीमध्ये क्रमाक्रमाने महामंडळाच्या विभागणीच्या हिस्स्यात वाढ करण्यात आलेली आहे. तथापि, जेवढे उत्पन्न मिळत होते तेवढे सुरक्षित ठेवणे शक्य झाले नाही. परंतु, याचा अर्थ चित्रपट व्यवसायाची कलागारेला मागणी हे निश्चित स्वरूपाची नसल्याने या तत्वाचे उल्लंघन केले असे सांगता येत नाही.

हे खरे आहे की, निविदा न मागविताच मे.त्रिमितीक या संस्थेच्या महामंडळाने संयुक्त प्रकल्पा अंतर्गत कलागारे मध्ये सेट उभारण्याची परवानगी दिली. त्यामुळे पारदर्शकतेचा अभाव झालेला आहे व स्पर्धात्मक चांगले देकार मिळून फायदा होण्याची संधी महामंडळाने गमावली असा आक्षेप लेखा परिक्षकांनी काढलेला आहे ही बाब खरी असली तरी महामंडळाने मुंबईतील चित्रपट संस्था चित्रनगरीमध्ये कामे करावीत म्हणून व ते अन्य ठिकाणी जाऊ नये म्हणून एक चांगल्या हेतूने या प्रकल्प अंतर्गत सेट उभारला होता तसेच या कलागारेना मागिल वर्षी ज्याप्रमाणे मागणी झाली त्याप्रमाणे पुढील वर्षी होईल याची शाश्वती नसते. त्यामुळे मागिल वर्षीची व पुढील वर्षीची तुलना करून त्यात तोटा झाल्याचे जे नमूद करण्यात आले ते योग्य नाही.

चित्रपट व्यवसायामध्ये एखादया कलागारेच्या उत्पन्नाची शाश्वती निश्चित प्रमाणे नसल्यामुळे मागील वर्षाच्या आधार घेवून त्या आधारावर पुढील वर्षाच्या उत्पन्नाचे अनुमान काढणे योग्य नाही. तसेच कलागारे नादुरुस्त असल्यामुळे या कलागारेची मागणी अत्यंत अल्प होती असे असताना मागील वर्षाचा आधार लावणे योग्य नाही. म्हणून या व्यवस्थेस सदोष महसूल व्यवस्था होती असे म्हणणे योग्य नाही यामुळे महामंडळाचे कोणतेही नुकसान झाले नसल्यामुळे कोणत्याही अधिकाऱ्याला जबाबदार धरणे योग्य नाही.

श्री.नितिन देसाई हे आंतरराष्ट्रीय कला निर्देशक असल्यामुळे त्यांच्याकडून उत्पन्न विभागणी तत्वावर काम करून घेण्यात आले हे सत्य आहे. त्यामुळे मागील वर्षाच्या उत्पन्नाच्या आधारावर पुढील वर्षाचे उत्पन्न मागणीवर अवलंबून असल्यामुळे व कलागारेची मागणी चित्रपट व्यवसायात लवचिक स्वरूपाची असते त्यामुळे मागील वर्षाच्या मागणीप्रमाणे पुढील वर्षात कलागारेची मागणी होईल हे सांगणे कठीण आहे.

१४.३ : १. चित्रनगरी गोरेगाव महामंडळाकडून मागविण्यांत आलेल्या कार्यवाहीबाबतच्या माहितीवरून असे दिसून येते की, चित्रपट व्यवसायाची कलागारेला असलेली मागणी निश्चित स्वरूपाची नसल्यामुळे तत्वाचे उल्लंघन झाले आहे असे दिसून येत नाही, सबब कार्यवाहीची

आवश्यकता नाही. २. महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीच्या अनुषंगाने नमुद करण्यांत येते की, मुंबईतील चित्रपट संस्था चित्रनगरीत कामे करावीत म्हणून व ते अन्य ठिकाणी जाऊनये म्हणून चांगल्या हेतूने या प्रकल्पांतर्गत सेट उभारला होता दरवर्षी कलागारांना मागणी होतेच असे नाही. त्यामुळे मागील वर्षाची व पुढील वर्षाची तुलनाकरणे योग्य वाटत नाही. हे महामंडळाने नोंदविलेल्या अभिप्रायाशी सहमती दर्शविण्यांस हरकत नाही. ३. महामंडळाच्या अभिप्रायाशी सहमती दर्शविण्यांस हरकत नसावी.

१४.४ : "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांनी व सांस्कृतिक कार्य विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सांस्कृतिक कार्य विभागाचे प्रधान सचिव तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांचे व्यवस्थापकीय संचालीका व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. ५ ऑगस्ट, २०१० रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्यावेळी वस्तुस्थिती स्पष्ट करताना विभागाचे प्रधान सचिव यांनी सांगितले की, महामंडळाने त्रिमितीक या संस्थेला दोन कलागारामधुन मिळणारे उत्पन्न महामंडळ व संस्थेमध्ये विभागुन घ्यावयाच्या दृष्टीने करार करण्यात आला व करार करण्यामागिल उद्दीष्ट काय होते व त्याच्या प्रस्ताव कुणी तयार केला होता. याबाबत करारानुसार त्रिमितीक या संस्थेने कलागार उभारावयाचे होते. त्याबदल्यात जे उत्पन्न मिळले ते विभागुन घ्यावयाचे समिती समोर साक्षीसाठी येण्यापुर्वी या बाबींची शहानिशा करण्यासाठी विभागीय स्तरावर आढावा घेत असताना असे निदर्शनास आले की, त्रिमितीक या संस्थेच्या सोबत झालेल्या कराराबाबतची नस्ती महामंडळ स्तरावर सापडत नाही. सदर कालावधीतील कोणत्याही प्रकारची कागदपत्रे आम्हाला उपलब्ध झालेली नाहीत. फक्त कराराची छायांकित प्रत महामंडळाकडे आहे. याबाबतची नस्ती गहाळ झालेली आहे. त्यामुळे नस्ती कोणी मुद्दाम गहाळ केलेली आहे का या प्रश्नाच्या संदर्भात उलट टपाली कळविण्यासाठी विभागाने महामंडळाला कळविले आहे. ही बाब गंभीर असल्याचे त्यांनी सांगितले. त्यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, कार्यालयीन कागदपत्रे सांभाळणे त्याचे व्यवस्थापन ठेवणे ही जबाबदारी कोणाची आहे. त्यांच्यावर काय कारवाई करण्यात आली आहे काय असे विचारले असता विभागीय सचिवांनी सांगितले की, कार्यालयातुन महत्वाच्या संचिका गहाळ होणे योग्य नाहीच त्यावेळची कोणतीही कागदपत्रे सापडत नाहीत. याबाबत चौकशी करुन जे दोषी असतील त्यांच्यावर कारवाई करण्यात येईल असे त्यांनी स्पष्ट केले. एका प्रश्नाला अधिक स्पष्टीकरण देताना त्यांनी सांगितले की, महालेखाकार यांनी नोंदविलेल्या आक्षेपानुसार त्यांना

लेख्या संबंधीच्या नस्ती देण्यात आल्या होत्या. परंतु या संदर्भात निविदा काढण्यात आल्या होत्या. पाच वर्षांचा करार करण्यात आला होता तो मध्येच खंडीत करून दोन वर्षांमध्ये रद्द करण्यात आलेला आहे. त्यासंबंधातील कागदपत्रे मिळत नाहीत असे सांगितले. महालेखाकार कार्यालयाकडील उपलब्ध असलेली माहिती घेण्यात येईल असे त्यांनी सांगितले. त्यावेळी समितीप्रमुखांनी यासंदर्भातील माहिती घेवून कागदपत्राचा शोध घ्यावा. यासंदर्भात सविस्तर माहिती मिळाल्यानंतर यासंबंधी पुढील बैठकीत चर्चा करण्यात येईल.

सांस्कृतिक कार्य विभागाला समितीने दिनांक ९ नोव्हेंबर, २०११ रोजी होणाऱ्या बैठकीचे निमंत्रण दिल्यानंतर याच विषयाच्या अपुर्ण राहिलेल्या साक्षीसंबंधाने विभागाच्या उप सचिव यांनी दिनांक ३ नोव्हेंबर, २०११ रोजीच्या समितीला सादर केलेल्या पत्रानुसार त्यांनी नमुद केले होते की, समितीच्या यापुर्वीच्या झालेल्या बैठकीत आश्वासित केल्यानुसार महालेखाकार कार्यालयाकडे ऑगस्ट, २०१० मध्ये उपलब्ध असलेल्या माहितीच्या छायांकित प्रती देण्याची विनंती केली असता महालेखाकार कार्यालयाने काही मुद्दाबाबत स्पष्टीकरण मागितले होते त्याला मार्च, २०११ मध्ये पत्राद्वारे कळविण्यात आले. दरम्यानच्या कालावधीत त्रिमितीक या संस्थेबरोबर चित्रनगरी महामंडळाने दोन जानेवारी, २००२ रोजी केलेल्या कराराच्या धारिकेचा कसुन शोध घेण्यात आला. विशेष शोध मोहिम उघडून कार्य हाती घेतले असता धारिकेचा शोध लागला. धारिकेच्या जतनास जबाबदार असलेल्या महामंडळातील अधिकारी/कर्मचारी यांच्यावर उचित कारवाई करण्याचे व्यवस्थापकीय संचालक यांना सुचविले असल्याचे नमुद केले आहे व धारिकेबाबत नमुद केले आहे की, टिप्पणी लेखन /सादरीकरण/ संबंधित शाखांचे अभिप्राय नोंदविलेले नाहीत. कराराची प्रत आढळून आलेली असुन तत्कालीन व्यवस्थापकीय संचालक श्री. गोविंद स्वरुप यांची त्यावर स्वाक्षरी असुन, साक्षीदार म्हणुन तत्कालीन सह व्यवस्थापकीय संचालक श्रीमती आर. विमला यांनी साक्षरी केलेली आहे. याव्यतिरिक्त विहित कार्य पध्दतीनुसार अपेक्षित कोणतीही टिप्पणी त्यामध्ये नाही. त्यामुळे या कराराची पाश्वभुमी अंदाजणे शक्य झाले नाही. त्यामुळे या करारास अन्य कोणास जबाबदार धरण्यास वाव नाही. तथापि करार व साक्षीदार यांनी स्वाक्षरी केली असल्याने या दोनच पदाधिकाऱ्यांना जबाबदार धरावे लागेल. असे निश्कर्षा प्रत पोहचून महामंडळाने या दोघांची विहित कार्य पध्दतीने चौकशी करता येईल असे प्रस्तावित केले आहे. श्री. गोविंद स्वरुप, भारतीय प्रशासन सेवेतील अधिकारी असल्याने त्यांच्या विभागीय चौकशीचा प्रस्ताव सामान्य प्रशासन विभागाकडे पाठविण्यात येत आहे. तत्कालीन सह व्यवस्थापकीय संचालीका श्रीमती

विमला यांनी साक्षीदार या भूमिकेतून स्वाक्षरी केली असल्याने विभागीय चौकशीचा ठोस निर्णय घेण्यासाठी त्यांच्याकडून प्रथम वस्तुस्थितीदर्शक खुलासा प्राप्त करून घेण्यात येत आहे.

याबाबत उपरोक्त उप सचिवांनी सादर केलेल्या लेखी पत्रानुसार महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक तसेच विभागाच्या उप सचिव यांची दिनांक ९ नोव्हेंबर, २०११ रोजी साक्ष नोंदविताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, ५ ऑगस्ट, २०११ रोजी झालेल्या साक्षीच्या वेळी याविषयाच्या संदर्भात सविस्तर चर्चा होवू शकली नाही. त्यावेळी समितीने दिलेल्या निदेशानुसार सदर नस्तीचा शोध घेतला असता सदर नस्ती सापडली व त्याअनुषंगाने विभागाने उपरोक्त वस्तुस्थिती विशद केली आहे. आता सर्व संचिकानां योग्य प्रकारे क्रमांक देण्यात येवून सर्व कागदपत्रे आता व्यवस्थित ठेवण्यात आलेली असून त्यासाठी सुट्टीच्या दिवशी देखिल कर्मचाऱ्यांकडून काम करून घेण्यात येत आहे. मागील गहाळ झालेली नस्ती समितीला उपलब्ध करून देण्यासाठी आपण सोबत आणली आहे काय असे समिती प्रमुखांनी विचारले असता महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक यांनी होय असे उत्तर दिले. महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक यांनी अधिक स्पष्टीकरण देताना सांगितले की, त्रिमितीक संस्थेचे श्री. नितिन देसाई यांनी तत्कालीन व्यवस्थापक यांना ५ सप्टेंबर, २००१ रोजी पत्र लिहिले होते की, अशा प्रकारे काही देखावे निर्माण केले तर महामंडळाला अधिक उत्पन्न मिळू शकेल. पण सदरहु नस्तीमध्ये काहीही माहिती मिळू शकली नाही. यावर समितीप्रमुखांनी विचारले की, त्रिमितीक संस्थेबरोबर करार करताना आर्थिक निकष लावण्यात आले होते काय व त्यासाठी निविदा काढण्यात आल्या होत्या काय या प्रकरणाचे एकंदरीत स्वरूप काय होते असे विचारले असता महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, याबाबत निकशावरून संबंधित नस्ती मध्ये काहीच आढळून येत नाही व त्यामध्ये कोणतीही कागदपत्रे उपलब्ध नाहीत. विषयाचे स्वरूप विचारात घेता महामंडळाच्या विविध विभागाकडे सदर नस्ती जाणे आवश्यक असताना त्यांच्याकडे सदर नस्ती गेलीच नव्हती असे दिसून येते. त्यावर समिती प्रमुखांनी विचारले की, त्रिमितीक संस्था व महामंडळ या दोघामध्ये उत्पन्न विभागून घ्यावयाच्या अटीनुसार निकष कसे ठरविण्यात आले होते. यावर उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, यासंबंधाने विभागीय चौकशीचा प्रस्ताव संबंधित विभागाकडे सादर केलेला आहे. अधिक मुद्द्यांच्या पृष्ठर्थ विभागाच्या उप सचिव यांनी सांगितले की, सदर प्रकरण गंभीर असल्याचे दिसून आल्यानंतर ज्या अधिकाऱ्यांनी करार केला व ज्यांनी साक्षीदार म्हणून स्वाक्षरी केली. त्यांच्याविरुद्ध विभागीय चौकशीचा प्रस्ताव सामान्य प्रशासन विभागाकडे

सादर केलेला आहे व साक्षीदारांकडून खुलासा मागविण्यात येत आहे. करार कर्त्या विरुद्ध विभागीय चौकशीचा प्रस्ताव सामान्य प्रशासन विभागाकडे प्रलंबित आहे व साक्षीदाराने साधारणता एक आठवड्यापूर्वी खुलासा सादर करण्यात कळविले आहे. एकुण १५ कलागारांपैकी किती कलागारे चांगल्या स्थितीत आहेत व उपयोगात आणली जात आहेत असे समिती सदस्यांनी विचारले असता व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, उपलब्ध करारांपैकी ८० टक्के कलागारे भाड्याने दिली जात आहेत. त्यासाठी २००९ मध्ये भाड्याचे दर ठरविण्यात आले असून, दर सहा महिन्यांनी संचालक मंडळासमोर जावून त्यामध्ये नुतणीकरण केले जाते व अटी व शर्तीनुसार महामंडळाला उत्पन्न मिळते. असे त्यांनी सांगितले. महामंडळाच्या आर्थिक स्थितीसंबंधी उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, सद्य स्थितीत महामंडळाला १० कोटी रुपयाचा नफा झालेला आहे व दरवर्षी महसुली उत्पन्नात चांगली वाढ होते. शासनाकडून यापूर्वी भाग भांडवल दिले जात होते. परंतु शासनाकडून सद्या निधी मिळत नाही. महामंडळाच्या उत्पन्नावरच सद्या महामंडळाचे काम सुरु आहे. पुढील विकासाला चालना मिळण्यासाठी एक बृहत् आराखडा तयार करण्यात येत असून, त्यांच्या सर्व प्रक्रिया पूर्ण झालेल्या आहेत. असे त्यांनी सांगितले.

१४.५ अभिप्राय व शिफारशी :

महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक कार्य विकास महामंडळाच्या गोरेगाव चित्रनगरी मध्ये त्रिमितीक या संस्थेने दोन कलागार उभारून त्याचे उत्पन्न महामंडळ व संस्थेमध्ये विभागून घेण्यासाठी २ जानेवारी, २००२ मध्ये महामंडळासोबत करार केला होता. सदर कराराचे उत्पन्न विभागून घ्यावयाच्या अटीनुसार संस्थेला व कंपनीने घ्यावयाच्या उत्पन्नामध्ये वार्षिक टक्केवारीनुसार विविध प्रमाणात विभागून घ्यावयाचे होते. हा करार सदोष झाल्याचे निदर्शनास आणून महामंडळाच्या महसुलाचे उत्पन्न बुडाल्याचे महालेखाकार यांनी आपल्या लेखापरिक्षणामधील आक्षेपामध्ये नोंदविलेले होते. याबाबतची वस्तुस्थिती समितीसमोर मांडताना सदर कराराची मुळ नस्ती गहाळ झाली असल्याचे प्रथम घेण्यात आलेल्या बैठकीच्या वेळी विभागीय सचिवांनी सांगितले व त्यामुळे याबाबत महामंडळाच्या सदर कराराबाबत असलेली वस्तुस्थिती स्पष्ट करता येणार नाही असे सांगितले व सदर परिच्छदामधील आक्षेपाबाबत समितीला वस्तुस्थिती स्पष्ट करण्यासाठी पुढील तारिख मिळावी अशी विनंती केली. समितीने त्यावेळी गहाळ झालेल्या नस्ती संदर्भाने कार्यालयीन कार्य पध्दतीबाबत तीव्र

नाराजी व्यक्त केलेली होती व याप्रकरणी जबाबदार असलेले अधिकारी/कर्मचारी यांच्यावर चौकशी करुन कार्यवाही करण्याबबत सुचित केले होते.

समितीने उपरोक्त परिच्छेदासंदर्भात अपुर्ण राहिलेली साक्ष दिनांक ९ नोव्हेंबर, २०११ रोजी घेतली. त्यावर विभागाच्या उप सचिवांनी समितीला पत्र पाठवून नस्ती मिळण्यापर्यंतच्या सर्व गोष्टींचा लखी खुलासा पाठविला होता व त्यावेळच्या कराराच्या संदर्भाने मुळ नस्तीमध्ये असलेल्या कागदपत्रावरुन फक्त सदर करार करतेवेळी तत्कालीन व्यवस्थापकीय संचालक यांची मुळ कागदपत्रावर स्वाक्षरी असुन, तत्कालीन व्यवस्थापकीय संचालिका यांनी साक्षीदार म्हणुन सही केल्याचे नमुद केले आहे. या करारास अन्य कोणाला जबाबदार धरण्यास वाव नसुन स्वाक्षरी करणारेच जबाबदार असल्याने विहित कार्य पध्दतीनुसार विभागीय चौकशी करण्यासाठी तत्कालिन व्यवस्थापकीय संचालक यांचा प्रस्ताव सामान्य प्रशासन विभाग यांच्याकडे पाठविला व साक्षीदार यांनी स्वाक्षरी केलेल्या सह व्यवस्थापकीय संचालक यांना विभागीय चौकशी आधी वस्तुस्थितीदर्शक खुलासा सादर करण्यास सांगण्यात आले आहे.

साक्षीच्या अनुषंगाने प्राप्त झालेल्या तोंडी व लेखी माहितीच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतीक विकास महामंडळाच्या संपूर्ण कार्यपध्दतीविषयी समिती साशंक आहे. समितीने याबाबत आग्रही राहून विभागाला व महामंडळाला साक्षीसाठी पाचारण केले नसते तर तोपर्यंत यावर काहीच कार्यवाही झाली नसती हे उप सचिवांनी साक्षीपूर्वी सादर केलेल्या लेखी पत्रावरुन दिसुन येते. शासनाचे महामंडळावर कुठलेच नियंत्रण दिसुन येत नाही. त्यांच्या कामकाजावर सतर्कपणे लक्ष ठेवणे आवश्यक आहे. असे समितीचे स्पष्ट मत आहे. महामंडळ स्तरावरुन एकंदरीत यापूर्वी व आता निदर्शनास आलेल्या गैरप्रकारातील प्रकरणामुळे झालेले नुकसान कसे भरुन काढता येईल याबाबत विभाग देखिल सतर्क असल्याचे दिसुन येत नाही. उत्पन्न विभागून घ्यावयाचा करार हा देखिल उच्चस्तरीय अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षरीने केला गेला होता. सदर करार पुर्ण होण्याअधिच रद्द देखिल करण्यात आला होता. यासर्व बाबी फक्त हेतुपुरःसर व आर्थिक हित साधण्याच्या दृष्टीने करण्यात आल्याचे स्पष्ट होते. याकरिता सार्वजनिक उपक्रम समितीने महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतीक कार्य विकास महामंडळाच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) सन २००२-२००३ च्या अहवालातील परिच्छेदासंदर्भात दिनांक ८ डिसेंबर, २००६ रोजी उभय सभागृहास सादर केलेल्या चौथ्या अहवालातील शिफारशीकडे लक्ष वेधीत असुन, श्री. गोविंद स्वरुप, तत्कालिन

व्यवस्थापकीय संचालक यांच्याबाबत करावयाच्या कारवाईसंबंधाने सर्व प्रकरणांचा एकत्रितपणे विचार करावा व त्यावेळी समितीने सुचविलेल्या शिफारशीची कार्यवाही करावी व केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीस पुढील तीन महिन्यात कळविण्यात यावी अशी समितीची शिफारस आहे.

तत्कालीन सह व्यवस्थापकीय संचालिका यांनी साक्षीदार म्हणून केलेल्या स्वाक्षरीच्या अनुषंगाने त्यांच्यावरील प्रस्तावित करावयाच्या विभागीय चौकशीची कार्यवाही विहित कालावधीत व लवकरात लवकर पुर्ण करावी. नस्ती गहाळ प्रकरणी संचिकांची सांभाळून ठेवणे, त्यांचे व्यवस्थापन पाहणे व ज्यावेळी आवश्यक असतील त्यावेळी त्वरेने उपलब्ध करून देणे यासाठी नेमण्यात आलेल्या अधिकारी /कर्मचारी यांची चौकशी करून जबाबदारी निश्चित करावी व त्यांच्यावर कडक कारवाई करण्यात यावी. आधुनिक संगणकिय प्रणालीमध्ये महत्वाच्या व आवश्यक असलेल्या संचिकांचे रक्षण होण्याच्या दृष्टीने महामंडळ स्तरावर कार्यवाही करण्यात यावी, समितीने याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

पंधरा : "महसूलाची हानी"

१५.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००९-२०१० च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक चार मधील परिच्छेद क्रमांक ४.१० मध्ये "विलंबामुळे महसूलाचे नुकसान" या संबन्धात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, **आगीमुळे नुकसान झालेले कलागार दुरुस्त करण्यात झालेल्या विलंबामुळे कंपनीला रुपये १.६५ कोटी महसूलाचे नुकसान सहन करावे लागले.**

महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी व सांस्कृतिक विकास महामंडळ, चित्रपट व करमणूक उद्योगाला कलागारे, ध्वनिमुद्रण, डबिंग व प्रदर्शनपूर्व चित्रपटगृह (प्रीव्ह्यू थिएटर), रसायनशाळा यांसारख्या पायाभूत सोयी पुरविते.

कंपनीच्या १५ कलागारांपैकी तीन नंबरच्या कलागाराचे १८ ऑगस्ट, २००२ रोजी लागलेल्या आगीमुळे नुकसान झाले. कंपनीला मार्च, २००३ मध्ये रुपये ४.८३ लाख विमा कंपनीकडून मिळाले. कंपनीने उशिराने (जानेवारी २००७) दुरुस्तीचे काम हाती घेण्याचे ठरविले व तदनुसार जुलै, २००७ मध्ये निविदा बोलविण्यांत आल्या. दुरुस्तीचे काम (सप्टेंबर, २००७) ला देव इंजिनिअर्स यांना रुपये ३६.८१ लाखाला देण्यात आले. जे त्यांनी फेब्रुवारी, २००८ मध्ये

पूर्ण केले. दुरुस्तीचे काम पूर्ण केल्यानंतर २००८-०९ या एका वर्षात कंपनीला भाड्यापोटी रुपये ६२.४८ लाख मिळाले जे कंपनीने दुरुस्तीच्या कामाकरिता केलेल्या खर्चाच्या जवळपास दुप्पट होते. अशा प्रकारे क्षतिग्रस्त कलागाराची दुरुस्ती उशिराने केल्याने कंपनीच्या स्वतःच्या अंदाजाप्रमाणे (ऑगस्ट २००७) एप्रिल, २००३ ते फेब्रुवारी २००८ या कालावधीत रुपये १.६५ कोटीच्या उत्पन्नास मुकावे लागले.

ही गोष्ट कंपनीच्या निदर्शनास आणून दिली असता असे सांगण्यात आले की, (फेब्रुवारी, २००९) शासनाकडून २००७ मध्ये निधी प्राप्त झाल्यानंतर दुरुस्तीचे काम पूर्ण करण्यात आले. कंपनीचे उत्तर समर्थनीय नाही कारण शासनाकडून २००७-०८ मध्ये निधी मिळण्यापूर्वी सुध्दा कंपनीने २००२-०३ ते २००६-०७ दरम्यान विविध भांडवली कामावर रु.८.६२ कोटी खर्च केले होते. खर्चाची वसूली अत्यल्प काळातच (Short Pay Back Period) होणार असल्याने कंपनीने प्रसंगी कर्ज काढून वा हातात उपलब्ध असलेली रोकड / बँकेतील शिल्लक वापरून कलागार दुरुस्तीच्या कामास प्राधान्य द्यावयास हवे होते किंवा अल्प कालावधीकरीता अर्थसंस्थांकडून निधी उभारण्यासाठी मदतीकरिता शासनाकडे जावयास हवे होते.

हे प्रकरण शासनाला कळविण्यात आले होते. (जून, २००९) शासनाने सांगितले (डिसेंबर, २००९) की, कंपनीला २०००-०१ मध्ये जारी केलेल्या नॉन रिडीमेबल बॉन्डसच्या परतफेडीस द्यावयाचे असल्याने तिने कुठलीही विकासाची कामे हाती घेतली नाही. परंतु कंपनीने वर नमूद केल्याप्रमाणे भांडवली खर्च केल्याने लक्षात घेता शासनाचे उत्तर वास्तविक स्थितीला धरून नसल्याचे दिसून येते. महसूल मिळवून देणाऱ्या साधनांच्या देखरेख / दुरुस्तीवरील खर्च लांबणीवर टाकल्याने कंपनीच्या महसूलावर काय परिणाम होईल याचा पण विचार करावयास हवा.

१५.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, सदर परिच्छेदाबाबत महामंडळाचे सविस्तर अभिप्राय शासनाकडे पत्र क्र.वित्त व लेखा विभाग/म.ले./०८-०९/१६०२, दि.०१.१०.२००९ च्या पत्रान्वये महालेखापाल कार्यालयाकडे पाठविण्यासाठी कळविण्यात आले होते. तदनंतर शासनाचे पत्र दि.१५.०५.२०१० अन्वये विचारणा करण्यात आलेल्या मुद्द्यांबाबत या कार्यालयाचे पत्र क्र.२०१०/गोचिन/लेखा २५६६, दि.१६.११.२०१० अन्वये स्पष्टीकरण सादर करण्यात आले आहे.

सादर करण्यात येते की, महामंडळातील कलागारे क्र.३ ला दि.१८.०८.२००२ रोजी आग लागली होती. सदर नुकसानीपोटी महामंडळास विमा कंपनीकडून मार्च, २००३ मध्ये रु.४.८३ लाख इतकी रक्कम प्राप्त झाली. तथापि, त्यावेळी महामंडळाची आर्थिक स्थिती चांगली नसल्याने कलागारे क्र.३ चे काम हाती घेता आले नाही. दुरुस्तीचे काम करण्याबाबत जानेवारी-२००७ मध्ये निर्णय घेण्यात आला. त्यानंतर देव इंजिनियर्स यांची निविदा मान्य करून त्यांना कार्यादेश देण्यात आला. (सप्टेंबर, २००७) कलागारे क्र.३ चे दुरुस्तीचे काम फेब्रुवारी, २००८ मध्ये पूर्ण झाले. त्यानंतर सदर कलागारेपासून महसूल मिळणे सुरु झाले.

कलागारे क्र.३ ला दि.१८.०८.२००२ रोजी आग लागली त्यापूर्वी वित्तीय वर्ष २००१-०२ म्हणजेच दि.०१.०४.२००१ ते दि.३१.०३.२००२ मुंबई महानगर पालिकेकडे कलागारे टाईप ७, ८, ९ व कम्युनिकेशन सेंटरचे बांधकाम चालू करण्यापूर्वी विकास शुल्क अदा करण्यात आले व त्यानंतर सन २००२-०३ मध्ये कंत्राटदारास दि.०७.०६.२००२ रोजी कार्यादेश देण्यात आली होती आणि त्याला अनुसरून त्या वर्षात बांधकाम सुध्दा चालू करण्यात आले. कार्यादेश मधील अटी व शर्तीनुसार हे बांधकाम महामंडळाला पूर्णपणे बंधनकारक होते कारण भविष्यात कायदेविषयक गुंतागुंत होऊ नये आणि प्रकल्प महसूली वाढविण्याच्या दृष्टीकोनातून महत्त्वाचा मुद्दा होता.

महामंडळाने दि.१५.०२.२००१ रोजी रु.२०.०० कोटीचे कर्जरोखे महामंडळावरील अधिक व्याजाचे कर्ज परतफेडीसाठी व नवीन प्रकल्प राबविण्यासाठी उभारण्यात आले होते. सदर कर्जरोख्यांची परतफेड जसजसे काम पूर्ण होईल त्या टप्प्यानुसार प्रदान करणे महामंडळास बंधनकारक होते. महामंडळाने कर्जरोखेधारकांना वर्ष २००२-०३ ते २००६-०७ या कालावधीत रु.१२.८८ कोटी मुद्दलापोटी आणि रु.९.८५ कोटी व्याजापोटी प्रदान केले आहे. यासाठी वित्तीय वर्ष २००२-०३ मध्ये स्टेट बँक ऑफ इंडिया, चर्चगेट शाखा यांचेकडून रु.३.०० कोटी, अँडलॅब यांच्याकडून मिळणाऱ्या उत्पन्नांच्या (Future Lease Rent) आधारावर कर्ज स्विकारण्यात आले होते. महामंडळाच्या नावावर आजपर्यंत जमीन नसल्याने कोणत्याही बँकेकडून सहजासहजी कर्ज मिळणे शक्य होत नाही व त्याकरीता शासनाकडून कर्ज परतफेड करण्याकरीता हमीपत्र घ्यावी लागते व ही प्रक्रिया पूर्ण करण्याकरीता बराच कालावधी लागतो.

मुळातच महामंडळाची आर्थिक परिस्थिती ठीक नसताना सुध्दा वरील प्रकल्प राबविण्यासाठी कंत्राटदार, वास्तुशास्त्रज्ञ यांची देयके तसेच इतर भांडवली खर्च ज्यापैकी बहुतांश सर्व कामांची सुरुवात ही कलागारे क्र.३ ला आग लागण्यापूर्वी करण्यात आली होती.

अशा सर्व कामांकरिता सुमारे रु.८.६२ कोटी इतकी रक्कम प्रदान करणे बंधनकारक असल्याने प्रदान करण्यात आले.

बांधकाम चालू करण्यासाठी कंत्राटदाराची निवड करण्यात आली होती व बांधकाम चालू होते व त्याप्रमाणे करार करण्यात आला होता व त्यातील अटी व शर्ती पाळणे महामंडळास बंधनकारक होते. तसेच महामंडळाला कर्मचाऱ्यांचे वेतन, भत्ते, प्रशासकीय खर्च व आवश्यक होणारा दुरुस्ती/देखभाल खर्च इत्यादीकरिता वेळोवेळी खात्यामध्ये तेवढा निधी ठेवणे आवश्यक होते.

वरील मुद्द्यांचे अवलोकन केले असता प्रकल्प राबविण्याकरिता व दरवर्षी कर्जरोखेधारकांना मुद्दल व व्याजाची परतफेड करणे याकरिता पुरेसा निधी उपलब्ध करण्यासाठी महामंडळास प्रयत्नांची पराकाष्ठा करावी लागत होती. कलागारे क्र.३ ला आग लागल्यानंतर दुरुस्तीचे काम हाती घेण्यास विलंब झाला ही बाब पटण्यासारखी आहे. तथापि, वर नमूद केल्याप्रमाणे प्राथम्यक्रमाने करावयाच्या खर्चांना प्राधान्य देणे भाग असल्याने महामंडळाकडून त्यानुसार कार्यवाही करण्यात आली आहे. हा मुद्दा लक्षात घेता वरील स्पष्टीकरण मान्य व्हावे. भविष्यात महामंडळाकडून अशी दिरंगाई होणार नाही, याची दक्षता आता महामंडळाने घेतलेली आहे.

१५.३ : महसुल वाढवणाऱ्या प्रकल्पांना प्राधान्य दिले पाहिजे होते हे महालेखापाल कार्यालयाचे मत महामंडळाला व शासनाला देखिल मान्य आहे. परंतु त्यावेळेस त्यापुर्वीच काही विकास प्रकल्प कार्यान्वित होते. त्या प्रकल्पांवर खर्च करणे महामंडळाला बंधनकारक देखिल होते. किंबहुना परिच्छेदात नमूद केलेला रु. ८.६२ कोटी हाखर्च देखील महामंडळाने याच कलागारे क्र. ३ ला आग लागण्यापुर्वी कार्यान्वित झालेल्या प्रकल्पांवरच खर्च केला. कलागारे क्र. ३ च्या आगीनंतर उपस्थित कोणत्याही नविन विकास प्रकल्पावर महामंडळाने खर्च केला नाही.

तथापि, आता महामंडळाने त्यांच्या स्पष्टीकरणात असे स्पष्ट केले आहे की, भविष्यात महसुल मिळवून देणारी कामे प्राधान्याने पार पाडली जातील.

महामंडळाचे सदर स्पष्टीकरण स्विकारण्यायोग्य आहे.

१५.४ : "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांनी व सांस्कृतिक कार्य विभाग, महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने सांस्कृतिक कार्य विभागाच्या उप सचिव तसेच "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी

आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित यांचे व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची बुधवार, दि. ९ नोव्हेंबर, २०११ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्यावेळी समितीप्रमुखांनी विचारले की, यापुर्वी देखिल समिती समोर कलागाराला लागलेल्या आगीचा विषय होता व आज देखिल तोच विषय आहे हे लक्षात घेता महामंडळ स्थापनेपासुन कलागाराला किती आगी लागल्या यावर उत्तर देताना "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित यांचे व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, १९७७ पासुन आज तागायत एकुण चार वेळा आगी लागलेल्या आहेत. दोन आगी विद्युत पुरवठ्यातील दोषामुळे व उर्वरित दोन आगी कशामुळे लागलेल्या आहेत त्याचा अहवाल उपलब्ध नाही. यावर समिती सदस्यांनी विचारले की, सर्व इमारतींचा विमा उतरविला आहे काय त्यावर व्यवस्थापकीय संचालक यांनी होय असे उत्तर दिले. समितीप्रमुखांनी असे विचारले की, कंपनीला विमा कंपनीकडुन मार्च, २००३ मध्ये ४.८३ लाख रुपये मिळाले. तदनंतर उशिराने दुरुस्तिचे काम हाती घेण्यात आले. त्यानुसार जुलै, २००७ मध्ये निविदा मागविण्यात आल्या. त्यानुसार रुपये ३६.८१ लाख रुपयांना दुरुस्तिचे देकार दिले व त्यांनी फेब्रुवारी, २००८ मध्ये काम पुर्ण केले. तदनंतर त्या वर्षामध्ये महामंडळाला कलागाराच्या भाडयापोटी रुयये ६२.४८ लाख रुपये मिळाले जे कंपनीने दुरुस्तिच्या कामाच्या केलेल्या खर्चाच्या दुप्पट होते. यावरुन महामंडळाने केलेली कार्यवाही संयुक्तीक वाटते काय याला उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, कलागार क्रमांक ३ ला १८ ऑगस्ट, २००२ रोजी आग लागली. त्यापुर्वी वित्तीय वर्ष २००१-२००२ मध्ये मुंबई महानगर पालिकेकडे कलागारे ७, ८, ९ व कम्युनिकेशन सेंटरचे बांधकाम चालु ठेवण्यापुर्वी विकासात्मक रक्कमा भरण्यात आल्या व त्यानंतर २००२-२००३ रोजीची कार्यादेश देण्यात आले. यावर समितीप्रमुखांनी सांगितले की, सन २००६-२००७ मध्ये विविध भांडवली कामावर रुपये ८.६२ कोटी इतके खर्च केलेले आहेत. कलागाराच्या दुरुस्ति केल्यानंतर दुरुस्तिसाठी केलेल्या खर्चाच्या रक्कमेपेक्षा भाडयापोटी जास्त रक्कम परताव्याच्या स्वरुपात मिळाली होती. यावर उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालक यांनी सांगितले की, आपण सांगितलेली वस्तुस्थिती बरोबर आहे. परंतु आगीसारखी किंवा आकस्मिक घटना घडली तर खर्चासाठी २ कोटी रुपये आकस्मिक निधी म्हणुन राखुन ठेवण्यात आलेले आहेत. महामंडळाकडे उपलब्ध असलेली जमिन सांस्कृतिक कार्य विभागाच्या नावावर आहे. सदर जागा चित्रपट नगरीमध्ये सोई सुविधा निर्माण करण्यासाठी देण्यात आलेली आहे. असेही त्यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. महामंडळाने २० कोटी रुपयाचे कर्ज घेतले असुन,

शासनाने दिलेल्या हमी वरती सदर कर्ज महामंडळाला मिळाले आहे. असे त्यांनी स्पष्ट केले. त्यानंतर विभागाला काय म्हणावयाचे आहे असे समितीप्रमुखांनी विचारले असता उप सचिव यांनी सांगितले की, पुर्वीच्या काळामध्ये अनियमितता झालेली होती. आता अनियमितता होवू नये याकरिता महामंडळाने योग्य ती दक्षता घ्यावी म्हणुन शासनाकडून वेळोवेळी योग्य ती कार्यवाही केली जात आहे.

१५.५ अभिप्राय व शिफारशी :

"महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या गोरेगावं येथील असलेल्या १५ कलागारापैकी ३ क्रमांकाच्या कलागाराचा १८ फेब्रुवारी, २००२ रोजी आग लागली. सदर कलागारावरती विमा कंपनीकडून ४.८३ लाख रुपये मार्च, २००३ मध्ये मिळाले. परंतु सदर कलागाराच्या दुरुस्तीसाठी जुलै, २००७ मध्ये निविदा मागविण्यात आल्या म्हणजे जवळ जवळ दुरुस्तीसाठी चार वर्षांचा कालावधी लागला. कलागाराच्या दुरुस्तीनंतर म्हणजे फेब्रुवारी, २००८ नंतर कलागाराच्या दुरुस्तीसाठी केलेल्या खर्चापेक्षा कितीतरी जास्त पटीने सदर कलागार भाड्याने दिल्यानंतर महामंडळाला उत्पन्न मिळाले हे लक्षात घेता महालेखाकारांनी सदर कलागाराच्या दुरुस्ती विलंबामुळे महामंडळाला १.६५ कोटी रुपये महसुली उत्पन्नाला मुकावे लागले. हा घेतलेला आक्षेप योग्य आहे. वास्तविकता महामंडळाच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी महसुल मिळवून देणारी कामे प्राधान्याने पार पाडावयास पाहिजे होती. महामंडळाने साक्षीमध्ये इतर कामांसाठी त्यावेळेला आर्थिक निधी खर्च केलेला होता असे प्रतीपादन केले होते. परंतु कलागार क्रमांक ३ च्या आगीनंतर त्याच्या दुरुस्तीकडे लक्षच दिले नाही हे स्पष्ट दिसुन येते. महामंडळाच्या उन्नतीसाठी व वाणिज्यिक प्रथाना सुयोग्य न्याय देण्यासाठी प्रथम दुरुस्तीचे काम जर केले असते तरी महामंडळाच्या आर्थिक स्थितीस त्याचा निश्चितच फायदा झाला असता. याबाबी समिती समोरील साक्षी पुराव्यामध्ये स्पष्ट झालेल्या आहेत. उशिराने का होईना महामंडळाने आकस्मिक कामासाठी विशेष निधीची केलेली तरतुद ही योग्य आहे. परंतु यापुर्वी निर्णय घेण्यास विलंब झाल्यामुळे झालेल्या आर्थिक नुकसानीसाठी जबाबदार असलेल्या अधिकारी/कर्मचारी यांची चौकशी करुन जबाबदारी निश्चित करावी व संबंधिताविरुद्ध कडक कारवाई करावी, याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीस तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

बैठकींचे परिशिष्ट

मंगळवार, दिनांक २८ सप्टेंबर, २०११ विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. मधुकर ऊर्फ अण्णा चव्हाण, वि.स.स.
३. श्री. सुभाष रामचंद्रराव धोटे, वि.स.स.
४. श्री. विवेकानंद शंकर पाटील, वि.स.स.
५. श्री. हनुमंत जगन्नाथ डोळस, वि.स.स.
६. श्री. बदामराव लहुराव पंडित, वि.स.स.
७. श्री. अतुल देविदास देशकर, वि.स.स.
८. श्री. प्रमोद शांताराम जठार, वि.स.स.
९. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
१०. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

१. श्री. सुभाषचंद्र शां. मयेकर, उप सचिव
२. श्री. ऋतुराज ज. कुडतरकर, अवर सचिव

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई.

१. श्री. एस. व्ही. खेडकर, वरिष्ठ लेखाधिकारी.
२. श्री. आर. बी. करंडे, सहाय्यक लेखाधिकारी.

विभागीय अधिकारी, मंत्रालय, मुंबई :

- १) श्री. प्रविन दिक्षित, प्रधान सचिव, गृह (विषेश) विभाग
- २) श्री. न. म. शिंदे, उप सचिव, गृह

महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित :

- १) श्री. संजीव दयाळ, पोलीस महासंचालक तथा व्यवस्थापकीय संचालक, पोलीस कल्याण आणि गृहनिर्माण महामंडळ मुंबई
- २) श्री. टी.सी. भाल, महाव्यवस्थापक, पोलीस कल्याण आणि गृहनिर्माण महामंडळ मुंबई

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या वाणिज्यिक अहवालातील "महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण आणि कल्याण महामंडळ मर्यादित" यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

बुधवार, दिनांक २१ सप्टेंबर २०११, विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. मधुकर ऊर्फ अण्णा चव्हाण, वि.स.स.
३. श्री. रमेश आनंदराव बागवे, वि.स.स.
४. श्री. सुभाष रामचंद्रराव धोटे, वि.स.स.
५. श्री. विवेकानंद शंकर पाटील, वि.स.स.
६. श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
७. श्री. हनुमंत जगन्नाथ डोळस, वि.स.स.
८. श्री. प्रमोद शांताराम जठार, वि.स.स.
९. श्री. राजन विचारे, वि.स.स.
१०. श्री. प्रपात बाबुराव सरनाईक, वि.स.स.
११. श्री. महादेव रामचंद्र बाबर, वि.प.स.
१२. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. सुभाषचंद्र शां. मयेकर, उप सचिव

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई :

१. श्री. पी.एन.शेषाद्री, महालेखाकार (वाणिज्यिक)
२. श्री. एस. व्ही. खेडकर, वरिष्ठ लेखाधिकारी.

सार्वजनिक बांधकाम विभाग, मंत्रालय :

श्री. प्रकाश ममदापुरे, मुख्य अभियंता व सह सचिव

महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ (मर्यादित) :

१. श्री. बिपीन श्रीमाळी, उपाध्यक्ष तथा व्यव. संचालक
२. श्री. एस.के.मुखर्जी, सह व्यव.संचालक
३. श्री. बी.डी.देशमुख, मुख्य अभियंता
४. श्रीमती मारी एस. कुमार, मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या वाणिज्यिक अहवालातील "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

बुधवार, दिनांक १२ ऑक्टोबर २०११, विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. अण्णा उर्फ मधु चव्हाण, वि.स.स.
३. श्री. सुभाष धोटे, वि.स.स.
४. श्री. विवेकानंद शंकर पाटील, वि.स.स.
५. श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
६. श्री. हनुमंत जगन्नाथ डोळस, वि.स.स.
७. श्री. प्रमोद शांताराम जठार, वि.स.स.
८. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.स.स.
९. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.
१०. श्रीमती शोभाताई फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. सुभाषचंद्र शां. मयेकर, उप सचिव
श्री. ऋतुराज ज. कुडतरकर, अवर सचिव

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई :

१. श्री. पी.एन.शेषाद्री, महालेखाकार (वाणिज्यिक)
२. श्री. एस.व्ही. खेडकर, वरीष्ठ लेखाधिकारी

सार्वजनिक बांधकाम विभाग, मंत्रालय :

श्री. धनंजय धवड, सचिव

महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ :

१. श्री. बिपीन श्रीमाळी, उपाध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक
२. श्री. श्यामलकुमार मुखर्जी, सह व्यवस्थापकीय संचालक (१)
३. श्री. व्ही. आर. नाईक, मुख्य अभियंता

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००७-२००८ च्या वाणिज्यिक अहवालातील "महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित" यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

बुधवार, दिनांक ५ ऑगस्ट, २०१०, विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. मधु चव्हाण, वि.स.स.
३. श्री. डी. पी. सावंत, वि.स.स.
४. डॉ. कल्याण काळे, वि.स.स.
५. श्री. अतुल देविदास देशकर, वि.स.स.
६. श्री. प्रमोद शांताराम जठार, वि.स.स.
७. श्री. महादेव बाबर, वि.स.स.
८. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
९. श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
१०. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव

श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती)

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई :

१. श्रीमती सायंतनी जाफा, महालेखाकार (वाणिज्यिक)
२. श्री. पी. पी. लोणकर, वरिष्ठ लेखापरीक्षा अधिकारी.

सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय :

श्री. आनंद कुलकर्णी, प्रधान सचिव

महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ :

१. श्रीमती सुप्रभा अग्रवाल, सह व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी
२. श्रीमती स्मिता कुलकर्णी, वित्तीय सल्लागार व मुख्य लेखाधिकारी

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या वाणिज्यिक अहवालातील "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ" यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

बुधवार, दिनांक ९ नोव्हेंबर, २०११, विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. अण्णा उर्फ मधु चव्हाण, वि.स.स.
३. डॉ. कल्याण वैजिनाथराव काळे, वि.स.स.
४. श्री. सुभाष रामचंद्रराव धोटे, वि.स.स.
५. श्री. हनुमंत जगन्नाथ डोळस, वि.स.स.
६. श्री. प्रमोद शांताराम जठार, वि.स.स.
७. श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
८. श्री. श्रीमती शोभाताई फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. सुभाषचंद्र शां. मयेकर, उप सचिव

श्री. ऋतुराज ज. कुडतरकर, अवर सचिव

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई :

१. श्रीमती श. राजलक्ष्मी, उप महालेखाधिकारी
२. श्री. पी.एन.शेषाद्री, महालेखाकार (वाणिज्यिक)

सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय :

श्रीमती स्वाती म्हसे-पाटील, उप सचिव

महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ :

१. श्री. श्याम तागडे, व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ.
२. श्रीमती वर्षा डोंगरे, मुख्य प्रशासकीय अधिकारी.

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ व २००८-२००९ च्या वाणिज्यिक अहवालातील "महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ" यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

---वार, दिनांक नोव्हेंबर, २०११ विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री.
२. श्री.
३. श्री.
४. श्री.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

१. श्री. सुभाषचंद्र शां. मयेकर, उप सचिव
२. श्री. ऋतुराज ज. कुडतरकर, अवर सचिव

समितीने प्रारूप अहवालाच्या मसुद्यांवर विचार करुन तो काही सुधारणासह संमत केला.

